

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΑΡΧΑΙΑ ΚΑΙ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ»
(ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ)**

Η θυσία στην ευριπίδεια τραγωδία: *Υφιγένεια ή εν Αύλιδι - Άλκηστις*

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Της

Αδαμαντίας Ξενούλη

Πτυχιούχου Τμήματος Φιλολογίας, του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου,

2017

Επιβλέπων Καθηγητής: Φουντουλάκης Ανδρέας, Αναπληρωτής Καθηγητής Ελληνικής Φιλολογίας και Θεατρικής Παιδείας, Παιδαγωγικό Τμήμα Προσχολικής Εκπαίδευσης, Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Συνεπιβλέποντες Καθηγητές: Βολονάκη Ελένη, Επίκουρος Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Ξέστερνου Μαρία, Επίκουρος Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου.

Καλαμάτα, (Σεπτέμβριος, 2019)

Περιεχόμενα

Πρόλογος.....	5
1. Εισαγωγή.....	6
2.1 Η θυσία στην αρχαία Ελλάδα.....	7
2.2 Η ανθρωποθυσία στην αρχαία Ελλάδα.....	11
3.1 Ευριπίδης: Η ζωή και το έργο του.....	16
3.2 Η σχέση της τραγωδίας με τη θυσία.....	18
3.3 Το μοτίβο της θυσίας στις τραγωδίες του Ευριπίδη.....	19
4.1 <i>Ιφιγένεια ή εν Αύλιδι</i> : Η υπόθεση του έργου.....	20
4.2 Η θυσία της Ιφιγένειας.....	22
5.1 <i>Άλκηστις</i> : Η υπόθεση του έργου.....	46
5.2 Η αυτοθυσία της Αλκήστιδος.....	48
6. Σύγκριση των έργων <i>Ιφιγένεια ή εν Αύλιδι</i> και <i>Άλκηστις</i>	63
7. Συμπεράσματα.....	68
Βιβλιογραφία.....	70

Πρόλογος

Η παρούσα εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο της διπλωματικής μου εργασίας για το Π.Μ.Σ «Αρχαία και Νέα Ελληνική Φιλολογία, με κατεύθυνση Αρχαία Ελληνική Φιλολογία», στο τμήμα Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου και σχετίζεται με το μοτίβο της ανθρωποθυσίας στην ευριπίδεια τραγωδία και πιο συγκεκριμένα στα έργα *Ίφιγένεια ή εν Αύλιδι* και *Άλκηστις*. Γενικότερα η θυσία στην αρχαία Ελλάδα αποτελούσε μία από τις σημαντικότερες τελετουργίες της αρχαιοελληνικής θρησκείας. Ωστόσο οι αρχαίοι Έλληνες δεν αρκέστηκαν μόνο στις προσφορές των απαρχών και στη θυσία ζώων αλλά προχώρησαν και σε ανθρωποθυσίες. Ο Ευριπίδης δίκαια χαρακτηρίζεται ως ο ποιητής των παθών καθώς στο έργο του επιχείρησε να αναδείξει όλες τις πτυχές του ψυχισμού των ηρώων του οι οποίοι προσπαθούν να ανταπεξέλθουν σε διάφορα αδιέξοδα. Το θέμα της θυσίας είναι ένα θέμα που απασχόλησε σε μεγάλο βαθμό τον τραγικό ποιητή και για αυτό το χρησιμοποιεί σε πολλά από τα έργα του.

1. Εισαγωγή

Η εν λόγω διπλωματική εργασία έχει ως αντικείμενο την ανθρωποθυσία στην αρχαία Ελλάδα και πώς αυτή επηρέασε το έργο του Ευριπίδη και ειδικότερα τις τραγωδίες του: *Ίφιγένεια ή εν Αύλιδι* και *Άλκηστις*. Η έρευνα στην συγκεκριμένη εργασία γίνεται κειμενοκεντρικά, αντλώντας τις απαραίτητες πληροφορίες που σχετίζονται με την ανθρωποθυσία από τις δύο τραγωδίες του μεγάλου τραγικού ποιητή. Ως προς το περιεχόμενο, παρατίθεται αρχικά ένα κεφάλαιο που περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με τη λατρευτική πρακτική της θυσίας στην αρχαία Ελλάδα: πώς ξεκίνησε, πώς εξελίχθηκε και με ποιον τρόπο γινόταν, αλλά και μαρτυρίες που αποδεικνύουν την ύπαρξη και ανθρωποθυσιών στην αρχαία Ελλάδα. Ακολουθεί ένα εισαγωγικό κεφάλαιο που αναφέρεται στη ζωή και το έργο του Ευριπίδη, καθώς και στο μοτίβο της αυτοθυσίας που χρησιμοποιεί συχνά στα έργα του. Στη συνέχεια ακολουθούν τα δύο κύρια κεφάλαια της εργασίας στα οποία γίνεται ερμηνευτική προσέγγιση των έργων *Ίφιγένεια ή εν Αύλιδι* και *Άλκηστις* με βάση το μοτίβο της θυσίας. Στο τελευταίο κεφάλαιο της εργασίας πραγματοποιείται σύγκριση των δύο έργων. Στόχος της εργασίας είναι να φανεί η αξιοθαύμαστη ικανότητα του Ευριπίδη να διαπλάθει τραγικούς χαρακτήρες χρησιμοποιώντας το μοτίβο της ανθρώπινης θυσίας, καθώς και το πώς ένας θεσμός της αρχαίας Ελλάδας (η θυσία), που εφαρμοζόταν για λατρευτικούς σκοπούς, κατόρθωσε να διεισδύσει σε μεγάλο βαθμό στην λογοτεχνική παραγωγή της αρχαιότητας.

2.1 Η θυσία στην αρχαία Ελλάδα

Ο Ησίοδος στο έργο του *Θεογονία* αφηγείται έναν μύθο μέσα από τον οποίο μπορούμε να αντλήσουμε πληροφορίες σχετικά με τα χαρακτηριστικά της θυσίας στην αρχαία Ελλάδα. Σε αυτή τη μυθολογική αφήγηση ο Ησίοδος αναφέρει τον τρόπο με τον οποίο ο Προμηθέας, που παρουσιάζεται ως ο ιδρυτής της πρώτης θυσίας στην αρχαία Ελλάδα, κατάφερε να εναντιωθεί στον Δία και να τον εξαπατήσει.¹ Ο Προμηθέας λοιπόν όπως διαφαίνεται στον μύθο τάσσεται υπέρ των ανθρώπων και εγγυάται ότι από τον διαμοιρασμό των κομματιών του βοδιού που θυσιάστηκε για το γεύμα στη Μηκόνη ο άνθρωπος θα λάβει τα πιο ικανοποιητικά. Έτσι φρόντισε να εξασφαλίσει για τους ανθρώπους το κρέας και τα πλούσια σε λίπος σπλάχνα ενώ για τους θεούς άφησε τα οστά του βοδιού, αφού τα κάλυψε με λίπος.²

Με βάση τον μύθο αυτό είναι σαφές ότι η θυσία παρουσιάζεται σαν μία προσφορά των ανθρώπων προς τους θεούς που γίνεται με στόχο να τους τιμήσουν και παράλληλα να κερδίσουν την εύνοιά τους. Ωστόσο παραμένει παράδοξο το γεγονός ότι οι άνθρωποι κράτησαν για τους ίδιους τα καλύτερα κομμάτια του θυσιασμένου ζώου ενώ για τους θεούς άφησαν τα κομμάτια που δεν τρώγονται. Παρόλα αυτά αυτό που είναι απαραίτητο να κρατήσουμε είναι ότι η μυθολογική αυτή η αφήγηση του Ησιόδου στο σύνολό της δίνει μία ξεκάθαρη ερμηνεία σχετικά με τη λατρευτική πρακτική της θυσίας.³

Γενικότερα οι θυσίες στην αρχαία Ελλάδα μπορούν να διακριθούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες που είναι οι εξής: οι προσφορές απαρχών, δηλαδή οι προσφορές τροφής και πιο συγκεκριμένα των πρώτων καρπών και η θυσία των ζώων. Η πρώτη κατηγορία αποτελούσε για τους αρχαίους Έλληνες την πιο απλή και ταυτόχρονα την πιο σημαντική μορφή εκδήλωσης του σεβασμού τους προς τους θεούς. Οι προσφορές των απαρχών στην αρχαία Ελλάδα απευθύνονταν σε οποιονδήποτε θεό και μπορούσαν να αποτεθούν σε οποιονδήποτε ιερό χώρο όπου εκεί είτε αλλοιώνονταν,

¹ Detienne M. & Vernant J.P. (2007): 51.

² Ησιόδ. *Θεογονία*: 535-557.

³ Detienne M. & Vernant J.P. (2007): 52-53.

είτε καταναλώνονταν από ζώα ή ξένους, είτε τις κατέστρεφαν βυθίζοντας τες σε πηγές, λίμνες, ποτάμια ή στη θάλασσα είτε τις έκαιγαν.⁴

Η άλλη μεγάλη κατηγορία θυσιών που λάμβανε χώρα στην αρχαία Ελλάδα είναι η θυσία των ζώων που στην ουσία είναι μία τελετουργική σφαγή. Η θυσία των ζώων έχει τις απαρχές της στο κυνήγι και στη θανάτωση των ζώων με σκοπό να εξασφαλίσουν οι άνθρωποι την τροφή τους. Το κυνήγι των ζώων προϋπέθετε την εξοικείωση των ανθρώπων με τα όπλα και τη φωτιά αλλά και τον διαχωρισμό των ρόλων των δύο φύλων καθώς το αρσενικό είχε την αρμοδιότητα να συντηρεί την οικογένειά του. Από τη στιγμή που οι άνθρωποι στράφηκαν προς την αναζήτηση της τροφής μέσω του κυνηγιού οι υποχρεώσεις άλλαξαν, ενώ παράλληλα η χρήση των όπλων δημιούργησε τον κίνδυνο της αυτοεξόντωσης του είδους. Τη λύση σε αυτά τα προβλήματα έδωσαν κάποιοι τελετουργικοί περιορισμοί που μαρτυρούνται από την Παλαιολιθική εποχή και αποτελούν τον πυρήνα της θυσιαστήριας τελετουργίας στην αρχαία Ελλάδα. Αργότερα, με την ανάπτυξη της γεωργίας το κυνήγι έπαψε να αποτελεί την κύρια πηγή εξασφάλισης της τροφής του ανθρώπου. Παρόλα αυτά όμως οι τελετουργίες του κυνηγιού είχαν γίνει πλέον αναπόσπαστο μέρος της ζωής του ανθρώπου και για τον λόγο αυτό δεν τις σταμάτησαν.⁵

Κατά την αρχαιότητα η πρακτική της θυσίας των ζώων αποτελούσε τον κυριότερο τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι έρχονταν κοντά στους θεούς. Κατ' επέκταση παρατηρείται ότι ο άνθρωπος που είναι θρησκευτικό ον (*homo religiosus*) αποκτά υπόσταση ως άνθρωπος που θανατώνει (*homo necans*). Τα ομηρικά έπη αλλά και η τραγωδία παρέχουν λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τη διαδικασία της θυσίας προς τους θεούς στην αρχαία Ελλάδα.⁶

Τα πιο συνηθισμένα ζώα που προοριζόνταν για θυσία στην αρχαία Ελλάδα ήταν το βόδι, και κυρίως ο ταύρος, το πρόβατο, η γίδα, ο χοίρος και οι όρνιθες. Στην αρχαιότητα η θυσιαστήρια τελετουργία αποτελούσε κάτι σαν εορταστική εκδήλωση κατά την οποία οι άνθρωποι παραμέριζαν τις καθημερινές τους συνήθειες. Έπρεπε να είναι καθαροί, στολισμένοι, ντυμένοι με καθαρά ρούχα και να φορούν στο κεφάλι τους ένα στεφάνι από κλαδιά. Όσον αφορά το ζώο που προοριζόταν για τη θυσία έπρεπε να είναι και αυτό στολισμένο και τυλιγμένο με ταινίες. Όσοι λάμβαναν μέρος

⁴ Burkert W. (1997): 93-94.

⁵ Burkert W. (1997): 97-98.

⁶ Burkert W. (2011): 33-34.

στην θυσιαστική τελετουργία επιχρύσωσαν τα κέρατά του ζώου και προχωρούσαν μαζί του μέχρι τον βωμό με πομπή. Επικεφαλής της πομπής αυτής ήταν μία άμεμπτη κοπέλα η οποία κρατούσε το καλάθι με τις προσφορές προς τους θεούς που περιελάμβανε δημητριακά ή άρτους και ανάμεσά τους βρισκόταν κρυμμένο και το μαχαίρι που προοριζόταν για τη θυσία. Η πομπή γινόταν συνοδεία αυλού.

Στη συνέχεια όταν η πομπή κατέφθανε στον βωμό σχηματιζόταν ένας κύκλος γύρω από το σημείο της θυσίας, το ζώο και αυτούς που συμμετείχαν στη θυσιαστήρια τελετουργία. Το καλάθι με τις προσφορές προς τους θεούς και το δοχείο με το νερό μεταφέρονταν σε όλους όσους σχημάτιζαν τον κύκλο και με αυτό τον τρόπο γινόταν η οριοθέτηση του ιερού έναντι του κοσμικού. Η διαδικασία της θυσίας ξεκινούσε όταν όλοι έριχναν νερό από το δοχείο στα χέρια τους. Από το ίδιο δοχείο έριχναν νερό και στο ζώο.

Έπειτα οι συμμετέχοντες στη θυσιαστήρια τελετουργία έπαιρναν στα χέρια τους κόκκους κριθαριού από το καλάθι των προσφορών και ο θύτης υψώνοντας τα χέρια του έλεγε δυνατά μία προσευχή. Μετά οι συμμετέχοντες πετούσαν το κριθάρι που είχαν στα χέρια τους πάνω στον βωμό και το ζώο.

Αφού το μαχαίρι που προοριζόταν για τη θυσία και ήταν κρυμμένο μέσα στο καλάθι των προσφορών αποκαλυπτόταν, ο θύτης το έπαιρνε και προχωρούσε προς το ζώο έχοντάς το κρυμμένο. Αρχικά έκοβε κάποιες τρίχες από το μέτωπο του ζώου και τις έριχνε στη φωτιά. Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες στη θυσία έκοβαν τον λαιμό άλλων μικρότερων ζώων και έπειτα χτυπούσαν με πέλεκυ το ζώο της θυσίας και του έκοβαν την καρωτίδα. Με το αίμα του θυσιασμένου ζώου ράντιζαν τον βωμό γιατί η αρχαία ελληνική θρησκεία όριζε ότι έπρεπε να βαφτεί ο βωμός με αίμα. Όσες γυναίκες ήταν παρούσες στη θυσιαστήρια τελετουργία έπρεπε την ώρα της σφαγής του ζώου να κραυγάζουν έντονα.

Έπειτα τεμάχιζαν το ζώο. Σε πρώτη φάση ψήνονταν τα εντόσθια του ζώου στη φωτιά του βωμού και καταναλώνονταν άμεσα από τους συμμετέχοντες της θυσιαστήριας τελετουργίας. Τα υπολείμματα του ζώου, όπως ήταν τα οστά, καθαγιάζονταν και τοποθετούνταν πάνω σε ξύλα που βρίσκονταν στο βωμό. Σύμφωνα με τον Όμηρο έκαιγαν τα μηριαία οστά του ζώου και μαζί τους και κάποιες τροφές όπως άρτους και χυλό αφού ο θύτης έριχνε πρώτα κρασί στη φωτιά.

Ακολουθούσε το ψήσιμο ή το βράσιμο του κρέατος που είχε απομείνει το οποίο έπρεπε υποχρεωτικά να καταναλωθεί στον ιερό τόπο της θυσίας.⁷

⁷ Burkert W. (1993): 136-137.

2.2 Η ανθρωποθυσία στην αρχαία Ελλάδα

Στην αρχαία Ελλάδα το άγαλμα της Ταυρίας Αρτέμιδος θεωρείται αφετηρία των ανθρωποθυσιών. Το άγαλμα αυτό στην αρχή βρισκόταν στην Κολχίδα και ύστερα η Ιφιγένεια και Ορέστης το μετέφεραν στην Ελλάδα. Αυτό το άγαλμα παρέμεινε στην περιοχή Αλαί Αραφηνίδες στην Αττική, δηλαδή στη σημερινή Ραφήνα, κι εκεί όταν γινόταν η θυσία προς την Ταυροπόλο Άρτεμι χάρασσαν τον λαιμό ενός άνδρα με μαχαίρι.⁸

Όσον αφορά την ανθρωποθυσία γενικότερα είναι σκόπιμο να αναφερθεί πώς η οποιαδήποτε τελετουργική δολοφονία δεν μπορεί να θεωρηθεί οπωσδήποτε θυσία. Για το λόγο αυτό συχνά συναντάται η διάκριση μεταξύ των ανθρωποθυσιών που γίνονται με σκοπό την προσφορά σε κάποιον θεό και των υπόλοιπων τελετουργιών που ενδέχεται να απαιτούν τη θανάτωση ανθρώπων, αλλά σκοπός δεν είναι η προσφορά σε κάποιον θεό. Η ανθρωποθυσία μπορεί να οριστεί ως η τελετουργική θανάτωση ανθρώπων που γίνεται με τις ίδιες συνθήκες, τον ίδιο τρόπο και για τους ίδιους σκοπούς με την τελετουργική θανάτωση των ζώων.⁹

Στην εποχή μας η ιδέα ότι οι θεοί μπορούσαν να δωροδοκηθούν με τη θυσία δεν μπορεί εύκολα να κατανοηθεί. Η ανθρωποθυσία ήταν ένα αποδεκτό έθιμο για κάποιους λαούς όπως ήταν οι Ίνκας, οι Μάγιας και οι Αζτέκοι. Όσον αφορά όμως συγκεκριμένα την Ελλάδα, κατά την προϊστορία του ελληνικού πολιτισμού πραγματοποιούνταν ανθρωποθυσίες. Ωστόσο είναι αναγκαίο να βρούμε αποδείξεις για το πώς γινόταν οι ανθρωποθυσίες στην αρχαία Ελλάδα.

Μαρτυρίες σχετικά με την ανθρωποθυσία κατά τη μυκηναϊκή εποχή μπορούν να βρεθούν σε μία βιαστικά γραμμένη πινακίδα από την Πύλο που περιγράφεται στα αρχεία της μυκηναϊκής Ελλάδας από τους Michael Ventris και John Chadwick. Το περιεχόμενο του κειμένου είναι μία σειρά από προσφορές σε θεότητες μεταξύ των οποίων είναι ο Δίας, η Ήρα, ο Ερμής και άλλες λιγότερο γνωστές θεότητες. Οι προσφορές αποτελούνταν από τριάντα χρυσά αγγεία και δέκα ανθρώπους, οκτώ γυναίκες και δύο άνδρες. Οι άνδρες προσφέρθηκαν στις ανδρικές θεότητες ενώ οι

⁸ Burkert W. (1997): 322.

⁹ Hughes D. (1991): 3-4.

γυναίκες στις γυναικείες. Η τελετή στην οποία πραγματοποιήθηκαν αυτές οι θυσίες ενδέχεται να ήταν μία τελετή αποτροπαϊκού χαρακτήρα που είχε σκοπό να αποτρέψει μία επικείμενη καταστροφή.¹⁰

Τα στοιχεία για την ανθρωποθυσία που έχουμε από την ιστορία αποδεικνύουν πως όταν πραγματοποιούνταν ανθρωποθυσίες είχαν τις περισσότερες φορές αποτροπαϊκή λειτουργία. Οι άνθρωποι επιθυμούσαν να παίζουν ενεργό ρόλο και να προσπαθούν να ασκούν επιρροή στους θεούς παρά να αποδέχονται τη μοίρα τους.

Η τελετουργία των ανθρωποθυσιών συχνά συνδυαζόταν με μία πράξη επιθετικότητας από πλευράς των κατοίκων της πόλης που ίσως λιθοβολούσαν το θύμα για να το σκοτώσουν ή το πετούσαν από έναν βράχο απευθύνοντας του βρισιές ή εναλλακτικά το χτυπούσαν με δόρυ και το έκαιγαν. Με αυτόν τον τρόπο όλη η κοινωνία μπορούσε να συμμετέχει στη θυσιαστήρια τελετουργία.¹¹

Τα ακόλουθα είναι παραδείγματα ανθρωποθυσιών για αποτροπαϊκούς σκοπούς.

- 1) Η ανθρωποθυσία στην πρώτη μορφή της έκανε την εμφάνισή της σε μία γιορτή των Ιώνων και των Αθηναίων προς τιμήν του Απόλλωνα, τα Θαργήλια. Σύμφωνα με μαρτυρίες στην Κολοφώνα επιλεγόταν ένα πρόσωπο που προκαλούσε αποστροφή ως φαρμακός, δηλαδή αυτός που θα θυσιαστεί με σκοπό να απαλλαγθεί η πόλη από τα μιάσματα. Κατά τη διάρκεια της εορταστικής αυτής εκδήλωσης οι αρχαίοι Έλληνες τάζαν τον φαρμακό, τον μαστίγωναν με κλαδιά συκιάς και τον έδιωχναν από την πόλη. Όσον αφορά την κατάληξη του φαρμακού υπάρχουν μαρτυρίες ότι στη συνέχεια τον έκαιγαν, ωστόσο ενδέχεται οι πληροφορίες αυτές να αποτελούν παρεξήγηση. Σύμφωνα με άλλες μαρτυρίες στα Άβδηρα έδιναν χρήματα σε κάποιον άπορο και όπως συνέβαινε και στην Κολοφώνα, αφού του έδιναν φαγητό τον έβγαζαν έξω από την πόλη. Στη συνέχεια τον κυνηγούσαν με πέτρες. Τέλος, στην Αθήνα επιλέγονταν δύο αποκρουστικά άτομα τα οποία στολίζονταν με σύκα και διώχονταν ως φαρμακοί. Οι παραπάνω διαδικασίες όπως είναι φανερό αποτελούσαν για τους αρχαίους Έλληνες κάτι σαν εξαγνισμό, κάθαρση της πόλης.¹²

¹⁰ O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 211.

¹¹ O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 215-216.

¹² Burkert W. (1997): 111-112.

- 2) Στον Ορχομενό Βοιωτίας κάθε δύο χρόνια κατά τη διάρκεια μιας γιορτής προς τιμήν του θεού Διονύσου που ονομαζόταν Αγριώνια, ο ιερέας του Διονύσου καταδίωκε μία γυναίκα από το σπίτι του Μινύα, του βασιλιά του Ορχομενού, τις οποίες ονόμαζαν Όλεϊαι. Αν κατάφερνε λοιπόν να πιάσει κάποια από αυτές τις γυναίκες επιτρεπόταν να τη σκοτώσει. Ο Πλούταρχος αφηγείται ότι κατά τη διάρκεια της ζωής του ο ιερέας που ονομαζόταν Ζωΐλος σκότωσε μία από τις Μινυάδες. Αυτός αρρώστησε, πέθανε και η πόλη περικυκλώθηκε από κακή τύχη. Από εκείνη τη στιγμή και μετά ο ιερέας του Διονύσου διοριζόταν με ψήφισμα και σταμάτησε πλέον το συγκεκριμένο αξίωμα να είναι κληρονομικό όπως ήταν πριν από αυτό το περιστατικό. Η προέλευση αυτού του εθίμου ήταν η εξής: οι τρεις κόρες του Μινύα, η Λευκίππη, η Αρσινόη και η Αλκαθόη, οδηγήθηκαν σε παραφροσύνη από τον Διόνυσο, και αποφάσισαν να ρίξουν κλήρο για να αποφασίσουν ποιο από τα παιδιά τους θα σκοτώσουν. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι γυναίκες να φάνε τον γιο της Λευκίππης, τον Ίππασο.¹³
- 3) Στην πόλη Φώκεια που βρισκόταν στην Ασία οι άνθρωποι συνήθιζαν να θυσιάζουν έναν άνδρα στη θεά Ταυροπόλο Άρτεμι. Το θύμα καιγόταν και αυτός θεωρούνταν ο πιο κατάλληλος τρόπος για τη μεταφορά ενός νεκρού στον χώρο της κηδείας.
- 4) Στην Αρκαδία πραγματοποιούνταν ένα πολύ αρχαίο έθιμο ανθρωποθυσίας. Το έθιμο αυτό προέκυψε από την πίστη σε θεούς που είχαν την μορφή άγριων ζώων και συνδέονταν ακόμα με τον προϊστορικό Δία ο οποίος διέφερε αρκετά από τον Ολύμπιο Δία. Ξεκίνησε από τον Λυκάονα τον Αρκάδιο, έναν αρχαίο θεό ο οποίος αργότερα θεωρήθηκε ότι ήταν άνθρωπος. Τη θυσιαστήρια τελετή στον Λύκαιο Δία αναλάμβανε στη συνέχεια ένα μέλος της οικογένειας του Άνθου, ο οποίος έπρεπε να σκοτώσει ένα παιδί από τη φυλή του, να ραντίσει με το αίμα του τον βωμό και να φάει τα σπλάχνα του ανακατεμένα με σπλάχνα ζώων. Λέγεται πως όποιος συμμετείχε σε αυτή τη θυσιαστήρια

¹³ Πλούτ. *Αΐτια Έλλην.* 38: Τὰς Μινύου θυγατέρας φασὶ Λευκίππην καὶ Ἀρσινόην καὶ Ἀλκαθόην μανείσας ἀνθρωπίνων ἐπιθυμῆσαι κρεῶν καὶ διαλαχεῖν περὶ τῶν τέκνων· Λευκίππης λαχούσης παρασχεῖν Ἰππασὸν τὸν υἱὸν διασπάσασθαι· κληθῆναι τοὺς μὲν ἄνδρας αὐτῶν δυσειματούοντας ὑπὸ λύπης καὶ πένθους «Ψολόεις», αὐτὰς δ' «Ὀλείας» οἶον ὀλοάς. Καὶ μέχρι νῦν Ὀρχομένιοι τὰς ἀπὸ τοῦ γένους οὕτω καλοῦσι. Καὶ γίνεται παρ' ἐνιαυτὸν ἐν τοῖς Ἀγριωνίοις φυγὴ καὶ δίωξις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Διονύσου ξίφος ἔχοντος. Ἐξεστὶ δὲ τὴν καταληφθεῖσαν ἀνελεῖν, καὶ ἀνεῖλεν ἐφ' ἡμῶν Ζωΐλος ὁ ἱερεὺς. Ἀπέβη δ' εἰς οὐδὲν χρηστὸν αὐτοῖς, ἀλλ' ὃ τε Ζωΐλος ἐκ τοῦ τυχόντος ἔλκυδρίου νοσήσας καὶ διασαπείσας πολὺν χρόνον ἐτελεύτησεν, οἱ τ' Ὀρχομένιοι δημοσίαις βλάβαις καὶ καταδίκαις περιπεσόντες ἐκ τοῦ γένους τὴν ἱερωσύνην μετέστησαν, ἐκ πάντων αἰρούμενοι τὸν ἄριστον.

τελετουργία μεταμορφωνόταν σε λύκο. Για εννιά χρόνια έπρεπε να ζει ανάμεσα σε λύκους κι αν σε αυτή την περίοδο κατόρθωνε να αποφύγει το ανθρώπινο κρέας θα του επιτρεπόταν να γυρίσει πίσω και θα γινόταν ξανά άνθρωπος.

- 5) Στη Χίο ένας άνδρας συνηθιζόταν να διαμελίζεται και να θυσιάζεται στον Ωμάδιο Διόνυσο.
- 6) Στην Τένεδο μία αγελάδα που κυοφορούσε τρεφόταν από ανθρώπους. Όταν το νέο μοσχάρι γεννιόταν το σκότωναν με τσεκούρι και το θυσίαζαν στον Διόνυσο Ανθρωπορραίστη. Οι κάτοικοι της Τενέδου πετούσαν πέτρες στο δολοφόνο που έπρεπε να δραπετεύσει πηγαίνοντας προς τη θάλασσα. Το μοσχάρι πιθανότατα αντικαθιστούσε ένα παιδί.
- 7) Κάθε χρόνο στην αρχαία πόλη Σαλαμίνα της Κύπρου τον μήνα της Αφροδίτης ένας άντρας έπρεπε να θυσιαστεί. Αυτός ο άνδρας έπρεπε να κάνει το γύρο του βωμού τρεις φορές κι ύστερα ο ιερέας τον χτυπούσε με δόρυ και τον έκαιγε.
- 8) Στην Πέλλα της Θεσσαλίας ένας Αχαιός θυσιαζόταν στον Πελία και τον Χείρωνα.¹⁴
- 9) Στην Πάτρα σύμφωνα με τη μυθολογία μία κοπέλα που ήταν ιέρεια στον ναό της Αρτέμιδος Τρικλαρίας, η Κομαιθώ, συνευρέθηκε ερωτικά με τον εραστή της, τον Μελάνιππο, μέσα στον ιερό ναό της θεάς. Η θεά τότε οργίστηκε πολύ και έστειλε στην πόλη της Πάτρας καταστροφικό λοιμό. Το μαντείο των Δελφών διέταξε να θυσιαστούν οι δύο εραστές και κάθε χρόνο να θυσιάζεται μία νεαρή παρθένα προκειμένου να σωθεί η πόλη. Αυτό το βάρβαρο έθιμο της ετήσιας θυσίας σταμάτησε ο ήρωας Ευρύπυλος.¹⁵

Παρακάτω παρατίθενται μαρτυρίες για ανθρωποθυσίες που πραγματοποιούνταν πριν από τις μάχες:

- 1) Πριν από τη Ναυμαχία της Σαλαμίνας, ο Θεμιστοκλής προσέφερε θυσίες μπροστά από το πλοίο του. Τότε του έφεραν τρεις όμορφους αιχμαλώτους πρίγκιπες της Περσίας. Μόλις τους είδε ο μάντης Ευφραντίδης την ίδια στιγμή μία μεγάλη φλόγα αναπήδησε από το σφάγιο της θυσίας. Ο μάντης εξήγησε αυτό το σημάδι λέγοντας ότι αν τα τρία αγόρια θυσιαστούν στον Διόνυσο

¹⁴ O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 220-222.

¹⁵ Πausan. *Αχαικά*: VII.19.

Ωμηστή οι Έλληνες θα κερδίσουν τη νίκη. Ο Θεμιστοκλής τρομοκρατήθηκε από τα λόγια του Μάντη θεωρώντας τα υπερβολικά αλλά το πλήθος των στρατιωτών πείστηκε από τα λόγια του μάντη και σέρνοντας τους αιχμάλωτους πρίγκιπες στον βωμό απαίτησαν να πραγματοποιηθεί η θυσία.¹⁶

- 2) Πριν από τη μάχη κατά των Σπαρτιατών στα Λεύκτρα, ο Πελοπίδας κατασκήνωσε σε μία πεδιάδα της περιοχής στην οποία οι κόρες του Σκέδασου είχαν βιαστεί και δολοφονηθεί από ξένους Σπαρτιάτες και στη συνέχεια τις έθαψαν στο ίδιο σημείο. Ο Πελοπίδας ονειρεύτηκε ότι είδε τα κορίτσια να κλαίνε και να καταριούνται, προτρέποντάς τον να θυσιάσει ένα ξανθό κορίτσι αν επιθυμούσε να κερδίσει τη μάχη. Ο Πελοπίδας ταραχτήκε από αυτό το όνειρο αλλά ζήτησε τη συμβουλή των μάντεων και των αξιωματικών του στρατού οι οποίοι όμως είχαν διαφορετικές απόψεις σχετικά με το όνειρο. Το πρόβλημα λύθηκε όταν μία φοράδα που ελευθερώθηκε και σταμάτησε κοντά στο μέρος που είχαν συγκεντρωθεί οι άνδρες. Ο μάντης θεώρησε τη φοράδα σαν την πιο κατάλληλη αντικαταστάτρια για το ξανθό κορίτσι.¹⁷

¹⁶ Πλούτ. *Θεμιστοκλ.*: XIII.

¹⁷ Πλούτ. *Πελοπίδ.*: XXI-XXII.

3.1 Ευριπίδης: Η ζωή και το έργο του

Σύμφωνα με το Πάριο Χρονικό η γέννηση του Ευριπίδη τοποθετείται γύρω στο 485/84 π.Χ. Ο πατέρας του ονομαζόταν Μνήσαρχος και ήταν κτηματίας και η μητέρα του ονομαζόταν Κλειώ. Η καταγωγή τους προέρχονταν από τον αττικό δήμο Φλυά, αλλά ο ποιητής γεννήθηκε στη Σαλαμίνα. Σύμφωνα με αξιόπιστες πληροφορίες σχετικά με τη ζωή του είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε ότι ο Ευριπίδης ήταν χορευτής και λαμπαδηφόρος στην υπηρεσία της λατρείας του Ζωστήριου Απόλλωνα. Επίσης, από φήμες της εποχής οι οποίες αξιοποιήθηκαν από την κωμωδία, γνωρίζουμε ότι είχε κάνει δύο γάμους με τη Μελιτώ και τη Χοιρίνη.

Την πρώτη του νίκη σε δραματικούς αγώνες την κέρδισε το 441 π.Χ., όπως πληροφορούμαστε από το Πάριο Χρονικό. Συνολικά κέρδισε τέσσερις νίκες σε αγώνες όσο βρισκόταν εν ζωή. Η πέμπτη νίκη ήρθε μετά τον θάνατό του και την κέρδισε ο ομώνυμος γιος του ή ανιψιός του παρουσιάζοντας τα έργα που δεν πρόλαβε ο ίδιος, δηλαδή τα έργα: *Ίφιγένεια ή εν Αύλιδι*, *Άλκμέων ό δια Κορίνθου* και *Βάκχαι*.¹⁸

Στον Ευριπίδη αποδίδονται συνολικά 92 δράματα εκ των οποίων έχουν σωθεί ακέραια μόνο 18 (ο Ήρσος θεωρείται νόθο έργο). Από τα έργα αυτά γνωρίζουμε με σιγουριά τις ακριβείς χρονολογίες παραστάσεις έξι τραγωδιών: *Άλκηστις* (438 π.Χ.), *Μήδεια* (431 π.Χ.), *Ίππόλυτος* (428 π.Χ.), *Τρωάδες* (415 π.Χ.), *Έλένη* (412 π.Χ.) και *Όρέστης* (408 π.Χ.). Τα υπόλοιπα έντεκα έργα των οποίων οι χρονολογίες παράστασης αμφισβητούνται είναι τα εξής: *Ηρακλειδαι*, *Άνδρομάχη*, *Έκάβη*, *Ίκέτιδες*, *Ηρακλής*, *Ίφιγένεια ή εν Ταύροις*, *Ήλέκτρα*, *Ίων*, *Φοίνισσαι*, *Ίφιγένεια ή εν Αύλιδι*, *Βάκχαι* και το μοναδικό σατυρικό δράμα *Κύκλωψ*.

Ο Ευριπίδης εισήγαγε στο έργο του ορισμένες δραματουργικές καινοτομίες οι οποίες διαφοροποιούν σε μεγάλο βαθμό την ποιητική του παραγωγή από εκείνη του Αισχύλου και του Σοφοκλή. Η πρώτη καινοτομία αφορά την πλοκή των έργων η οποία γίνεται πιο σύνθετη με ένα πλήθος εξελίξεων και ανατροπών κυρίως στο τέλος του έργου. Δεύτερη σημαντική καινοτομία είναι η αλλαγή της λειτουργίας του προλόγου. Ο πρόλογος πλέον δεν λειτουργεί με σκοπό να παρουσιάσει τα πρόσωπα της τραγωδίας και να εντάξει τον θεατή στα γεγονότα που διαδραματίζονται.

¹⁸ Lesky A. (2006): 509-510.

Αντιθέτως οι τραγωδίες ξεκινούν *in medias res*. Τρίτη καινοτομία του Ευριπίδη αποτελεί η αλλαγή του ρόλου του χορού ο οποίος πλέον κάνει παρεμβάσεις λυρικού σχολιασμού στα δρώμενα. Επιπλέον ο Ευριπίδης αυξάνει τη συχνότητα και τη σημασία των λυρικών μονωδιών και διωδιών. Τέλος αξίζει να αναφερθεί ως μία από τις σημαντικότερες καινοτομίες του Ευριπίδη η επέμβαση του από μηχανής θεού στο τέλος των τραγωδιών. Ο από μηχανής θεός είναι αυτός ο οποίος δίνει τη λύση σε καταστάσεις που είναι πάνω από τις ανθρώπινες δυνατότητες.

Το 408 π.Χ. ήταν η τελευταία χρονιά που ανέβασε έργο του στην Αθήνα, τον Ορέστη, και έπειτα πήγε στην Πέλλα, στην αυλή του βασιλιά Αρχέλαου. Εκεί ο Ευριπίδης πέρασε τα τελευταία χρόνια της ζωής του, καθώς η είδηση του θανάτου του ανακοινώθηκε στην Αθήνα πριν από τα Μεγάλα Διονύσια την άνοιξη του 406 π.Χ. Ο τάφος του ποιητή βρίσκεται είτε στην Πέλλα είτε κοντά στον ταξιδιωτικό σταθμό της Αρέθουσας.

Δυστυχώς δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε κάτω από ποιες συνθήκες ο Ευριπίδης έχασε τη ζωή του. Οι μόνες πληροφορίες που έχουν σωθεί βασίζονται μάλλον σε ανεκδοτολογικές επινοήσεις. Σύμφωνα με μία από αυτές λέγεται ότι ο Ευριπίδης διαμελίστηκε ύστερα από την επίθεση μιας ομάδας μανιασμένων γυναικών καθώς επικρατούσε η φήμη ότι ο Ευριπίδης ήταν μισογύνης.¹⁹ Άλλες αφηγήσεις αναφέρουν ότι κατασπαράχθηκε από τα μολοσσικά σκυλιά του Αρχέλαου επειδή ο Ευριπίδης ζήτησε από τον Αρχέλαο να μην τιμωρήσει τους κυνηγούς που είχαν σκοτώσει τη μητέρα τους. Ωστόσο η φήμη της κατασπάραξης του Ευριπίδη από σκυλιά έχει συμβολικό χαρακτήρα καθώς συμβολίζει την τιμωρία του άθεου, όπως επίσης συμβαίνει και με τη φήμη ότι ένας κεραυνός χτύπησε τον τάφο του.²⁰

¹⁹ Montanari F. (2010): 419-422.

²⁰ Lesky A. (2006): 511.

3.2 Η σχέση της τραγωδίας με τη θυσία

Στο σημείο αυτό είναι απαραίτητο να εξεταστεί το ερώτημα γιατί η τραγωδία ονομάζεται τραγωδία. Αν αναζητήσουμε μια εξήγηση για τη λέξη, πρέπει οπωσδήποτε να ανατρέξουμε στη θρησκευτική βάση της τραγωδίας και γενικά στη λατρεία των θεών. Σύμφωνα λοιπόν με την επικρατέστερη θεωρία, τραγωδία σημαίνει "τραγούδι των τράγων". Ωστόσο οι μελετητές που ασχολούνται περισσότερο με την ιστορία της θρησκείας, εξακολουθούν να υποστηρίζουν την αρχαία ετυμολογία της λέξης σύμφωνα με την οποία τραγωδία είναι "τραγούδι στη θυσία ενός τράγου".²¹

Μία άλλη εξήγηση της λέξης τραγωδία είναι: «τραγούδι με έπαθλο έναν τράγο». Η εξήγηση αυτή όμως δεν έγινε ιδιαίτερα αποδεκτή από τους σύγχρονους μελετητές. Παρόλα αυτά υπάρχουν μαρτυρίες ήδη από την αρχαιότητα σύμφωνα με τις οποίες στα Μεγάλα Διονύσια θυσίαζαν έναν τράγο ο οποίος θεωρούνταν έπαθλο για τον νικητή των αγώνων. Το θύμα της θυσίας ως έπαθλο σε αγώνα συναντάται ήδη από την *Ιλιάδα*.²²

Η θυσία του τράγου έπαιξε ιδιαίτερο ρόλο στη λατρεία του Διονύσου. Αυτό φαίνεται κυρίως σε αναπαραστάσεις αγγείων του 6ου αιώνα τα οποία δείχνουν έναν τράγο μαζί με τον Διόνυσο ή με τους σατύρους.²³

Η έννοια της θυσίας κάνει αισθητή την παρουσία της είτε αποτελεί κεντρικό θέμα είτε όχι στις τραγωδίες του Αισχύλου, του Σοφοκλή και του Ευριπίδη. Ο Ευριπίδης χρησιμοποίησε το μοτίβο της ανθρώπινης θυσίας με πάρα πολλές παραλλαγές. Η θυσία λοιπόν μπορεί να είναι ακριβώς το σημείο στο οποίο ο ηρωικός μύθος και η Διονυσιακή τραγωδία συναντιούνται μεταξύ τους.²⁴

²¹ Burkert W. (1966): 88.

²² Όμηρ. *Ιλιάς*: X 159-160 ἐπει οὐχ ἱερήϊον οὐδὲ βοεῖην ἀρνύσθην.

²³ Burkert W. (1966): 98.

²⁴ Burkert W. (1966): 116.

3.3 Το μοτίβο της θυσίας στις τραγωδίες του Ευριπίδη

Το μοτίβο της αυτοθυσίας για το καλό της οικογένειας ή της πόλης αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα και συχνότερα θέματα που χρησιμοποιεί ο Ευριπίδης στα έργα του. Συνδέεται ως επί το πλείστον με νεαρούς ανθρώπους και κυρίως με νεαρές κοπέλες με εξαίρεση την τραγωδία *Φοίνισσαι* στην οποία θυσιάζεται ο Μενουκεύς. Το μοτίβο αυτό εμφανίζεται για πρώτη φορά στην τραγωδία *Ηρακλείδα* του Ευριπίδη στην οποία η σωτηρία της πόλης συνδυάζεται με την σωτηρία του οίκου. Συναντάται επίσης σε ένα πλήθος τραγωδιών του Ευριπίδη μεταξύ των οποίων είναι οι τραγωδίες *Άλκηστις*, *Έκάβη*, *Ίκέτιδες*, *Ίφιγένεια ή έν Αόλίδι* και σε άλλες τραγωδίες από τις οποίες σώζονται μόνο αποσπάσματα.

Από την αρχαία ελληνική μυθολογία ήταν γνωστές περιπτώσεις ανθρωποθυσιών που συνέβαιναν πριν από πολεμικές συγκρούσεις. Ο Ευριπίδης κατάφερε να αξιοποιήσει στο έπακρο το χαρακτηριστικό της αθωότητας των νεαρών ηρώων των τραγωδιών του και έτσι κατόρθωσε να προβάλλει στα έργα του σκηνές που διακατέχονταν από έντονο πάθος και να αναδείξει την αντίθεση ανάμεσα σε έναν κόσμο βασισμένο σε ιδανικά και σε μία ανεξέλεγκτη κοινωνική κρίση. Μέσα από το μοτίβο της αυτοθυσίας η γυναίκα πλέον δεν χαρακτηρίζεται ενάρετη αν είναι αφοσιωμένη στον κύριο της είτε αυτός είναι πατέρας της είτε είναι σύζυγός της, αλλά αναδύεται ένα άλλο είδος γυναικείου κλέους. Οι γυναίκες στις τραγωδίες του Ευριπίδη αποκτούν αθάνατη δόξα προσφέροντας τη ζωή τους για το καλό της πόλης τους ή της οικογένειάς τους όπως έκαναν αντίστοιχα η Ίφιγένεια και η Άλκηστις.²⁵

²⁵ Μαρκαντωνάτος Α. & Τσαγγάλης Χ. (2008): 161-162.

4.1 *Ιφιγένεια ή έν Αύλίδι*: Η υπόθεση του έργου

Η *Ιφιγένεια ή έν Αύλίδι* γράφτηκε λίγο πριν τον θάνατο του Ευριπίδη και παραστάθηκε μετά τον θάνατό του το 405 π.Χ. Ανήκει στις τραγωδίες του Τρωικού κύκλου. Θέμα του έργου είναι η θυσία της Ιφιγένειας, της κόρης του Αγαμέμνονα, η οποία ζητήθηκε από τη θεά Άρτεμη με σκοπό να φυσήξει ούριος άνεμος και να μπορέσουν οι Έλληνες να αποπλεύσουν στην Τροία.²⁶ Η υπόθεση της τραγωδίας είναι η εξής: Ο Αγαμέμνων έχει στείλει ένα γράμμα με το οποίο προσκαλεί την κόρη του στην Αυλίδα ανακοινώνοντάς της ότι έχει σκοπό να την παντρέψει με τον Αχιλλέα. Ωστόσο στην πραγματικότητα αυτό αποτελεί ένα τέχνασμα του Αγαμέμνονα καθώς σκοπεύει να δαλεάσει την Ιφιγένεια να πάει στην Αυλίδα και να τη θυσιάσει στη θεά Άρτεμη προκειμένου να εξασφαλίσει ούριο άνεμο και να μπορέσει ο στόλος να αποπλεύσει στην Τροία. Στη συνέχεια ο Αγαμέμνων μετανιώνει για την απόφασή του και στέλνει με τον υπηρέτη του ένα δεύτερο γράμμα με το οποίο αναιρεί όσα έγραψε στο πρώτο. Όμως ο Μενέλαος αντιλαμβάνεται τη μεταστροφή του Αγαμέμνονα και εμποδίζει τον υπηρέτη από την αποστολή του δεύτερου γράμματος. Τα δύο αδέρφια λογομαχούν ενώ η Ιφιγένεια καταφτάνει στην Αυλίδα συνοδευόμενη από τη μητέρα της, την Κλυταιμνήστρα, και τον μικρό αδερφό της, τον Ορέστη. Ο Μενέλαος μετανιώνει για την πίεση που άσκησε στον αδερφό του και τον προτρέπει να μην θυσιάσει την Ιφιγένεια, αλλά ο Αγαμέμνων παρουσιάζεται αποφασισμένος να τη θυσιάσει. Στο μεταξύ η τυχαία συνάντηση της Κλυταιμνήστρας με τον Αχιλλέα θα φέρει στην επιφάνεια τις πραγματικές προθέσεις του Αγαμέμνονα, καθώς ο Αχιλλέας δεν γνώριζε τίποτα για τον υποτιθέμενο γάμο. Η Κλυταιμνήστρα απεγνωσμένη ζητά τη βοήθεια του Αχιλλέα και εκείνος της υπόσχεται ότι θα κάνει ότι περνάει από το χέρι του για να αποτρέψει τα σχέδια του Αγαμέμνονα. Στο τέλος του δράματος η Ιφιγένεια αποφασίζει να θυσιαστεί οικειοθελώς για το καλό της Ελλάδας.²⁷ Το τελευταίο τμήμα του έργου έχει υποστεί τροποποιήσεις. Ένας αγγελιαφόρος παρουσιάζεται ως αφηγητής της έκβασης του έργου. Αυτός ανακοινώνει ότι τη στιγμή της θυσίας η θεά Άρτεμις τοποθέτησε στη θέση της Ιφιγένειας ένα θηλυκό ελάφι κι έτσι η κοπέλα σώθηκε και μεταφέρθηκε από τη θεά στη χώρα των Ταύρων.

²⁶ Montanari F. (2010): 423.

²⁷ Μιμίδου Ε. Κ. (2013): 251.

Στο έργο αυτό ο Ευριπίδης ανέδειξε ιδιαίτερα το θέμα της εκούσιας θυσίας, ένα θέμα που είχε χρησιμοποιήσει ξανά στις τραγωδίες του. Θέτοντας το θέμα της θυσίας ως κεντρικό θέμα της τραγωδίας προσπάθησε να φέρει στην επιφάνεια τους ψυχικούς παράγοντες που οδηγούν σε μία τέτοια θυσία. Με τη μεταστροφή του χαρακτήρα της Ιφιγένειας, η οποία αρχικά επεδείκνυε μία τεράστια θέληση για ζωή και φόβο για το θάνατο ενώ στη συνέχεια δέχτηκε με τη θέλησή της να θυσιαστεί για το καλό των Ελλήνων, ο Ευριπίδης θέτει τις βάσεις του νεότερου δράματος.²⁸

Στην ουσία η πλοκή της τραγωδίας στηρίζεται στην ξαφνική αλλαγή μιας απόφασης, της απόφασης της Ιφιγένειας να θυσιαστεί με σκοπό να καταφέρει ο ελληνικός στόλος να αποπλεύσει στην Τροία, παρόλο που προηγουμένως ikέτευε τον πατέρα της να τη γλυτώσει από τον θάνατο. Οι θεατές των αρχαίων τραγωδιών ήταν προετοιμασμένοι για τέτοιου είδους μεταστροφές.²⁹

²⁸ Lesky A. (2006), 556.

²⁹ Easterling P.E. & Knox B.M.W. (2005): 434.

4.2 Η θυσία της Ιφιγένειας

Πρόλογος (1-302)

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, μία από τις βασικές καινοτομίες που εισήγαγε ο Ευριπίδης είναι ότι ο πρόλογος δεν λειτουργεί με σκοπό να εντάξει τον θεατή στα γεγονότα που διαδραματίζονται και να παρουσιάσει τα πρόσωπα της τραγωδίας, αλλά η αφήγηση ξεκινά *in medias res*. Έτσι συμβαίνει και στο συγκεκριμένο έργο. Στον πρόλογο λοιπόν εμφανίζεται ο Αγαμέμνων ο οποίος συζητά με τον γέροντα υπηρέτη του φανερά προβληματισμένος. Του λέει ότι ζηλεύει τη θέση του και γενικότερα τη θέση όσων ανθρώπων περνούν τη ζωή τους μακριά από κινδύνους και χωρίς δόξα καθώς το αξίωμα μπορεί να φέρει πολλά εμπόδια στους ανθρώπους. Ο γέροντας υπηρέτης προτρέπει τον Αγαμέμνονα να τον εμπιστευτεί και να του αποκαλύψει το πρόβλημά του. Ο Αγαμέμνων τότε κάνει μία αναδρομή εξιστορώντας όλα τα γεγονότα που οδήγησαν τον ίδιο, τον αδερφό του, τον Μενέλαο, και τους Έλληνες στρατιώτες στην Αυλίδα. Επιπλέον αποκαλύπτει και τον χρησμό του μάντη Κάλχα σύμφωνα με τον οποίο η Ιφιγένεια, η κόρη του, πρέπει να θυσιαστεί στη θεά Άρτεμη προκειμένου να φυσήξει ούριος άνεμος και να μπορέσει η ελληνική αποστολή να αποπλεύσει στην Τροία. Ο Αγαμέμνων αναφέρει ότι στην αρχή αρνήθηκε κατηγορηματικά αλλά στη συνέχεια πείστηκε από τον Μενέλαο και αποφάσισε να κάνει αυτή τη θυσία. Έτσι έστειλε ένα γράμμα στη σύζυγό του, την Κλυταιμνήστρα, λέγοντάς της να στείλει την Ιφιγένεια στην Αυλίδα γιατί είχε σκοπό να την παντρέψει με τον Αχιλλέα. Όπως αναφέρει, αυτός ήταν ο μοναδικός τρόπος με τον οποίο θα μπορούσε να δελεάσει την Κλυταιμνήστρα και την Ιφιγένεια. Ωστόσο τώρα έχει μετανιώσει γι' αυτή του την απόφαση και ζητά από τον γέροντα υπηρέτη του να παραδώσει στην Κλυταιμνήστρα ένα δεύτερο γράμμα με το οποίο αναιρεί αυτά που έγραψε στο πρώτο.³⁰

Η πρώτη αναφορά του έργου στο θέμα της θυσίας της Ιφιγένειας γίνεται όταν ο Αγαμέμνων αναφέρει τον χρησμό του μάντη Κάλχα σύμφωνα με τον οποίο ο Αγαμέμνων έπρεπε να προσφέρει θυσία στη θεά Άρτεμι την κόρη του, την Ιφιγένεια, προκειμένου εκείνη να στείλει ούριο άνεμο και να μπορέσουν τα καράβια των

³⁰ Ευρ. *Ιφ. ή εν Αύλ.*: στ.1-163.

Ελλήνων να αποπλεύσουν στην Τροία.³¹ Οι χρησμοί του Κάλχα είχαν μεγάλη βαρύτητα για την ελληνική αποστολή στην Τροία καθώς ήταν ικανός να ερμηνεύει τα σημάδια από το πέταγμα των πουλιών και να γνωρίζει το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον. Το χάρισμα αυτό του είχε δοθεί από τον θεό Απόλλωνα του οποίου ήταν απόγονος.³²

Η θεά Άρτεμις ήταν η θεά του κυνηγιού και μέσα από τη μυθολογία παρουσιάζεται ως η κυρία των άγριων και αιματηρών θυσιών.³³ Σε κανένα σημείο του έργου δεν αναφέρεται ο λόγος για τον οποίο η θεά Άρτεμις ζητά από τον Αγαμέμνονα μία τέτοια θυσία. Ωστόσο είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε από διάφορες πηγές ότι η Άρτεμις ήταν θυμωμένη με τον Αγαμέμνονα γιατί εκείνος καυχόταν ότι ήταν καλύτερος κυνηγός από τη θεά.³⁴ Η πρώτη χρονολογικά πηγή που αναφέρεται εκτενώς στη θυσία της Ιφιγένειας είναι τα *Κύπρια Έπη* τα οποία χρονολογούνται στις αρχές του 8ου αιώνα. Χάρη στον Πρόκλο έχει σωθεί η περίληψη τους η οποία περιλαμβάνει την πρώτη λεπτομερή περιγραφή της θυσίας της Ιφιγένειας. Στα *Κύπρια Έπη* λοιπόν η Άρτεμις παρουσιάζεται θυμωμένη με τον Αγαμέμνονα ο οποίος τόλμησε να συγκρίνει τον εαυτό του με τη θεά στο κυνήγι. Η αλαζονεία του αυτή έχει ως αποτέλεσμα την εκδίκηση της θεάς η οποία έκανε τον ελληνικό στόλο να μείνει ακινητοποιημένος στην Αυλίδα μέχρι ο Αγαμέμνων να θυσιάσει την κόρη του.³⁵ Επιπλέον, όπως πληροφορούμαστε από τον Σοφοκλή, ο Αγαμέμνων είχε το θράσος να σκοτώσει ένα ελάφι που βρισκόταν στο άλσος της Αρτέμιδος. Το γεγονός αυτό θύμωσε τόσο πολύ τη θεά η οποία αποφάσισε ως εκδίκηση να καθυστερήσει τον στόλο των Ελλήνων μέχρι να θυσιαστεί η Ιφιγένεια.³⁶

Αν εξετάσουμε πιο διεξοδικά τον χρησμό του μάντη αντιλαμβανόμαστε ότι η θεά Άρτεμις δεν απαίτησε απόλυτα τη θυσία της Ιφιγένειας. Αντιθέτως, έδωσε στον Αγαμέμνονα τη δυνατότητα να επιλέξει ο ίδιος αν θα προχωρήσει στη θυσία ή όχι. Ο Αγαμέμνων δηλαδή είχε τη δυνατότητα να εγκαταλείψει την αποστολή στην Τροία προκειμένου να σώσει την κόρη του.³⁷ Ωστόσο το δίλημμα για τον Αγαμέμνονα είναι

³¹ Ευρ. *Ιφ. ή έν Αύλ.*: στ.89-93.

³² Morwood J. (2000): 195.

³³ Burkert W. (1993): 322.

³⁴ O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 99.

³⁵ Μιμίδου Ε. Κ. (2013): 252.

³⁶ Σοφ. *Ηλ.*: στ.566-572

³⁷ Αρ. *Ποιητ.* 1453b: Τέτοιου είδους ηθικές και συναισθηματικές συγκρούσεις εμπεριέχονται στην τραγωδία και διεγείρουν τον οίκτο και το φόβο. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη αυτά τα δύο στοιχεία μπορούν να δημιουργηθούν μέσα από τα θεαματικά στοιχεία της παράστασης ή ακόμα καλύτερα μέσα

αβάσταχτο καθώς έχει να επιλέξει ανάμεσα στον ρόλο του ως αρχηγού της ελληνικής αποστολής και στον ρόλο του ως αρχηγού της οικογένειάς του.³⁸

Ο Αγαμέμνων αρχικά είχε αρνηθεί να θυσιάσει την κόρη του και μάλιστα είχε δώσει εντολή να απολυθεί όλος ο ελληνικός στρατός. Ωστόσο ο αδερφός του, ο Μενέλαος, κατάφερε να τον πείσει να προχωρήσει στη θυσία και έτσι ο Αγαμέμνων έγραψε ένα γράμμα στη γυναίκα του, την Κλυταιμνήστρα, στο οποίο της ζητούσε να στείλει την Ιφιγένεια στην Αυλίδα με τη δικαιολογία ότι θα την πάντρευε με τον Αχιλλέα. Το γράμμα αυτό αποτελεί ένα πρόσχημα που χρησιμοποιεί ο Αγαμέμνων με σκοπό να δελεάσει την Ιφιγένεια να πάει στην Αυλίδα για να τη θυσιάσει.³⁹ Ο Ευριπίδης παρουσιάζει έναν Αγαμέμνονα που ως αρχηγός του ελληνικού στρατού επιδεικνύει μεγάλη προθυμία στην εκπλήρωση των καθηκόντων του. Η έλλειψη ευνοϊκού ανέμου με σκοπό να αποπλεύσει ο ελληνικός στόλος στην Τροία συνεπάγεται με έλλειψη βοήθειας από τους θεούς και είναι ένα στοιχείο που εισάγεται σκόπιμα από τον Ευριπίδη με σκοπό να δημιουργήσει αντίθεση ανάμεσα στη φύση (νηνεμία) και στον άνθρωπο.⁴⁰ Όμως το πατρικό του ένστικτο δεν τον αφήνει να προβεί σε μία τέτοια πράξη και μετανιώνει για το γράμμα που έστειλε στην Κλυταιμνήστρα. Αποφασίζει λοιπόν να στείλει ένα δεύτερο γράμμα με τον γέροντα υπηρέτη του το οποίο να αναιρεί όσα έγραψε στο πρώτο λέγοντας στην Κλυταιμνήστρα να μην στείλει την Ιφιγένεια στην Αυλίδα καθώς ο γάμος θα καθυστερούσε.⁴¹

Όσον αφορά το χαρακτήρα του Αγαμέμνονα στο συγκεκριμένο έργο οι απόψεις των μελετητών ποικίλουν. Για την ακρίβεια υπάρχουν τρεις βασικές απόψεις:

α) Ο Αγαμέμνων είναι υποχρεωμένος να θυσιάσει την κόρη του εξαιτίας μιας εξωτερικής δύναμης που δεν μπορεί να ελέγξει. Στο έργο παρουσιάζεται διχασμένος και αξιολύπητος και θεωρείται υπεύθυνος που αφήνει την κόρη του να θυσιαστεί.

β) Ο Αγαμέμνων είναι υποχρεωμένος να θυσιάσει την κόρη του εξαιτίας μιας εξωτερικής δύναμης που δεν μπορεί να ελέγξει. Στην αρχή παρουσιάζεται διχασμένος

από την ίδια την πλοκή των γεγονότων. Επομένως ο μύθος πρέπει να είναι δομημένος με τέτοιο τρόπο ώστε να προκαλούνται στον θεατή τα συναισθήματα του οίκτου και του φόβου..

³⁸ Blondell R., Gamel M., Rabinowitz N. S., Zweig B. (1999): 311.

³⁹ Ευρ. *Ιφ. ή εν Αύλ.*: στ.94-105.

⁴⁰ Hose M. (2011): 360.

⁴¹ Ευρ. *Ιφ. ή εν Αύλ.*: στ.107-123.

και αξιολύπητος επειδή είναι πατέρας της Ιφιγένειας αλλά στη συνέχεια αλλάζει. Συνειδητοποιεί τις υποχρεώσεις του ως αρχηγός του στρατού και κερδίζει δόξα μέσω της θυσίας της κόρης του για χάρη των Ελλήνων.

γ) Ο Αγαμέμνων είναι φοβισμένος και αδύναμος, αλλά κυρίως είναι φιλόδοξος και αυτό φαίνεται σε όλη τη διάρκεια του έργου, καθώς θα μπορούσε να έχει αντισταχθεί στην εξωτερική δύναμη που τον υποχρεώνει να θυσιάσει την κόρη του. Αυτή η δύναμη που τον υποχρεώνει αποτελεί ένα δικό του δημιούργημα και πηγάζει από τις φοβίες του αλλά κυρίως από τη φιλοδοξία του. Ο Αγαμέμνων φαίνεται ως υπεύθυνος για το θάνατο της κόρης του.

Σε καθεμία από τις παραπάνω περιπτώσεις η εξωτερική δύναμη που υποχρεώνει τον Αγαμέμνονα να θυσιάσει την κόρη του είναι ο ελληνικός στρατός και όχι η Άρτεμις. Οι υποστηρικτές των δύο πρώτων θεωριών πιστεύουν ότι ο στρατός αποτελεί μία πραγματική απειλή στο ξεκίνημα του έργου. Ωστόσο αυτοί δεν λαμβάνουν υπόψη τους αυτό που προσπαθεί να κάνει ξεκάθαρο ο Ευριπίδης, ότι δηλαδή ο στρατός δεν γνωρίζει για ποιο λόγο η Ιφιγένεια φτάνει στην Αυλίδα ούτε κάτι σχετικά με το χρησμό του Κάλχα μέχρι περίπου τα δύο τρίτα του έργου.⁴²

⁴² Siegel H. (1981): 257-258.

Α΄ Επεισόδιο (303-542)

Το πρώτο επεισόδιο είναι μία αντιπαράθεση ανάμεσα στον Αγαμέμνονα και τον αδερφό του, τον Μενέλαο, ο οποίος έχει κλέψει το γράμμα του Αγαμέμνονα από τον γέροντα υπηρέτη. Ο Αγαμέμνων στην αρχή παρουσιάζεται σχετικά σίγουρος καθώς δεν υπάρχει άμεση ανάγκη. Η Ιφιγένεια δεν έχει φτάσει ακόμα στην Αυλίδα και τα δύο αδέρφια έχουν την δυνατότητα να αφιερώσουν όλη τους την προσοχή στην εξέταση της κατάστασης που έχει προκύψει.⁴³

Στους στίχους 358-364 (κᾶτ', ἐπεὶ Κάλχας ἐν ἱεροῖς εἶπε σὴν θῦσαι κόρην Ἀρτέμιδι, καὶ πλοῦν ἔσεσθαι Δαναΐδαις, ἦσθεις φρένας ἄσμενος θύσειν ὑπέστης παῖδα· καὶ πέμπεις ἐκῶν, οὐ βία —μὴ τοῦτο λέξις— σῆ δάμαρτι, παῖδα σὴν δεῦρ' ἀποστέλλειν, Ἀχιλλεῖ πρόφασιν ὡς γαμουμένην. κᾶθ' ὑποστρέψας λέληψαι μεταβαλὼν ἄλλας γραφάς, ὡς φονεὺς οὐκέτι θυγατρὸς σῆς ἔση. μάλιστά γε) ο Μενέλαος επιτίθεται στον Αγαμέμνονα λέγοντάς του ότι, παρόλο που μόλις άκουσε τον χρησμό του Κάλχα έδειξε αμέσως μεγάλη προθυμία να θυσιάσει την κόρη του προκειμένου να μπορέσουν να φύγουν τα καράβια από την Αυλίδα, στη συνέχεια μετάνιωσε και αποφάσισε με δική του πρωτοβουλία να στείλει ένα δεύτερο γράμμα στην Κλυταιμνήστρα για να αναιρέσει όσα είχε πει στο πρώτο. Στο σημείο αυτό σύμφωνα με τα λόγια του Μενελάου το θέμα της θυσίας της Ιφιγένειας αντικατοπτρίζει τον χαρακτήρα του Αγαμέμνονα. Στην αρχή καταλαμβάνεται από τη φιλοδοξία του και δέχεται με χαρά να θυσιάσει την κόρη του αλλά έπειτα υπερισχύει η πατρική του αγάπη, αναγνωρίζει το λάθος του και αποφασίζει να το διορθώσει στέλνοντας ένα δεύτερο γράμμα.⁴⁴

Ο Αγαμέμνων αντεπιτίθεται στον αδερφό του υποστηρίζοντας ότι ποτέ δεν θα έσφαζε τα παιδιά του για να εκδικηθεί ο Μενέλαος για μία ανάξια και ελεεινή γυναίκα.⁴⁵ Ο Μενέλαος είχε τη γυναίκα που ήθελε αλλά δεν κατάφερε να την κρατήσει και στην πραγματικότητα είναι καλύτερα χωρίς αυτήν. Για μία γυναίκα σαν την Ελένη δεν αξίζει να θυσιαστεί η Ιφιγένεια. Ο Αγαμέμνων τώρα βλέπει τον πόλεμο σαν ένα αποκρουστικό και άθλιο γεγονός το οποίο ξεκίνησε για μία άχρηστη γυναίκα.

⁴³ O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 103.

⁴⁴ Hose M. (2011): 363.

⁴⁵ Ευρ. *Ιφ. ή έν Αύλ.*: στ.396-399.

Κατά τη διάρκεια αυτής της αντιπαράθεσης ανάμεσα στα δύο αδέρφια έρχεται ένα μήνυμα κατά το οποίο η Ιφιγένεια, η μητέρα της και ο αδερφός της έχουν φτάσει στην Αυλίδα. Στο μήνυμα μάλιστα αναφέρεται και ο ενθουσιασμός των στρατιωτών το άκουσμα της άφιξης της Ιφιγένειας καθώς υπάρχουν φήμες σχετικά με έναν επικείμενο γάμο και για προγαμιαίες τελετουργίες στο βωμό της Αρτέμιδος. Με την εμφάνιση του αγγελιαφόρου και την αναγγελία της άφιξης της Ιφιγένειας δίνεται μία νέα ώθηση στη δράση του έργου η οποία στο σημείο αυτό διακόπτει την αντιπαράθεση των δύο αδελφών.⁴⁶

Μετά το άκουσμα της είδησης ότι η Ιφιγένεια έφτασε στην Αυλίδα φαίνεται η ψυχική κατάρρευση του Αγαμέμνονα. Αν η Ιφιγένεια είχε μείνει στο Άργος, ο Αγαμέμνων δεν θα χρειαζόταν να δώσει καμία εξήγηση στο στρατό. Ωστόσο η άφιξη της Ιφιγένειας κάνει αναπόφευκτη την αποκάλυψη σχετικά με τη θυσία ειδικά τώρα που οι φήμες σχετικά με τον γάμο έχουν εξαπλωθεί.⁴⁷ Ο Αγαμέμνων νιώθει ανήμπορος να σώσει την κόρη του καθώς όπως υποστηρίζει κατευθύνεται από έναν θεό. Αισθάνεται πως δεν θα μπορέσει να αντικρίσει την Κλυταιμνήστρα και λυγίζει στην ιδέα πως η ίδια του η κόρη θα τον εκλιπαρεί για να μην την οδηγήσει στο θάνατο.⁴⁸

Ο Μενέλαος βλέποντας τον αδερφό του να θρηνεί μετανιώνει που τον πίεσε να θυσιάσει την κόρη του και αποφασίζει να βάλει τον αδερφό του πιο πάνω από τον εαυτό του. Του λέει λοιπόν να μην θυσιάσει την Ιφιγένεια γιατί δεν αξίζει να χαθεί εκείνη για το κακό που προκάλεσε η Ελένη και τον προτρέπει να διαλύσει τον στρατό.⁴⁹

Ωστόσο ο Αγαμέμνων παρά τα συγκινητικά λόγια του αδερφού του είναι αποφασισμένος να προχωρήσει στη θυσία καθώς δεν γνωρίζουν μόνο τα δύο αδέρφια για τον χρησμό, αλλά και ο μάντης Κάλχας και κυρίως ο Οδυσσέας ο οποίος, όπως πιστεύει, δεν θα επέτρεπε να μην γίνει η θυσία.⁵⁰ Ο Αγαμέμνων είναι πολύ

⁴⁶ O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 104.

⁴⁷ O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 104-105.

⁴⁸ Ευρ. *Ιφ. ή εν Αύλ.*: στ.442-468.

⁴⁹ Ευρ. *Ιφ. ή εν Αύλ.*: στ.481-499.

⁵⁰ Ευρ. *Ιφ. ή εν Αύλ.*: στ.528-541.

φοβισμένος και κυρίως φοβάται για τη δική του ζωή καθώς διαπιστώνει ότι είναι μάταιο να προσπαθεί να πάει κόντρα στον Οδυσσέα και τον στρατό.⁵¹

⁵¹ Siegel H. (1981): 264.

Β΄ Επεισόδιο (590-750)

Στο δεύτερο επεισόδιο της τραγωδίας λαμβάνει χώρα η συνάντηση του Αγαμέμνονα με την οικογένειά του που μόλις έφτασε στην Αυλίδα. Μέσα από τη στιγμή αυτή διαφαίνεται η έντονη αγάπη που τρέφει η Ιφιγένεια για τον πατέρα της καθώς είναι η πρώτη που τον αγκαλιάζει δείχνοντας έτσι τον ενθουσιασμό της που τον βλέπει ξανά μετά από τόσο καιρό. Για εκείνη ο Αγαμέμνων είναι απλά ο πατέρας της. Το μόνο που καταλαβαίνει για τις δημόσιες ευθύνες του ως βασιλιάς και αρχηγός του στρατού είναι ότι τον κρατούν μακριά από την οικογένειά του και ότι του προκαλούν θλίψη. Ωστόσο η συμπεριφορά αυτή της Ιφιγένειας φέρνει σε μεγαλύτερη αμηχανία τον Αγαμέμνονα και εκείνη το αντιλαμβάνεται. Στη στιχομυθία τους ο Αγαμέμνων μιλά σαν να αποχαιρετά για πάντα την κόρη του ενώ εκείνη πιστεύει ότι η συναισθηματική του φόρτιση οφείλεται στον επερχόμενο γάμο. Στη συνέχεια ο Αγαμέμνων ζητά από την Ιφιγένεια να μπει μέσα στη σκηνή και προσπαθεί να δικαιολογήσει τη συγκίνησή του στην Κλυταιμνήστρα λέγοντας της ότι του είναι δύσκολο να αποχωριστεί την κόρη του δίνοντάς την στον Αχιλλέα. Η Κλυταιμνήστρα δείχνει να τον καταλαβαίνει ενώ στη συνέχεια προσπαθεί να του αποσπάσει πληροφορίες σχετικά με τον μέλλοντα γαμπρό της. Αφού ο Αγαμέμνων την πληροφορεί για όσα εκείνη θέλει να γνωρίζει, της ζητά να αφήσει την Ιφιγένεια μαζί του και να επιστρέψει στο Άργος. Η Κλυταιμνήστρα αρνείται κατηγορηματικά να κάνει κάτι τέτοιο και ο Αγαμέμνων απογοητεύεται καθώς δεν καταφέρνει να την πείσει.⁵²

Η στιχομυθία ανάμεσα στον Αγαμέμνονα και την Ιφιγένεια (649-676) έχει διττή σημασία για τον θεατή. Η Ιφιγένεια κάνει αφελείς ερωτήσεις στον πατέρα της σχετικά με τον λόγο που είναι στεναχωρημένος αλλά εκείνος της απαντά με τέτοιον τρόπο ώστε να καταλάβει επιφανειακά αυτά που της λέει ενώ ο θεατής να τα καταλάβει σε βάθος. Ο Αγαμέμνων αισθάνεται ντροπή από την τόσο μεγάλη αγάπη που δέχεται από την κόρη του και της δίνει διαφορετικές απαντήσεις. Για παράδειγμα τον στίχο 651 ο Αγαμέμνονας λέει στην Ιφιγένεια ότι είναι δακρυσμένος γιατί η Ιφιγένεια θα είναι για πολύ καιρό μακριά του. Η Ιφιγένεια που αντιλαμβάνεται επιφανειακά τα λόγια του πατέρα της καταλαβαίνει ίσως ότι ο Αγαμέμνων αναφέρεται στην εκστρατεία η οποία θα διαρκέσει πολύ καιρό και θα κάνουν πολύ

⁵² Ευρ. *Ιφ. ή εν Αύλ.*: στ.590-750.

καιρό να ξανασυναντηθούν. Οι θεατές όμως γνωρίζουν ότι ο Αγαμέμνων εννοεί το θάνατό της Ιφιγένειας. Ακόμα στον στίχο 667 ο Αγαμέμνων λέει στην Ιφιγένεια ότι θα πάει κάποιο ταξίδι μόνη της. Ενδεχομένως η Ιφιγένεια να κατάλαβε ότι ο πατέρας της εννοούσε το ταξίδι του γυρισμού της στο Άργος. Τέτοιου είδους απατηλοί λόγοι είναι σύνηθες φαινόμενο στην τραγωδία. Με τους απατηλούς λόγους ένας χαρακτήρας της τραγωδίας εξαπατά τον συνομιλητή του σχετικά με τις πραγματικές του σκοπιμότητες. Οι λόγοι αυτοί είναι μέρος μιας δολοπλοκίας που έχει σκοπό την εξόντωση του άλλου χαρακτήρα, όπως συμβαίνει στην *Ηλέκτρα* όπου η πρωταγωνίστρια παρασύρει τη μητέρα της στο σπίτι. Συνήθως ο δολοπλόκος τρέφει συναισθήματα μίσους προς τον συνομιλητή του. Ωστόσο στην *Ιφιγένεια τήν εν Αύλιδι* δεν συμβαίνει αυτό καθώς ο Αγαμέμνων αγαπάει την κόρη του και αυτό ο Ευριπίδης το δείχνει ξεκάθαρα αργότερα στους στίχους 683-685 όπου ο Αγαμέμνων δεν αντέχει άλλο να συνεχίσει αυτή τη συζήτηση και στέλνει την Ιφιγένεια μέσα στη σκηνή.⁵³

Προκαλεί εντύπωση το γεγονός ότι η Ιφιγένεια στον διάλογό της με τον πατέρα της δεν κάνει καμία απολύτως αναφορά στον γάμο της με τον Αχιλλέα. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός ότι η Ιφιγένεια είναι ακόμα ένα αθώο παιδί. Είναι τόσο ενθουσιασμένη που βλέπει τον πατέρα της ξανά μετά από τόσο καιρό και ο γάμος ίσως φαίνεται λιγότερο σημαντικός για αυτή τη συγκεκριμένη στιγμή. Παρόλο που δεν κατανοεί απόλυτα τα λόγια του πατέρα της παρατηρείται ότι δεν τον πιέζει να γίνει πιο σαφής και το γεγονός αυτό δείχνει την άμετρη εμπιστοσύνη που έχει προς το πρόσωπό του. Είναι τόσο αθώα και αφελής που ακόμα και όταν ο Αγαμέμνων της λέει για ένα μεγάλο ταξίδι που πρόκειται να κάνει χωρίς τους γονείς της εκείνη δεν το συνδέει με ένα ταξίδι στην πατρίδα του μέλλοντα συζύγου της αλλά με την επιστροφή της στο Άργος. Ο στενάχωρος τρόπος με τον οποίο ο Αγαμέμνων μιλά για το ταξίδι θα μπορούσε να συνδεθεί με μία χαρούμενη περίσταση όπως είναι ο γάμος καθώς και σε αυτήν την περίπτωση οι γονείς αποχωρίζονται τα παιδιά τους.⁵⁴

Ο Αγαμέμνων δεν μπορεί να αντέξει άλλο στην εικόνα της Ιφιγένειας. Της ζητάει να μπει μέσα στη σκηνή. Όταν εκείνη αγκαλιάζει τον Αγαμέμνονα εκείνος ξεσπά σε κλάματα. Γνωρίζει ότι αυτό είναι το τελευταίο αντίο και ότι πρόκειται να τη θυσιάσει. Τα δάκρυα τον εμποδίζουν να της μιλήσει περισσότερο και τη στέλνει μέσα στη σκηνή. Αυτό είναι το τέλος της συγκινητικής σκηνής του αποχαιρετισμού

⁵³ Hose M. (2011): 368.

⁵⁴ O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 108.

ανάμεσα στον Αγαμέμνονα και την Ιφιγένεια. Η κοπέλα που ήταν πανευτυχής που είδε τον πατέρα της ξανά κάνει την όλη κατάσταση υπερβολικά δύσκολη για τον Αγαμέμνονα. Παρόλα αυτά ο Αγαμέμνων παίρνει την απόφαση να συμμορφωθεί με την ιδέα της θυσίας. Στην κόρη του δεν θα μπορούσε να πει ψέματα σχετικά με το γάμο με τον Αχιλλέα, αλλά στη σύζυγό του το χρησιμοποιεί αυτό σαν μία δικαιολογία για την αναστάτωση και τη θλίψη που δείχνει.⁵⁵

Στη στιχομυθία που ακολουθεί ανάμεσα στον Αγαμέμνονα και την Κλυταιμνήστρα ο Αγαμέμνων φροντίζει να δώσει στη σύζυγό του τις πληροφορίες που εκείνη θέλει να γνωρίζει σχετικά με τον μέλλοντα γαμπρό της, τον Αχιλλέα και ταυτόχρονα προσπαθεί να την πείσει να φύγει από την Αυλίδα αφήνοντας πίσω την Ιφιγένεια.⁵⁶ Για τον Αγαμέμνονα είναι πιο εύκολο να λέει ψέματα στη σύζυγό του. Ωστόσο εκείνη θέλει να γνωρίζει τα πάντα σχετικά με τη διαδικασία του γάμου και τον ρωτάει επίμονα για τις λεπτομέρειες. Στον στίχο 718 γίνεται αναφορά στο θέμα της θυσίας καθώς η Κλυταιμνήστρα ρωτά τον σύζυγό της αν έχει προσφέρει θυσία στους θεούς. Εκείνος της απαντά και πάλι διφορούμενα, όπως έκανε και προηγουμένως, ότι πρόκειται να το κάνει. Στο τέλος του διαλόγου τους ο Αγαμέμνων προσπαθεί απεγνωσμένα να επιβεβαιώσει ότι η σύζυγός του δεν θα βρίσκεται στη σκηνή της θυσίας (στ. 731) αλλά ο χαρακτήρας της Κλυταιμνήστρας ποτέ δεν θα επέτρεπε να συμβεί κάτι τέτοιο. Επιμένει ότι πρέπει να γίνουν όλα σύμφωνα με τις αποδεκτές διαδικασίες, πράγμα που σημαίνει ότι θα είναι η μοναδική που θα δώσει την κόρη της στον Αχιλλέα. Δεν την απασχολεί καθόλου το γεγονός ότι ο Αγαμέμνων της ζητά να αφήσει την κόρη της. Το μόνο που την ενδιαφέρει είναι να γίνουν όλα όπως ορίζουν τα έθιμα της γαμήλιας τελετής.⁵⁷

⁵⁵ Ευρ. *Ιφ. ή εν Αύλ.*: στ.677-685.

⁵⁶ Ευρ. *Ιφ. ή εν Αύλ.*: στ.685-741.

⁵⁷ O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 109-110.

Γ' Επεισόδιο (801-1035)

Στην αρχή του τρίτου επεισοδίου ο Αχιλλέας εμφανίζεται ξαφνικά στη σκηνή. Απευθύνεται στον χορό και φαίνεται ιδιαίτερα ανήσυχος καθώς αναζητά τον Αγαμέμνονα με σκοπό να του εκφράσει την έντονη δυσαρέσκεια του ίδιου αλλά και των συντρόφων του για την καθυστέρηση της αποστολής στην Τροία. Η Κλυταιμνήστρα ακούει τη φωνή του και βγαίνει από τη σκηνή για να τον γνωρίσει. Στη σκηνή αυτή φαίνεται το ήθος και η σεμνότητα του Αχιλλέα καθώς παρουσιάζεται να ντρέπεται να μιλήσει σε μία γυναίκα. Η Κλυταιμνήστρα συστήνεται στον Αχιλλέα ως η μέλλουσα πεθερά του κι εκείνος παραξενεύεται καθώς δεν γνωρίζει τίποτα για τη δολοπλοκία του Αγαμέμνονα. Στη συνέχεια ο γέροντας υπηρέτης επεμβαίνει στη συζήτηση και τελικά αποκαλύπτει το μακάβριο σχέδιο του Αγαμέμνονα να θυσιάσει την Ιφιγένεια και τους λόγους που τον οδήγησαν να πάρει αυτή την απόφαση. Η Κλυταιμνήστρα απογοητεύτηκε από την αποκάλυψη του γέροντα υπηρέτη ενώ ο Αχιλλέας θίχτηκε επειδή ο Αγαμέμνων τόλμησε να χρησιμοποιήσει το όνομά του για κάτι τόσο σοβαρό χωρίς να το γνωρίζει. Η Κλυταιμνήστρα μέσα στην απελπισία της ικετεύει τον Αχιλλέα ζητώντας τη βοήθειά του κι εκείνος της εγγυάται ότι δεν θα επιτρέψει να θυσιαστεί η Ιφιγένεια καθώς και ο ίδιος έχει θυμώσει με τον Αγαμέμνονα. Η Κλυταιμνήστρα για να τον ευχαριστήσει προσφέρεται να στείλει και την Ιφιγένεια ικέτισσα να τον παρακαλέσει αλλά εκείνος αρνείται. Στο τέλος του επεισοδίου ο Αχιλλέας προτρέπει την Κλυταιμνήστρα να ικετεύσει πρώτα τον Αγαμέμνονα να μην προβεί σε αυτή την πράξη και σε περίπτωση που εκείνος αρνηθεί να ζητήσει από τον Αχιλλέα να μεσολαβήσει.⁵⁸

Η συνάντηση της Κλυταιμνήστρας και του Αχιλλέα είναι τυχαία αλλά απαραίτητη για την εξέλιξη της δράσης. Η παρεξήγηση που προκύπτει σχετικά με το γάμο λύνεται από τον ηλικιωμένο άντρα που αφηγείται εξολοκλήρου την εξέλιξη των γεγονότων.⁵⁹ Αποκαλύπτει λοιπόν πως ο μάντης Κάλχας είχε ανακοινώσει τον χρησμό ότι η θυσία της Ιφιγένειας ήταν απαραίτητη για να πραγματοποιηθεί το ταξίδι του ελληνικού στρατού στην Τροία και πως ο Αγαμέμνων είναι αποφασισμένος να θυσιάσει την κόρη τους στην Άρτεμη και σκαρφίστηκε την ιστορία σχετικά με το γάμο με τον Αχιλλέα για να δελεάσει την Ιφιγένεια και να τη φέρει στην Αυλίδα. Ο ηλικιωμένος άντρας επίσης αποκαλύπτει πως ο Αγαμέμνων έγραψε και ένα δεύτερο

⁵⁸ Ευρ. *Ιφ. ή εν Αύλ.*: στ.801-1035.

⁵⁹ O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 111.

γράμμα για να αποτρέψει την άφιξη της Ιφιγένεια στην Αυλίδα μετανιωμένος για την αρχική του απόφαση. Αυτή η τελευταία αποκάλυψη ίσως δίνει και μία μικρή ελπίδα στην Κλυταιμνήστρα αφού συνειδητοποιεί ότι ο σύζυγός της δεν είναι απόλυτα σίγουρος για αυτό που ετοιμάζεται να κάνει.⁶⁰

Η Κλυταιμνήστρα απελπισμένη πέφτει στα πόδια του Αχιλλέα και τον ικετεύει να γλιτώσει την κόρη της από τον θάνατο.⁶¹ Η έκκληση της Κλυταιμνήστρας δεν αποτυγχάνει να επηρεάσει τον Αχιλλέα. Αυτός απαντά σε έναν μεγάλο λόγο 919-974 ότι θα τη βοηθήσει γιατί αισθάνεται ότι το όνομά του έχει χρησιμοποιηθεί σε σχέση με εκείνη (στ. 936-937: οὐ γὰρ ἐμπλέκειν πλοκάς ἐγὼ παρέξω σῶ πόσει τοῦμὸν δέμας και 938-939: τοῦνομα γάρ, εἰ καὶ μὴ σίδηρον ἦρατο, τοῦμὸν φονεύσει παῖδα σὴν). Ο Αχιλλέας προσφέρει βοήθεια αλλά τα κίνητρό του είναι εγωκεντρικά. Η υπερηφάνεια του πληγώνεται επειδή οι Ατρείδες δεν τον συμπεριέλαβαν στη συνωμοσία (στ. 961-962: ἀλλ' ὕβριν ἐς ἡμᾶς ὕβρις' Ἀγαμέμνων ἄναξ. χρῆν δ' αὐτὸν αἰτεῖν τοῦμὸν ὄνομα' ἐμοῦ πάρα). Όπως αναφέρει και ο ίδιος, θα είχε βοηθήσει τους Ατρείδες να πετύχουν τη δολοπλοκία τους χρησιμοποιώντας το όνομά του μόνο αν είχαν ζητήσει την άδειά του. Με αυτή τη δήλωση συμπεραίνουμε ότι ο Αχιλλέας δεν θεωρούσε ανήθικη τη δολοπλοκία του Αγαμέμνονα αλλά το γεγονός ότι χρησιμοποίησε το όνομά του χωρίς να τον ρωτήσει το θεωρεί μεγάλη προσβολή. Συμπερασματικά για τον Αχιλλέα έχει μεγαλύτερη βαρύτητα ο πόλεμος και κατ' επέκταση το κοινό καλό από το θεσμό της οικογένειας. Θα δεχόταν με μεγάλη προθυμία να πάρει μέρος στη δολοπλοκία που έστησε ο Αγαμέμνων και να ξεγελάσει έτσι και ο ίδιος την Κλυταιμνήστρα αλλά τώρα αισθάνεται βαθιά προσβεβλημένος που όλα έγιναν εν αγνοία του. Ο Ευριπίδης παρουσιάζει τον Αχιλλέα προσβεβλημένο από τον Αγαμέμνονα εξαιτίας μιας γυναίκας ενισχύοντας έτσι τη διακεimenικότητα ανάμεσα στη συγκεκριμένη τραγωδία και στην *Ιλιάδα* του Ομήρου. Στην *Ιλιάδα* ο Αχιλλέας και πάλι υφίσταται μία μεγάλη προσβολή από τον Αγαμέμνονα ο οποίος τόλμησε να του πάρει από τα λάφυρα του πολέμου την Τρωαδίτισσα Βρισηίδα.⁶²

⁶⁰ Ευρ. *Ιφ. ἢ ἐν Αὐλ.*: στ.873-895.

⁶¹ Ευρ. *Ιφ. ἢ ἐν Αὐλ.*: στ.900-916.

⁶² Ευρ. *Ιφ. ἢ ἐν Αὐλ.*: στ.962-974: χρῆν δ' αὐτὸν αἰτεῖν τοῦμὸν ὄνομα' ἐμοῦ πάρα, θήραμα παιδός· ἡ Κλυταιμνήστρα δ' ἐμοὶ μάλιστ' ἐπέισθη θυγατέρ' ἐκδοῦναι πόσει. ἔδωκά τ' ἄν Ἑλλησιν, εἰ πρὸς Ἴλιον ἐν τῷδ' ἔκαμνε νόστος· οὐκ ἠρνούμεθ' ἂν τὸ κοινὸν αὐξεν ὧν μετ' ἐστρατευόμεν. νῦν δ' οὐδέν εἰμι παρά γε τοῖς στρατηλάταις ἐν εὐμαρεῖ με δρᾶν τε καὶ μὴ δρᾶν καλῶς. τάχ' εἴσεται σίδηρος, ὃν πρὶν ἐς Φρύγας ἔλθειν, φόνου κηλίσιν αἵματι' χρανῶ, εἴ τίς με τὴν σὴν θυγατέρ' ἐξαιρήσεται. ἀλλ' ἡσύχαζε· θεὸς ἐγὼ πέφηνά σοι μέγιστος, οὐκ ὦν· ἀλλ' ὄμως γενήσομαι.

Όσον αφορά το συσχετισμό του ομηρικού Αχιλλέα με τον τραγικό Αχιλλέα παρατηρείται ότι ο ήρωας διατηρεί κάποια στοιχεία του χαρακτήρα του όπως είναι η υπερηφάνεια, η ειλικρίνεια, η ευαισθησία και ο εγωκεντρισμός.⁶³ Είναι πολύ διαφορετικός από τον παρορμητικό πολεμιστή του ποιήματος του Ομήρου. Παρά τα όσα λέει για τον "μη περίπλοκο χαρακτήρα του", ανησυχεί για την κοινωνική ευπρέπεια (στ. 821-834), υπερηφανεύεται για την καλή του εκπαίδευση (στ. 926-927), και ελέγχει την παρόρμησή του να αναλάβει δράση ώστε να μπορέσει να σκεφτεί τα πράγματα μέχρι το τέλος (στ. 919-925). Ζυγίζει προσεκτικά εναλλακτικές λύσεις από την άποψη του δικού του συμφέροντος και προσπαθεί να υπολογίσει ακριβώς τι πρέπει να κάνει για να διατηρήσει το καλό του όνομα (στ. 1019-1023). Αυτό που πραγματικά προσβάλλει τον Αχιλλέα είναι ότι ο Αγαμέμνων χρησιμοποιεί το όνομά του για να φέρει την Ιφιγένεια στην Αυλίδα.⁶⁴

Η Κλυταιμνήστρα είναι ικανοποιημένη από τη βοήθεια του Αχιλλέα και τον ευχαριστεί (στ. 977-997). Προσφέρεται να στείλει την Ιφιγένεια να τον ικετεύσει στα γόνατά της για τη βοήθειά του αλλά ο Αχιλλέας δεν δέχεται. Ενθαρρύνει τη βασίλισσα να κάνει μία προσπάθεια να πείσει τον Αγαμέμνονα να μην σκοτώσει την Ιφιγένεια και σε περίπτωση που εκείνος αρνηθεί, εγγυάται πως θα μεσολαβήσει (στ. 1015-1016: *ικέτευ' ἐκεῖνον πρῶτα μὴ κτείνειν τέκνα· ἦν δ' ἀντιβαίνῃ, πρὸς ἐμέ σοι πορευτέον*). Η Κλυταιμνήστρα υπόσχεται να το κάνει αλλά γνωρίζει ότι η προσπάθεια είναι μάταια.⁶⁵

⁶³ O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 141.

⁶⁴ Blondell R., Gamel M., Rabinowitz N. S., Zweig B. (1999): 316.

⁶⁵ O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 112.

Ἐξοδος (1098-1629)

Στην αρχή της εξόδου της τραγωδίας εμφανίζεται η Κλυταιμνήστρα φανερά ανήσυχη. Αναζητά τον Αγαμέμνονα καθώς όπως μας πληροφορεί η Ιφιγένεια έμαθε για τα ανόσια σχέδια του πατέρα της και θρηνεί. Τότε ο Αγαμέμνων εμφανίζεται στη σκηνή και της ζητά να πάρει μαζί του την Ιφιγένεια καθώς όπως λέει όλα είναι έτοιμα για τη θυσία που δήθεν πρόκειται να κάνει πριν από το γάμο. Τότε η Κλυταιμνήστρα καλεί την Ιφιγένεια να βγει έξω μαζί με τον αδερφό της, τον Ορέστη. Ο Αγαμέμνων βλέπει την κόρη του δακρυσμένη και την ρωτάει γιατί κλαίει αφού πιο πριν ήταν χαρούμενη. Τότε παίρνει τον λόγο η Κλυταιμνήστρα και τον ρωτάει χωρίς περιστροφές αν σκοπεύει να σκοτώσει την Ιφιγένεια. Αρχικά ο Αγαμέμνων αρνείται κατηγορηματικά αλλά στη συνέχεια έπειτα από την πίεση που δέχεται από τη σύζυγό του λυγίζει και παραδέχεται τα πάντα.

Τότε η Κλυταιμνήστρα με έναν μεγάλο λόγο κάνει μία αναδρομή στο παρελθόν απαριθμώντας τις απρεπείς πράξεις στις οποίες είχε προβεί ο Αγαμέμνων πριν από το γάμο τους. Στη συνέχεια λέει ότι παρόλα αυτά στάθηκε δίπλα του αξία σύζυγος χαρίζοντάς του τρεις κόρες και έναν γιο. Στη συνέχεια τον κατηγορεί ότι θέλει να σκοτώσει την ίδια του την κόρη για έναν ευτελή λόγο, για να πάρει πίσω ο Μενέλαος μία άπιστη γυναίκα, την Ελένη. Η Κλυταιμνήστρα με ένα πλήθος επιχειρημάτων προσπαθεί να γεμίσει ενοχές τον Αγαμέμνονα για να τον συνεφέρει και να τον αποτρέψει από τη δολοφονία που ετοιμάζεται να κάνει.

Έπειτα παίρνει τον λόγο η Ιφιγένεια η οποία ικετεύει γονατιστή τον πατέρα της να μην τη σκοτώσει. Του λέει πως είναι άδικο να χαθεί εκείνη για μία υπόθεση στην οποία δεν είχε κανένα μερίδιο ευθύνης. Στην ικεσία της επιστρατεύει και τον μικρό Ορέστη στον οποίο ζητά να κλάψει και εκείνος παρακαλώντας έτσι τον πατέρα του να σώσει την αδερφή του.

Έπειτα από τις ικεσίες των δύο γυναικών έρχεται η σειρά του Αγαμέμνονα να πάρει τον λόγο. Ο Αγαμέμνων μιλάει για το αδιέξοδο στο οποίο έχει έρθει αφού είναι υποχρεωμένος να κάνει τη θυσία για χάρη του ελληνικού στρατού. Όπως υποστηρίζει αν δεν πραγματοποιήσει τη θυσία οι Έλληνες που αναμένουν τόσο καιρό να φτάσουν στην Τροία θα σκοτώσουν τον ίδιο και ολόκληρη την οικογένειά του στο Άργος. Επισημαίνει ότι δεν θέλει να κάνει τη θυσία αλλά είναι υποχρεωμένος όχι για χάρη του Μενελάου και της Ελένης αλλά για χάρη ολόκληρης της Ελλάδας. Ο Αγαμέμνων

φεύγει από τη σκηνή και η Κλυταιμνήστρα με την Ιφιγένεια θρηνούν μαζί για τον επερχόμενο άδικο θάνατο της κοπέλας.

Στην επόμενη σκηνή εμφανίζεται ο Αχιλλέας συνοδευόμενος από τους οπλισμένους συντρόφους του. Η Ιφιγένεια θέλει να μπει στη σκηνή για να κρυφτεί από τον Αχιλλέα εξαιτίας της ντροπής της για το γάμο. Η Κλυταιμνήστρα όμως της ζητά να αφήσει στην άκρη την αξιοπρέπειά της και να μείνει. Ακολουθεί ένας διάλογος ανάμεσα στον Αχιλλέα και την Κλυταιμνήστρα στον οποίο ο Αχιλλέας την πληροφορεί ότι η απόφαση υπέρ της θυσίας είναι αμετάκλητη και ότι ο ίδιος είναι αποφασισμένος να σώσει την κοπέλα από το θάνατο. Επίσης αναφέρει ότι ο Οδυσσέας πρόκειται να έρθει μαζί με άντρες να πάρει την Ιφιγένεια. Στη συζήτηση επεμβαίνει ξαφνικά η Ιφιγένεια λέγοντας στη μητέρα της ότι αποφάσισε να θυσιαστεί οικειοθελώς για το καλό ολόκληρης της Ελλάδας καθώς όπως επισημαίνει αν δεν θυσιαστεί μόνο κακό θα προκαλέσει στον πατέρα της, στον Αχιλλέα και σε ολόκληρο τον ελληνικό στρατό.

Ο Αχιλλέας δείχνει να αποδέχεται με χαρά την γενναία απόφαση της Ιφιγένειας και την επαινεί αφού και ο ίδιος πιστεύει όπως αναφέρει ότι η απόφαση αυτή είναι προς όφελος της πατρίδας τους. Ωστόσο της δίνει τον λόγο του ότι θα πάει στον βωμό και θα βάλει κοντά άντρες με όπλα για να εμποδίσουν το θάνατό της σε περίπτωση που εκείνη μετανιώσει για την απόφασή της.

Ο Αχιλλέας φεύγει και στη σκηνή μένουν ξανά μητέρα και κόρη. Η Ιφιγένεια σε αυτές τις τελευταίες τους στιγμές ζητά από τη μητέρα της να μην πενήθει για τον θάνατο της καθώς η ίδια τον αντιλαμβάνεται περισσότερο σαν λύτρωση. Αφού λοιπόν αποχαιρέτησε τη μητέρα της και τον μικρό της αδερφό η Ιφιγένεια ξεκίνησε για τον βωμό όπου θα πραγματοποιηθεί η θυσία.

Τις τελευταίες πληροφορίες σχετικά με την έκβαση της θυσίας τις δίνει ένας αγγελιαφόρος ο οποίος διηγείται στην Κλυταιμνήστρα πως τη στιγμή που χτύπησε το φονικό μαχαίρι Ιφιγένεια εξαφανίστηκε και στη θέση της η θεά Άρτεμις τοποθέτησε ένα θηλυκό ελάφι.⁶⁶

Ήδη από την αρχή της Εξόδου δίνεται μία πολύ σημαντική πληροφορία. Η Κλυταιμνήστρα εμφανίζεται στη σκηνή αναζητώντας εμφανώς ταραγμένη τον

⁶⁶ Ευρ. *Ιφ. ή εν Αύλ.*: στ.1098-1629.

Αγαμέμνονα, μετά τη συγκλονιστική αποκάλυψη του γέροντα υπηρέτη στο τρίτο επεισόδιο, και μας πληροφορεί ότι η Ιφιγένεια θρηνεί γιατί έμαθε τα σκοτεινά σχέδια του πατέρα της.⁶⁷

Η Κλυταιμνήστρα αναζητά τον Αγαμέμνονα με σκοπό να τον ρωτήσει γι' αυτά που έμαθε ενώ ταυτόχρονα και ο Αγαμέμνων αναζητά την Κλυταιμνήστρα για να συζητήσει μαζί της σχετικά με τον υποτιθέμενο γάμο αφού δεν γνωρίζει για τις αποκαλύψεις που έγιναν προηγουμένως. Στους στίχους 1110-1114 ο Αγαμέμνων κάνει μία τελευταία προσπάθεια να παραπλανήσει την Κλυταιμνήστρα και της ζητά να αφήσει την Ιφιγένεια να φύγει μαζί του καθώς όλα είναι έτοιμα για τη θυσία που σκοπεύει να κάνει πριν από τον γάμο.⁶⁸

Η Κλυταιμνήστρα ρωτά ευθέως τον Αγαμέμνονα αν σχεδιάζει να σκοτώσει την Ιφιγένεια. Αρχικά ο Αγαμέμνων προσποιείται ότι δεν γνωρίζει τίποτα αλλά όταν η Κλυταιμνήστρα επαναλαμβάνει για δεύτερη φορά την ερώτηση ο Αγαμέμνων λυγίζει και ομολογεί πως πράγματι σχεδίαζε να θυσιάσει το παιδί του. Ωστόσο δεν δίστασε να δικαιολογηθεί για τα σχέδιά του αυτά λέγοντας ότι καθοδηγείται χωρίς τη θέλησή του από ανώτερες δυνάμεις (1136: ὦ πότνια μοῖρα καὶ τύχη δαίμων τ' ἐμός).⁶⁹

Στους στίχους 1146-1208 η Κλυταιμνήστρα αναπτύσσει την επιχειρηματολογία της με σκοπό να πείσει τον Αγαμέμνονα να αλλάξει την απόφασή του και να μην σκοτώσει την κόρη τους. Σε αυτόν τον μεγάλο της λόγο η Κλυταιμνήστρα συμπεριφέρεται περισσότερο σαν κατήγορος του σύζυγου της παρά σαν υπερασπιστής της κόρης της. Στην αρχή του λόγου της κάνει μία αναδρομή στο παρελθόν υπενθυμίζοντας στον Αγαμέμνονα τις φρικτές πράξεις στις οποίες προέβη με σκοπό να την κάνει γυναίκα του. Η Κλυταιμνήστρα υπήρξε στο παρελθόν παντρεμένη με τον Τάνταλο, τον γιο του Θυέστη, και μαζί του είχε αποκτήσει ένα παιδί. Ο Αγαμέμνων την ερωτεύτηκε και προκειμένου να την κάνει δική του σκότωσε τον σύζυγό της και το μωρό παιδί της χτυπώντας το στο έδαφος.⁷⁰ Τότε τα δύο αδέρφια της Κλυταιμνήστρας, οι Διόσκουροι (Κάστορας και Πολυδεύκης), καταδίωξαν τον Αγαμέμνονα με σκοπό να γλιτώσουν την Κλυταιμνήστρα από τον

⁶⁷ Ευρ. *Ιφ. ή έν Αύλ.*: στ.110-1102.

⁶⁸ O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 113.

⁶⁹ Ευρ. *Ιφ. ή έν Αύλ.*: στ.1131-1145.

⁷⁰ Απολλόδ., *Επιτομ.* 2.15: ὁ Ἀγαμέμνων μὲν λαβὼν σύνευνον Κλυταιμνήστραν, κτείνας αὐτῆς τὸν σύζυγον Τάνταλον τὸν Θυέστου σὺν τέκνῳ πάνυ νεογνῷ

γάμο μαζί του αλλά εκείνος προσέπεσε κέτης στον πεθερό του τον Τυνδάρεω ο οποίος εν τέλει αποδέχτηκε τον γάμο.⁷¹

Η εξιστόρηση αυτών των γεγονότων από την Κλυταιμνήστρα γίνεται με σκοπό να προκαλέσει τις ενοχές του Αγαμέμνονα καθώς παρά τη βαναυσότητα αυτήν η Κλυταιμνήστρα στάθηκε δίπλα του άμεμπτη σύζυγος και μητέρα, προσφέροντάς του τέσσερα παιδιά. Μάλιστα στους στίχους 1162-1163 λέει στον Αγαμέμνονα ότι σπανίζουν γυναίκες με τη δική της ηθική καθώς οι περισσότερες επιδεικνύουν ανήθικες συμπεριφορές. Ενδεχομένως η Κλυταιμνήστρα στο σημείο αυτό να θέλει να κάνει έναν υπαινιγμό για την Ελένη για χάρη της οποίας έχει μπει η οικογένειά της αλλά και ολόκληρη η Ελλάδα σε μεγάλες περιπέτειες. Αυτό το προγενέστερο έγκλημα αντιπαραβάλλεται με το έγκλημα που ο Αγαμέμνων πρόκειται να διαπράξει.

Η Κλυταιμνήστρα τονίζει τη ματαιότητα μιας θυσίας για μία γυναίκα σαν την Ελένη (στ. 1167-1169). Στους στίχους 385 και 485 τα ίδια ακριβώς επιχειρήματα είχαν χρησιμοποιηθεί από τον Αγαμέμνονα και τον Μενέλαο στο πρώτο επεισόδιο. Η Κλυταιμνήστρα προτείνει δύο εναλλακτικές λύσεις: Οι Έλληνες πρέπει είτε να αποφασίσουν με κλήρο ποιανού το παιδί πρέπει να σκοτωθεί (1198-1199), ή ο Μενέλαος πρέπει να σκοτώσει τη δική του κόρη, την Ερμιόνη, εφόσον πρόκειται για δικό του ζήτημα (στ. 1200-1202). Αλλά όπως είναι γνωστό ο Κάλχας στον χρησμό του υπέδειξε την Ιφιγένεια, επομένως η Ερμιόνη ή οποιοδήποτε άλλο παιδί θα είναι ακατάλληλο να θυσιαστεί γι' αυτόν τον σκοπό.

Ένα άλλο επιχειρήμα που προβάλλει η Κλυταιμνήστρα είναι ότι η ζωή θα είναι γεμάτη θλίψη στο Άργος, όταν ο Αγαμέμνων θα λείπει για καιρό στην Τροία αφού έχει διαπράξει μία τέτοια φρικτή πράξη (στ. 1171-1176). Αναρωτιέται τι είδους υποδοχή θα περίμενε από το σπίτι του ο Αγαμέμνων όταν η Κλυταιμνήστρα θα έχει μείνει τόσο καιρό χωρίς την κόρη της. Η Κλυταιμνήστρα κοιτάει μπροστά και υποδεικνύει τις συνέπειες που ο Αγαμέμνων πρόκειται να αντιμετωπίσει, συνέπειες που ποτέ δεν θα περνούσαν από το μυαλό του από τη στιγμή που εκείνος εστιάζει περισσότερο στις ανάγκες του παρόντος και αγνοεί το μέλλον. Η Κλυταιμνήστρα τον φέρνει αντιμέτωπο και με το μακρινό παρελθόν αλλά και με το μέλλον, και αυτό είναι χαρακτηριστικό μιας λογικής γυναίκας που γνωρίζει ακριβώς τι θέλει.

⁷¹ Ευρ. *Τφ. ή εν Αύλ.*: στ.1153-1156.

Η Κλυταιμνήστρα δρα σαν μία σωστή σύζυγος και μητέρα που προστατεύει το σπιτικό της. Η Ιφιγένεια είναι ένα μέρος του σπιτικού της και πρέπει να παραμείνει ανέγγιχτο. Ωστόσο η Κλυταιμνήστρα δεν καταφέρνει να επηρεάσει τον Αγαμέμνονα καθώς δεν υπάρχει αληθινό συναισθηματικό δέσιμο ανάμεσα στους δύο συζύγους.⁷²

Οι στίχοι 1183–1184 (μη δῆτα πρὸς θεῶν μήτ' ἀναγκάσης ἐμὲ κακὴν γενέσθαι περὶ σέ, μήτ' αὐτὸς γένη) και 1187–1190 (νόστον πονηρόν, οἴκοθέν γ' αἰσχυρῶς ἰών; ἀλλ' ἐμὲ δίκαιον ἀγαθὸν εὐχεσθαί τί σοι; οὐ τάρ' ἀσυνέτους τοὺς θεοὺς ἠγοίμεθ' ἄν, εἰ τοῖσιν αὐθένταισιν εὖ φρονήσομεν;) προαναγγέλλουν ρητά την επιστροφή του Αγαμέμνονα στο Άργος από την Τροία και τη δολοφονία του από την Κλυταιμνήστρα. Όπως είναι γνωστό από άλλα έργα, στη συνέχεια του μύθου ο Ορέστης αποφασίζει να σκοτώσει τη μητέρα του για να την εκδικηθεί για τη δολοφονία του Αγαμέμνονα και η αδερφή του, η Ηλέκτρα, τον στηρίζει.⁷³

Μετά τον μακροσκελή αυτό λόγο της Κλυταιμνήστρας ακολουθεί ο λόγος της Ιφιγένειας (στ. 1211-1252). Προκαλεί έκπληξη το γεγονός ότι ενώ η Κλυταιμνήστρα προηγουμένως δήλωσε ότι θα μιλήσει και στους δύο (στ. 1121), η Ιφιγένεια αποφάσισε να πάρει πρώτη τον λόγο. Η τόλμη της στο σημείο αυτό προμηνύει την τολμηρή παρέμβαση που θα κάνει αργότερα (στ. 1368).⁷⁴

Η Ιφιγένεια κρατώντας στην αγκαλιά της τον Ορέστη ικετεύει τον πατέρα της να μην της στερήσει τη ζωή. Λέει ότι μόνο αν είχε τη φωνή του Ορφέα (στ. 1211-1212) που μπορούσε να μαγεύει τους βράχους και να τον υπακούουν θα μπορούσε να πείσει τον πατέρα της. Η Ιφιγένεια δεν έχει αυτό το ορφικό ταλέντο αλλά μόνο ένα σίγουρο συναισθηματικό όπλο, όπως είναι τα δάκρυά της (στ. 1215), και τις αναμνήσεις από το παρελθόν. Ανακαλεί στη μνήμη της στιγμές που την αγκάλιαζε και τη φιλούσε ο πατέρας της και επίσης μία φορά που έκαναν όνειρα για το μέλλον του ενός και του άλλου (στ. 1221-1230). Εκείνη η συζήτηση αποτυπώθηκε στη μνήμη της Ιφιγένειας αλλά ο Αγαμέμνων όπως λέει την έχει ξεχάσει και τώρα θέλει να τη σκοτώσει (στ. 1232). Τον ικετεύει επικαλούμενη τον Πέλοπα, τον Ατρέα και τη μητέρα της να μην τη θυσιάσει (στ. 1233-1235). Δεν βλέπει καμία σύνδεση ανάμεσα στο θάνατο της και στον Τρωικό Πόλεμο αλλά αθώα ρώτα τι σχέση έχει αυτή με τον

⁷² O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 114-115.

⁷³ Αισχ. *Ορέστεια* & Σοφ. *Ηλέκτρ.* & Ευρ. *Ηλέκτρ.*

⁷⁴ Blondell R., Gamel M., Rabinowitz N. S., Zweig B. (1999): 474.

Πάρη και την Ελένη. Προτιμά να ζει ακόμα και δειλή παρά να πεθάνει αξιοσημείωτα (στ. 1252: *κακῶς ζῆν κρεῖσσον ἢ καλῶς θανεῖν*).

Ο Αγαμέμνων είναι αναστατωμένος από τα λόγια της Ιφιγένειας. Αγαπά τα παιδιά του και θα ήταν τρελός αν δεν τα αγαπούσε (στ. 1256), απαντά στη σύζυγό του, που του είχε μιλήσει στους στίχους 1146-1208. Απευθυνόμενος στη σύζυγό του και την κόρη του μαζί (στ. 1259-1268), ο βασιλιάς εξηγεί γιατί πρέπει να θυσιάσει την Ιφιγένεια. Ένα τρελό πάθος έχει καταλάβει τους Έλληνες να ξεκινήσει η εκστρατεία στην Τροία (στ. 1264). Πρέπει να φύγουν από την Αυλίδα για την Τροία για να αποτρέψουν τις αρπαγές των Ελληνίδων στο μέλλον. Συνδυάζει αυτό με το επιχείρημα ότι ο στρατός θα σκοτώσει όλες τις κόρες του μαζί με τον Ορέστη, την Κλυταιμνήστρα και τον ίδιο, αν δεν εκπληρώσει την επιθυμία της θεάς (στ. 1267-1268).⁷⁵ Στο σημείο αυτό φαίνεται ξεκάθαρα ο πραγματικός φόβος του Αγαμέμνονα. Ο Αγαμέμνων φοβάται για τη δική του ζωή καθώς διαπιστώνει ότι είναι μάταιο να προσπαθεί να πάει κόντρα στον Οδυσσέα και το στρατό.⁷⁶ Τότε, απευθυνόμενος μόνο στην Ιφιγένεια, παρουσιάζει την ιδέα ενός υψηλού σκοπού της θυσίας, δηλαδή ότι αυτή πρόκειται να πεθάνει για την Ελλάδα (στ. 1271-1272). Η ελευθερία της Ελλάδας είναι στο χέρι της Ιφιγένειας και του Αγαμέμνονα.⁷⁷ Ωστόσο δεν υπάρχει λόγος να σωθεί η Ελλάδα, γιατί στην ουσία κανείς δεν την απειλεί. Αντιθέτως, οι Έλληνες είναι αυτοί που απειλούν την Τροία και, όπως επεσήμανε η Κλυταιμνήστρα προηγουμένως, ολόκληρη η εκστρατεία πραγματοποιείται εξαιτίας μιας άπιστης γυναίκας. Ο Αγαμέμνων αποχωρεί ξαφνικά από τη σκηνή για να αποφύγει τους θρήνους της συζύγου του και της κόρης του.⁷⁸

Μετά τους θρήνους της Κλυταιμνήστρας και της Ιφιγένειας εμφανίζεται στη σκηνή ο Αχιλλέας συνοδευόμενος από οπλισμένους συντρόφους του. Η Ιφιγένεια ταραάζεται καθώς βλέπει τους άντρες να πλησιάζουν προς το μέρος τους και φανερά αμήχανη ζητά από τους δούλους να ανοίξουν την πόρτα για να κρυφτεί μέσα στη σκηνή. Αυτή η υπερβολική συστολή της να αντικρίσει τον Αχιλλέα οφείλεται στις παρεξηγήσεις που δημιουργήθηκαν σχετικά με τον υποτιθέμενο γάμο τους. Η μητέρα της είναι κάπως σκληρή απέναντι της και της λέει ότι όπως έχουν έρθει τα πράγματα δεν είναι σε θέση να διατηρήσει τη λεπτότητα και την αξιοπρέπειά της. Προστάζει

⁷⁵ O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 115-116.

⁷⁶ Siegel H. (1981): 264.

⁷⁷ O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 116.

⁷⁸ Pesthy-Simon M. (2017): 46.

λοιπόν την Ιφιγένεια να μείνει έξω μαζί της καθώς εκείνη θα ξεκινήσει συζήτηση με τον Αχιλλέα. Έτσι η κοπέλα αποφασίζει να υπακούσει τη μητέρα της.

Ξεκινάει λοιπόν ένας διάλογος ανάμεσα στην Κλυταιμνήστρα και τον Αχιλλέα. Ο Αχιλλέας πληροφορεί την Κλυταιμνήστρα για τις εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα στο στρατόπεδο των Ελλήνων. Λέει ότι πλέον όλοι οι στρατιώτες επιθυμούν διακαώς τη θυσία της Ιφιγένειας και μάλιστα ότι απειλείται και η ίδια του η ζωή από αυτούς επειδή την υπερασπίζεται. Ωστόσο διαβεβαιώνει την Κλυταιμνήστρα ότι θα προστατεύσει την Ιφιγένεια και θα εμποδίσει τον Οδυσσέα να την πάρει.⁷⁹

Αντιλαμβανόμενη την κρίσιμη κατάσταση στην οποία έχουν έρθει τα πράγματα η Ιφιγένεια αποφασίζει να αφήσει στην άκρη την ντροπή της και διακόπτει τον διάλογο της Κλυταιμνήστρας και του Αχιλλέα.⁸⁰ Απευθύνεται προσωπικά στη μητέρα της (στ. 1368: μητερ) αλλά μιλάει επίσης και στον Αχιλλέα από την πρώτη στιγμή (στ. 1368: είσακούσατε). Ξεκινάει τον μεγάλο λόγο της επιπλήττοντας τη μητέρα της που νιώθει πικρία για τον Αγαμέμνονα και για την προσπάθεια να αντισταθεί σε ό,τι δεν μπορεί να αποφύγει (1369-70: μάτην γάρ σ' είσορῶ θυμουμένην σῶ πόσει· τὰ δ' ἄδύναθ' ἡμῖν καρτερεῖν οὐ ράδιον). Ευχαριστεί τον Αχιλλέα για την καλή του πρόθεση αλλά δεν θέλει να τον φέρει σε διαμάχη με τον υπόλοιπο στρατό (στ. 1372). Τότε ανακοινώνει την απόφασή της.

Από τώρα και στο εξής θέλει να ενεργήσει με αξιοπρέπεια και να ανακαλέσει τη δειλή συμπεριφορά. Στον στίχο 1375 ανακοινώνει στον Αχιλλέα και τη μητέρα της την απόφασή της να θυσιαστεί (κατθανεῖν μὲν μοι δέδοκται· τοῦτο δ' αὐτὸ βούλομαι). Το πρώτο της επιχείρημα προέρχεται από τον τελευταίο λόγο του Αγαμέμνονα. Ολόκληρη η Ελλάδα περιμένει να πραγματοποιηθεί η θυσία της προκειμένου να ξεκινήσει η εκστρατεία στην Τροία. Το ταξίδι για την Τροία και η καταστροφή της εξαρτάται από αυτήν. Η αρπαγή των γυναικών της Ελλάδας πρέπει να εμποδιστεί και να έρθει η εκδίκηση για την αρπαγή της Ελένης. Η Ιφιγένεια θα ελευθερώσει την Ελλάδα και θα αποκτήσει παντοτινή φήμη (1377-1386). Δεν μπορεί να αντέξει στη σκέψη ότι η ζωή της θα μπορούσε να σταματήσει τον δρόμο όλων αυτών των στρατιωτών που είναι έτοιμοι να πεθάνουν για την Ελλάδα (στ. 1387).

⁷⁹ Ευρ. *Ιφ. ἢ ἐν Αὐλ.*: στ.1338-1368.

⁸⁰ Ευρ. *Ιφ. ἢ ἐν Αὐλ.*: στ.1368-1401.

Ούτε θα ήθελε ο Αχιλλέας να ρισκάρει για τη ζωή του για μία γυναίκα (στ. 1392-1394).⁸¹

Η μεταβολή της απόφασης της Ιφιγένειας στην ουσία μετατρέπει την ανθρωποθυσία σε αυτοθυσία. Η γενναία της απόφαση τη μετατρέπει από αβοήθητο και παθητικό θύμα των καταστάσεων σε ηρωίδα με ισχυρή βούληση που τολμά να βάλει το κοινό συμφέρον πάνω από τη ζωή της. Ο τρόπος με τον οποίο βλέπει τώρα την κατάσταση έρχεται σε αντίθεση με τον τρόπο με τον οποίο το συγκεκριμένο έργο υπονομεύει το ηρωικό ιδεώδες και επισημαίνει τα ιδιοτελή κίνητρα του πολέμου. Ο Ευριπίδης καθιστά την Ιφιγένεια μία ηρωίδα με τιμή και κλέος από τη στιγμή που αλλάζει την απόφασή της γιατί από εκείνη τη στιγμή η Ιφιγένεια τάσσεται υπέρ του πολέμου και γιατί η αυτοθυσία της ανταποκρίνεται σε μία ανδρική νοοτροπία σύμφωνα με την οποία ένας πόλεμος ξεκινά αφού προηγηθεί η θυσία ενός κοριτσιού.⁸²

Όσον αφορά τον χαρακτήρα της ευριπίδειας Ιφιγένειας μπορούμε να διακρίνουμε αρκετά στάδια εξέλιξης. Πρώτα υπάρχει το χαρούμενο παιδί που προέρχεται από την γαλήνη του περιβάλλοντος του σπιτιού του. Έχει μία βαθιά συναισθηματική σχέση με τον πατέρα της καθώς όπως είναι φανερό είναι πιο δεμένη μαζί του παρά με τη μητέρα της. Έρχεται χαρούμενη στην Αυλίδα, γεμάτη ενθουσιασμό που έχει τη δυνατότητα να δει τον πατέρα της ξανά μετά τον αποχωρισμό τους. Η ζωή της είναι γεμάτη αισιοδοξία. Όμως τότε έρχεται το πρώτο μεγάλο πλήγμα, όχι μία απλή απογοήτευση που μπορεί να αντιμετωπίσει κάθε κοπέλα στα δεκαπέντε της, αλλά το πιο βάνουσο γεγονός που θα μπορούσε ποτέ να της συμβεί. Πρώτα από όλα αποδεικνύεται ότι ο πατέρας της δεν σχεδίαζε κανέναν γάμο. Αυτή ωστόσο είναι μία απογοήτευση που θα μπορούσε να ξεπεράσει με τον καιρό. Το άλλο γεγονός που συνδέεται με την ακύρωση του γάμου είναι το σοκ που υπέστη η Ιφιγένεια μόλις αντιλήφθηκε ότι ο πατέρας της θέλει να τη σκοτώσει και κυρίως ότι όλο αυτό γίνεται για μία ανάξια γυναίκα.⁸³ Όταν μαθαίνει για πρώτη φορά το σχέδιο του πατέρα της να τη θυσιάσει, η Ιφιγένεια τον ικετεύει να τη γλιτώσει, λέγοντας ότι ο λόγος για τον οποίο πρόκειται να πεθάνει δεν έχει καμία απολύτως σύνδεση μαζί της καθώς η αιτία όλων των συμφορών είναι η Ελένη. (στ. 1236-37). Προτιμά να ζει,

⁸¹ O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 118-119.

⁸² Μαρκαντωνάτος Α. & Τσαγγάλης Χ. (2008): 162.

⁸³ O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 122.

ακόμη και ως δειλή, παρά να πεθαίνει αξιοσημείωτα (στ. 1252) και στο σημείο αυτό διακρίνεται μια ρητή απόρριψη του κώδικα συμπεριφοράς που ισχύει για τους αριστοκράτες άνδρες.⁸⁴ Αλλά όταν προσφέρεται για θυσία (στ. 1368-1401) μιλάει τόσο διαφορετικά που ο Αριστοτέλης επέκρινε τον Ευριπίδη για την ασυνέπεια του χαρακτήρα της.⁸⁵ Δεν είναι πλέον παιδί που ανήκει σε οικογένεια. Τώρα μιλά ως ενήλικας, μέλος του σώματος των πολιτών, ως Ελληνίδα που συμμερίζεται τις ανησυχίες των άλλων Ελλήνων. Αντί να σκέφτεται τον εαυτό της, επικεντρώνεται στους άλλους: τον Αχιλλέα, τους στρατιώτες, όλους τους Έλληνες. Τώρα βλέπει την αιτία του πολέμου όχι ως προσωπική της υπόθεση, αλλά ως κλοπή μιας Ελληνίδας από έναν βάρβαρο (στ. 1380-82), ένα δημόσιο ζήτημα, ένα αδίκημα που θα επαναληφθεί, εκτός αν οι δράστες τιμωρηθούν όπως τους αξίζει (στ. 1380-1382).⁸⁶

Καθώς η Ιφιγένεια ανακοινώνει την απόφασή της να θυσιαστεί, επικαλείται ορισμένες αρχές, σημαντικές για την ελληνική ιδεολογία. Οι άνθρωποι πρέπει να υπακούουν στη θέληση των θεών (στ. 1395-1396). Το σύνολο είναι σημαντικότερο από το άτομο (στ. 1386). Οι Έλληνες πρέπει να υπερισχύουν των βαρβάρων (στ. 1400), όπως οι ελεύθεροι άνδρες υπερτερούν των δούλων (στ. 1401), και οι άνδρες είναι πιο πολύτιμοι από τις γυναίκες (στ. 1394). Ο θάνατος προς υπεράσπιση αυτών των αξιών είναι ένδοξος και φέρνει αιώνια φήμη (στ. 1398-1399). Αυτά τα ζητήματα, και οι κοινωνικοί, πολιτικοί και θρησκευτικοί θεσμοί που τα αναδεικνύουν, συζητήθηκαν έντονα στην τεταμένη ατμόσφαιρα στην οποία παρουσιάστηκε η *Ιφιγένεια ή εν Αύλιδι*. Ο Πελοποννησιακός πόλεμος συνεχίζεται εδώ και είκοσι πέντε χρόνια και σύντομα θα τελειώσει με την ήττα της Αθήνας.⁸⁷

⁸⁴ Blondell R., Gamel M., Rabinowitz N. S., Zweig B. (1999): 309.

⁸⁵ Αριστ. *Ποιητ.* 1454a: Ο Αριστοτέλης κάνει λόγο για τα τέσσερα βασικά στοιχεία που πρέπει να έχουν οι χαρακτήρες των τραγικών ηρώων ώστε να είναι άρτιοι. Το πρώτο βασικό στοιχείο είναι ότι οι χαρακτήρες πρέπει να είναι χρηστοί, δηλαδή τα λόγια και οι πράξεις τους πρέπει να κάνουν φανερή κάποια επιλογή και προτίμηση και ο χαρακτήρας θα είναι χρηστός εφόσον και η επιλογή και η προτίμησή τους είναι και αυτή η χρηστή. Το δεύτερο στοιχείο είναι οι χαρακτήρες να μπορούν να ανταποκριθούν στο αρμόζον, για παράδειγμα μία γυναίκα πρέπει να συμπεριφέρεται με βάση τα στοιχεία της γυναικείας συμπεριφοράς και να μην επιδεικνύει περισσότερα ανδροπρεπή στοιχεία στον χαρακτήρα της. Το τρίτο στοιχείο είναι οι χαρακτήρες να μπορούν να ανταποκριθούν στην πραγματικότητα. Τέλος το τέταρτο στοιχείο είναι οι χαρακτήρες να είναι σταθερά, καθ' όλη τη διάρκεια του έργου οι ίδιοι, δηλαδή να μην παρουσιάζουν αντιφάσεις και ασυνέπειες στον χαρακτήρα τους. Η Ιφιγένεια στην τραγωδία *Ιφιγένεια ή εν Αύλιδι* είναι το χαρακτηριστικότερο δείγμα ασυνεπούς χαρακτήρα, καθώς ενώ στην αρχή ικέτευε τον πατέρα της να μην τη σκοτώσει, στη συνέχεια ο χαρακτήρας της παρουσιάζει ριζική αλλαγή.

⁸⁶ Blondell R., Gamel M., Rabinowitz N. S., Zweig B. (1999): 309.

⁸⁷ Blondell R., Gamel M., Rabinowitz N. S., Zweig B. (1999): 306.

Στους στίχους που ακολουθούν ο Αχιλλέας παίρνει τον λόγο και επαινεί την Ιφιγένεια για την ηρωική της απόφαση. Αναφέρει ότι θα ήταν πολύ τυχερός αν τελικά την παντρευόταν. Ωστόσο παρόλο που θαυμάζει τόσο πολύ τον χαρακτήρα της και τη γενναία ψυχή της αισθάνεται μεγάλη ευθύνη και έτσι για μία ακόμα φορά της λέει ότι είναι διατεθειμένος να πολεμήσει για να σώσει τη ζωή της αν εκείνη το θελήσει. Η Ιφιγένεια όμως τον διαβεβαιώνει ότι η απόφασή της να σώσει την Ελλάδα θυσιάζοντας τον εαυτό της είναι οριστική. Έτσι ο Αχιλλέας αποδέχεται την απόφαση της και την ενημερώνει ότι σε περίπτωση που εκείνη αλλάξει γνώμη την τελευταία στιγμή θα βρίσκεται στον βωμό μαζί με τους συντρόφους του και θα κάνει ότι περνάει από το χέρι του για να τη σώσει.⁸⁸ Στο σημείο αυτό προκαλεί ιδιαίτερη εντύπωση η αντίδραση του Αχιλλέα. Αποδέχεται με μεγάλη ευκολία την απόφαση της Ιφιγένειας να θυσιαστεί χωρίς εκείνη μάλιστα να προσπαθήσει ιδιαίτερα για να τον πείσει. Πράγματι όπως έχει φανεί και σε άλλα σημεία της τραγωδίας ο Αχιλλέας που παρουσιάζει ο Ευριπίδης δεν έχει καμία απολύτως σχέση με τον Αχιλλέα που είναι γνωστός στο ευρύ κοινό από την *Ιλιάδα* του Ομήρου. Πιο συγκεκριμένα ο Ευριπίδης παρουσιάζει τον Αχιλλέα σαν άνθρωπο που ζυγίζει προσεκτικά εναλλακτικές λύσεις εστιάζοντας πάντα στο δικό του συμφέρον, που τον ενδιαφέρει η εικόνα του και γι' αυτό προσπαθεί να αποφεύγει τα σκάνδαλα. Επίσης τον παρουσιάζει σαν έναν άνθρωπο που δεν είναι καθόλου παρορμητικός, σε αντίθεση με αυτό που είχε δείξει στην *Ιλιάδα*, αφού φτάνει σε σημείο να συμβουλευθεί την Κλυταιμνήστρα να ικετεύσει πρώτα τον Αγαμέμνονα για τη ζωή της Ιφιγένειας λέγοντας της ότι μόνο αν δεν τα καταφέρει θα επέμβει εκείνος. Τα λόγια του Αχιλλέα αντικατοπτρίζουν το λεξιλόγιο και τα ρητορικά τεχνάσματα που χρησιμοποιούσαν οι σοφιστές. Η Ιφιγένεια παρουσιάζεται πιο γενναία και πιο ικανή να πραγματοποιήσει τις προθέσεις της και στην ουσία η συμπεριφορά της μοιάζει περισσότερο με αυτήν του Αχιλλέα της *Ιλιάδας*.⁸⁹

Στη συνέχεια μάνα και κόρη αποχαιρετούν η μία την άλλη σε μία στιχομυθία όπως έγινε και στην περίπτωση της Εκάβης και της Πολυξένης. Ωστόσο ενώ ο διάλογος της βασίλισσας της Τροίας με την κόρη της σημαδεύτηκε από βαθιά μελαγχολία και από τις δύο μεριές, ο αποχαιρετισμός της Κλυταιμνήστρας και της Ιφιγένειας έχει περισσότερο πρακτική μορφή. Η Ιφιγένεια λέει στην μητέρα της τι να

⁸⁸ Ευρ. *Ιφ. ή εν Αύλ.*: στ.1404-1432.

⁸⁹ Blondell R., Gamel M., Rabinowitz N. S., Zweig B. (1999): 316.

κάνει και τι να μην κάνει. Η Κλυταιμνήστρα δεν πρέπει να κόψει τα μαλλιά της ούτε να πενθήσει ντυμένη στα μαύρα (στ. 1437-1438). Πρέπει να αναθρέψει τον Ορέστη ώστε να γίνει ένας σωστός άντρας (στ. 1450). Η Ιφιγένεια δεν θέλει η μητέρα της να έρθει μαζί της στον τόπο της θυσίας (στ. 1459-1461), ούτε θέλει η Κλυταιμνήστρα να θρηνήσει (στ. 1466). Προσπαθεί να πείσει τη μητέρα της για την αναγκαιότητα του θανάτου της ο οποίος δεν απαιτεί πένθος. Δεν θα έχει τάφο, ο βωμός της θεάς θα είναι το μνήμα της (στ. 1442-1444).⁹⁰

Τέλος, η ιστορία της θαυματουργής υποκατάστασης δείχνει θεϊκή χάρη στην Ιφιγένεια και την αποστολή. Η σωτηρία που ανέφερε ο αγγελιαφόρος φαίνεται να είναι η ανταμοιβή της Ιφιγένειας για την ενάρετη δράση της. Όπως θα γνώριζαν τα μέλη του αθηναϊκού κοινού, σε διάφορες περιοχές η Ιφιγένεια λάμβανε τιμητική διάκριση ως ηρώιδα, ακόμα και ως θεά. Το θαύμα είναι επίσης μια διαβεβαίωση ότι ο θάνατος της Ιφιγένεια ήταν τελικά μόνο συμβολικός. Το τέλος αυτού του θεατρικού έργου μπορεί να υποδηλώνει ότι κάτω από την χαοτική επιφάνεια των γεγονότων, τα βαθιά σχέδια δράσης κινούνται προς τη σωστή ολοκλήρωση, καθοδηγούμενα από υψηλότερες δυνάμεις. Ο μόνος χαρακτήρας στη σκηνή στο τέλος που αρνείται να αποδεχθεί αυτή την εξέλιξη είναι η Κλυταιμνήστρα η οποία μπορεί να δει τα ζητήματα μόνο από συναισθηματική άποψη. Η έλλειψη κατανόησής της θα έχει ως αποτέλεσμα τη δολοφονία του Αγαμέμνονα.⁹¹

⁹⁰ O'Connor-Visser E. A. M. E. (1987): 119.

⁹¹ Blondell R., Gamel M., Rabinowitz N. S., Zweig B. (1999): 310.

5.1 Άλκηστις: Η υπόθεση του έργου

Η Άλκηστις παρουσιάστηκε το 438 π.Χ. και είναι το αρχαιότερο από τα σωζόμενα έργα του Ευριπίδη.⁹² Είναι μία από τις τρεις σωζόμενες τραγωδίες που αναφέρονται σε επεισόδια από τον μύθο του Ηρακλή. Οι άλλες δύο είναι οι τραγωδίες *Ηρακλής Μαινόμενος* και *Ηρακλείδαι*. Η Άλκηστις είναι ένα έργο με αρκετά κωμικά στοιχεία και με αίσιο τέλος και για αυτό διδάχτηκε στη θέση του σατυρικού δράματος σε μία τετραλογία του Ευριπίδη που περιελάμβανε τα έργα *Κρήσσαι*, *Άλκμέων ό δια Ψωφίδος* και *Τήλεφος*.⁹³

Κεντρικό θέμα του έργου αποτελεί η θυσία της Αλκήστιδος στη θέση του συζύγου της, του Άδμητου. Η υπόθεση είναι η εξής: Ο θεός Απόλλων επιθυμούσε να σώσει τη ζωή του Άδμητου, του βασιλιά των Φερών της Θεσσαλίας, ο οποίος επρόκειτο να πεθάνει. Κατάφερε λοιπόν να πείσει τις τρεις Μοίρες να αναβάλουν τον θάνατό του με την προϋπόθεση όμως ότι κάποιος άλλος θα δεχόταν να θυσιαστεί στη θέση του. Ωστόσο κανένας από τους ανθρώπους του στενού οικογενειακού του περιβάλλοντος, ούτε καν οι ίδιοι του οι γονείς, δεν δέχτηκε να θυσιαστεί στη θέση του. Έτσι η σύζυγός του η Άλκηστις αποφασίζει να θυσιαστεί εκείνη για να σώσει τη ζωή του άντρα της επιδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο την ανιδιοτελή αγάπη της. Ο Άδμητος συγκινημένος από την κίνηση αυτή της συζύγου του της υπόσχεται αιώνια πίστη και αφοσίωση. Η Άλκηστις λοιπόν πεθαίνει και πριν την ταφή της εμφανίζεται στις Φερές ο Ηρακλής. Ο Άδμητος μέσα στο πένθος του αποφασίζει να τον φιλοξενήσει χωρίς ωστόσο να του αποκαλύψει την πραγματική ταυτότητα της νεκρής γυναίκας από σεβασμό προς τον φιλοξενούμενό του. Όταν αποκαλύπτεται η αλήθεια στον Ηρακλή από έναν δούλο του παλατιού του Άδμητου εκείνος για να ανταποδώσει στον οικοδεσπότη του τη φιλοξενία παρά το τραγικό γεγονός που αντιμετώπιζε αποφασίζει να επαναφέρει την Άλκηστι στη ζωή. Ο Ηρακλής λοιπόν στην επόμενη σκηνή εμφανίζεται μπροστά στον Άδμητο συνοδεύοντας μία γυναίκα με καλυμμένο πρόσωπο και του προτείνει να την παντρευτεί. Ο Άδμητος όμως τηρώντας την υπόσχεση του στην Άλκηστι για ισόβια αγάπη, αρχικά αρνείται να δεχθεί την πρόταση του Ηρακλή. Έπειτα όμως από τις συνεχείς πιέσεις του Ηρακλή ο Άδμητος

⁹² Lesky A. (2006): 512.

⁹³ Montanari F. (2010): 433-434.

δέχεται, η κοπέλα που συνοδεύει ο Ηρακλής αφαιρεί το πέπλο από το πρόσωπό της και ο Άδμητος αναγνωρίζει την αγαπημένη του σύζυγο.⁹⁴

Στο έργο αυτό ο Ευριπίδης κατορθώνει να συνδυάσει μεταξύ τους δύο μοτίβα παραμυθιού: την ιστορία μιας ερωτευμένης και αφοσιωμένης στον σύζυγό της γυναίκας η οποία θυσιάζεται προκειμένου να ζήσει ο σύζυγός της και την πάλη του δυνατού άνδρα με τον θάνατο. Τον μύθο της Αλκήστιδος είχε δραματοποιήσει πριν από τον Ευριπίδη ο Φρόνιχος από τον οποίο ο Ευριπίδης φαίνεται να επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό. Ιδιαίτερα στα σημεία που αποτυπώνουν την ήττα του προσωποποιημένου Θανάτου. Ωστόσο ο Ευριπίδης παρόλο που δεν αλλάζει τον παραδεδομένο μύθο καταφέρνει να διεισδύσει στις ψυχές των ηρώων και να τις παρουσιάσει με έναν μοναδικό τρόπο.⁹⁵

Η Άλκηστις αντικατοπτρίζει το πρότυπο της άριστης γυναίκας αφού είναι πρόθυμη να εγκαταλείψει τη ζωή της προκειμένου να ζήσει ο σύζυγός της. Με δεδομένο αυτό στο έργο τίθενται υπό αμφισβήτηση ιδεολογικά θέματα που αφορούν τις αρετές των ανδρών και των γυναικών και κατ' επέκταση τον διαχωρισμό των ρόλων των δύο φύλων.⁹⁶

⁹⁴ Montanari F. (2010): 434.

⁹⁵ Lesky A. (2006): 512-513.

⁹⁶ Blondell R., Gamel M., Rabinowitz N. S., Zweig B. (1999): 93.

5.2 Η αυτοθυσία της Αλκήστιδος

Πρόλογος (1-76)

Στον πρόλογο του έργου εμφανίζεται πρώτος ο θεός Απόλλων να βγαίνει από το παλάτι του Άδμητου στις Φερές με το τόξο του. Ο Απόλλων είναι αυτός που μας εισάγει στο μυθικό υπόβαθρο του δράματος αφηγούμενος τα γεγονότα που τον οδήγησαν στο παλάτι του Άδμητου. Αναφέρει ότι όταν ο γιος του ο Ασκληπιός σκοτώθηκε από τον κεραυνό του Δία γιατί είχε τολμήσει παράνομα να συναγωνιστεί τους θεούς επαναφέροντας στη ζωή πολλούς νεκρούς ο Απόλλων φρόντισε να εκδικηθεί για το θάνατο του γιου του σκοτώνοντας τους Κύκλωπες της Αίτνας οι οποίοι ήταν οι τεχνίτες των κεραυνών του Δία. Ο Δίας τότε για να τιμωρήσει τον Απόλλωνα τον ανάγκασε να ζήσει για πολλά χρόνια ως θνητός. Αυτά τα χρόνια λοιπόν ο Απόλλων εργάστηκε για τον βασιλιά των Φερών, τον Άδμητο, στο παλάτι του φροντίζοντας τα κοπάδια του και προστατεύοντας το παλάτι. Ο Άδμητος όμως αρρώστησε βαριά και έτσι ο Απόλλων προκειμένου να του ανταποδώσει τη φιλοξενία αποφάσισε να του σώσει τη ζωή. Έτσι κατόρθωσε να πείσει τις τρεις Μοίρες να μην του αφαιρέσουν τη ζωή. Οι Μοίρες δέχτηκαν αλλά με την προϋπόθεση ότι κάποιος άλλος θα προσφερόταν να πεθάνει στη θέση του. Όμως κανένας δικός του άνθρωπος δεν δέχτηκε, ούτε και οι ηλικιωμένοι γονείς του. Έτσι η σύζυγός του, η Αλκηστις, παίρνει τη γενναία απόφαση να προσφέρει τη ζωή της προκειμένου να ζήσει ο αγαπημένος της σύζυγος. Η δράση του έργου λοιπόν ξεκινά από το σημείο που η Αλκηστις βρίσκεται στο κρεβάτι έτοιμη να πεθάνει.⁹⁷

Εαφνικά στη σκηνή εμφανίζεται ο θάνατος προσωποποιημένος κρατώντας στο χέρι του σπαθί. Στη στιχομυθία ανάμεσα στον Θάνατο και τον θεό Απόλλωνα που ακολουθεί ο Απόλλων προσπαθεί να πείσει τον Θάνατο να μην αφαιρέσει τη ζωή της Αλκήστιδος. Ωστόσο οι προσπάθειές του είναι μάταιες καθώς ο Θάνατος είναι αποφασισμένος να κόψει το νήμα της ζωής της γενναίας ηρωίδας. Ο πρόλογος του έργου κλείνει με τον θεό Απόλλωνα να προοικονομεί τη σωτηρία της Αλκήστιδος από τον Ηρακλή χωρίς ωστόσο να τον κατονομάζει (στ. 65-69: τοῖος Φέρητος εἶσι πρὸς δόμους ἀνήρ, Εὐρυσθέως πέμπαντος ἵππειον μετὰ ὄχημα Θρήκης ἐκ τόπων

⁹⁷ Σολομός Α. (1995):21-22.

δυσχειμέρων, ὃς δὴ ξενωθεὶς τοῖσδ' ἐν Ἀδμήτου δόμοις βία γυναῖκα τήνδε σ' ἐξαιρήσεται).⁹⁸

Ἦδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ προλόγου ὁ θεὸς Απόλλων μας πληροφορεῖ γιὰ τὸ μυθολογικὸ υπόβαθρο, δηλαδὴ γιὰ τὰ γεγονότα ποὺ προηγήθηκαν στὸν μῦθο καὶ ὠδήγησαν στὸ σημεῖο ἀπὸ τὸ ὁποῖο ξεκινᾷ ἡ δράση τῆς τραγωδίας μετὰ τὴν Ἄλκηστη νὰ βρῆσθεταί στὸ κρεβάτι ετοιμοθάνατη. Ὁ Απόλλων λοιπὸν λέει ὅτι αὐτὰ τὰ χρόνια ποὺ ἦταν ἀναγκασμένος νὰ ζεῖ ὡς θνητὸς ὁ βασιλιάς Ἄδμητος γιὰ τὸν ὁποῖο ἐργάστηκε τοῦ συμπεριφέρθηκε μετὰ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο. Ὁ θεὸς λοιπὸν ἀποφάσισε νὰ τοῦ ἀνταποδώσει τὴν καλοσύνη σώζοντάς τοῦ τὴ ζωὴ. Βρῆκε τὶς τρεῖς Μοῖρες καὶ τὶς ἐπέισε νὰ τὸν γλιτώσουν τουλάχιστον προσωρινά ἀπὸ τὸ θάνατο ἀν κάποιος ἄλλος δικὸς τοῦ ὁ ἄνθρωπος δεχόταν νὰ θυσιαστεῖ στὴ θέση τοῦ.⁹⁹

Ὡστόσο οἱ πληροφορίες ποὺ δίνει ὁ Απόλλων στὸ πρόλογο δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς γιὰ νὰ κατανοήσουμε πλήρως τὸ μυθολογικὸ υπόβαθρο τοῦ ἔργου. Ὑπάρχουν πολλὰ κενὰ καὶ ἀναπάντητα ἐρωτήματα τὰ ὁποῖα δὲν διευκρινίζονται οὔτε στὴν πορεία τοῦ ἔργου. Τὸ μυθολογικὸ υπόβαθρο εἶναι ἀσαφές καὶ αὐτὸ ἴσως συμβαίνει διότι ἡ μυθολογικὴ παράδοση ποὺ σχετίζεται μετὰ τὴν Ἄλκηστη δὲν εἶχε χρησιμοποιηθεῖ ἰδιαίτερα σὲ λογοτεχνικά ἔργα καὶ ἴσως ἦταν γνωστὴ στὴν ἀρχαιότητα σὲ προφορικὴ μορφή. Ἐτσι δὲν εἴμαστε σὲ θέση νὰ ἀντλήσουμε πληροφορίες ἀπὸ τὸ κείμενο σχετικὰ μετὰ τὸν λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ Ἄδμητος ἦταν καταδικασμένος ἀπὸ τὶς Μοῖρες νὰ πεθάνει νέος. Ὑπάρχουν ὁμῶς παραλλαγές τοῦ μῦθου σύμφωνα μετὰ τὶς ὁποῖες ἡ ἀναγκαιότητα τοῦ θανάτου τοῦ Ἄδμητου σχετίζεται μετὰ τὴν θεὰ Ἄρτεμη.¹⁰⁰

Σύμφωνα μετὰ τὴν παραλλαγὴ κατὰ τὴν ὁποία ἡ θεὰ Ἄρτεμις ἐμπλέκεται στὸν μῦθο ἡ ὀργὴ τῆς θεᾶς οφείλεται σὲ μίᾳ σημαντικὴ παράλειψη τοῦ Ἄδμητου. Ὁ Πελίας ὁ βασιλιάς τῆς Ἰωλκού ἀνήγγειλε πῶς ὁποῖος ἐπιθυμοῦσε νὰ παντρευτεῖ τὴν Ἄλκηστη, τὴν πιο ὁμορφη ἀπὸ τὶς κόρες τοῦ, ἔπρεπε νὰ τὴ ζητήσει πάνω σὲ ἓνα ἄρμα τὸ ὁποῖο θὰ ἦταν ζεμένο μετὰ ἓνα λιοντάρι καὶ ἓναν κάπρο. Ὁ Ἄδμητος ἀγαποῦσε τὴν Ἄλκηστη καὶ ἠθέλε νὰ τὴν παντρευτεῖ καὶ ὁ Απόλλων γιὰ νὰ τὸν βοηθήσει ἀποφάσισε νὰ ζῆψει ἐκεῖνος τὰ ζῶα. Ἐτσι μετὰ τὴν ἀρωγὴ τοῦ θεοῦ ὁ Ἄδμητος κατὰφερε νὰ παντρευτεῖ τὴν Ἄλκηστη. Ὡστόσο μέσα στὴ φασαρία τοῦ εορταστικοῦ κλίματος τοῦ γάμου ὁ Ἄδμητος πρόσφερε γαμήλιες θυσίες σὲ ὅλους τοὺς ολύμπιους

⁹⁸ Ευρ. Ἄλκ.: στ.28-76.

⁹⁹ Ευρ. Ἄλκ.: στ.10-14.

¹⁰⁰ Χριστοδούλου Γ. (2008): 108-109.

θεούς εκτός από την Άρτεμη. Η Άρτεμις οργισμένη από την παράλειψη του Άδμητου έστειλε φίδια στον νυφικό θάλαμο του νιόπαντρου ζευγαριού.¹⁰¹

Στους στίχους 15-21 πληροφορούμαστε ότι ο Άδμητος αποφάσισε να κάνει χρήση της χάριτος που έλαβε από τις Μοίρες και να ζητήσει από δικούς του ανθρώπους να θυσιαστούν τη θέση του. Στην περίπτωση του Άδμητου τα πρόσωπα που ήταν πιθανό να δεχτούν να τον αντικαταστήσουν στη θυσία ήταν η μητέρα του, ο πατέρας του και η σύζυγός του. Το γεγονός ότι οι ίδιοι του οι γονείς αρνήθηκαν να πεθάνουν στη θέση του οδήγησε την Άλκηστη να πάρει τη γενναία απόφαση να θυσιαστεί εκείνη προκειμένου να συνεχίσει να ζει ο αγαπημένος της σύζυγος.¹⁰²

Στο τελευταίο μέρος του διαλόγου ανάμεσα στον Απόλλωνα και τον Θάνατο ο θεός Απόλλων προοικονομεί την αίσια έκβαση του έργου εφόσον γνωρίζει ότι ένας άνδρας θα επαναφέρει την Άλκηστη στη ζωή. Η δήλωση αυτή του Απόλλωνα θα μπορούσε να προκαλέσει εντύπωση στους θεατές γιατί στην ουσία ο θεός αποκαλύπτει στον συνομιλητή και αντίπαλό του ότι τελικά δεν θα κατορθώσει να πραγματοποιήσει τα σχέδιά του αφού η Άλκηστις θα σωθεί. Ωστόσο όπως γνωρίζουμε η αποκάλυψη αυτή δεν ήταν ιδιαίτερα σημαντική για τους αρχαίους θεατές καθώς οι μύθοι της αρχαιότητας τους ήταν οικείοι. Παρόλα αυτά η αποκάλυψη αυτή δεν παύει να δημιουργεί ερωτήματα όπως: γιατί ο Απόλλων ταπεινώνεται ικετεύοντας τον Θάνατο εφόσον γνωρίζει την αίσια έκβαση και πώς δικαιολογείται η παράξενη αντίδραση του Θανάτου μετά την αποκάλυψη του Απόλλωνα.¹⁰³

¹⁰¹ Κακριδής Ι. Θ. (1986): 135.

¹⁰² Conacher D. J. (1988): 157.

¹⁰³ Χριστοδούλου Γ. (2008): 112.

Α΄ Επεισόδιο (132-212)

Στο πρώτο επεισόδιο εμφανίζεται μία υπηρέτρια η οποία βγαίνει από το παλάτι και συνομιλεί με τον χορό. Ο χορός που αποτελείται από ηλικιωμένους άνδρες των Φερών οι οποίοι κατέφθασαν στο παλάτι με σκοπό να θρηνήσουν τη βασίλισσά τους, ζητά από την υπηρέτρια πληροφορίες σχετικά με την κατάσταση στην οποία βρίσκεται η Άλκηστις. Η υπηρέτρια ενημερώνει τον χορό ότι η Άλκηστις πρόκειται από στιγμή σε στιγμή να πεθάνει και για αυτό προσευχήθηκε στους θεούς να χαρίσουν μακροβιότητα και καλοτυχία στα δύο μικρά της παιδιά που πρόκειται σύντομα να χάσουν τη μητέρα τους. Η Άλκηστις αποχαιρέτησε το συζυγικό της κρεβάτι και τα παιδιά της μέσα σε μία ατμόσφαιρα απέραντης θλίψης.¹⁰⁴

Στον στίχο 145 (οὔπω τόδ' οἶδε δεσπότης, πρὶν ἂν πάθῃ) η υπηρέτρια λέει στον χορό ότι ο Άδμητος θα συνειδητοποιήσει το νόημα της θυσίας της συζύγου του όταν οδηγηθεί στο δικό του πάθος, δηλαδή στη θλίψη και το πένθος για τον θάνατο της Αλκήστιδος και ό, τι επιφέρει αυτός. Τα παιδιά τους θα μείνουν ορφανά από μητέρα και εκείνος θα ζει για την υπόλοιπη ζωή του στο πένθος θρηνώντας για μία άξια γυναίκα που του απέδειξε έμπρακτα ότι ήταν ότι πιο πολύτιμο είχε στη ζωή του.¹⁰⁵

Στους στίχους 152-156 η υπηρέτρια επαινεί την Άλκηστη χαρακτηρίζοντάς την μάλιστα "άριστη" εφόσον τιμά τον σύζυγό της θυσιάζοντας την ίδια της τη ζωή για να σώσει τη δική του. Η αυτοθυσία της Αλκήστιδος για να σωθεί ο άντρας της της προσδίδει αθάνατο κλέος.¹⁰⁶ Ωστόσο όπως μας είναι ήδη γνωστό στην αρχαιότητα η τιμή ή αλλιώς η αξία μιας γυναίκας εξαρτάται από την πίστη στον σύζυγό της, τις ικανότητές της στις οικιακές εργασίες και τη σεμνότητά της. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά της ιδανικής-άριστης γυναίκας δεν ανταποκρίνονται στα γυναικεία πρότυπα που προβάλλει ο Ευριπίδης στα έργα του. Αντιθέτως οι γυναίκες στον Ευριπίδη παρουσιάζουν ηρωική-ανδρική συμπεριφορά. Για παράδειγμα στην τραγωδία οι γυναίκες κερδίζουν επαίνους θυσιάζοντας τον εαυτό τους για τους άνδρες όπως συμβαίνει και στην περίπτωση της Αλκήστιδος. Έτσι παρατηρείται ότι με το να υιοθετούν οι γυναίκες ανδρικές συμπεριφορές αντιστρέφονται οι ρόλοι των δύο φύλων και κατ' επέκταση διαταράσσονται οι ισορροπίες της κοινωνίας. Στην

¹⁰⁴ Ευρ. Άλκ.: στ.132-212.

¹⁰⁵ Μαρκαντωνάτος Α. & Τσαγγάλης Χ. (2008): 556.

¹⁰⁶ Μαρκαντωνάτος Α. & Τσαγγάλης Χ. (2008): 162.

αρχαία Ελλάδα επικρατούσε η αντίληψη ότι οι άνδρες αποκτούν κλέος και μπορούν να θεωρηθούν ενάρετοι αν είναι καλοί πολεμιστές και πεθάνουν στη μάχη, ενώ οι γυναίκες είναι ενάρετες αν ανταποκρίνονται στη φύση που τους έχει ανατεθεί. Όταν μία γυναίκα πετυχαίνει το κλέος δεν κατορθώνει να επαινεθεί ποτέ το ίδιο με έναν άνδρα ούτε να αποκτήσει αντίστοιχη φήμη με έναν άνδρα που έχει αποκτήσει κλέος, καθώς οι σεβαστές γυναίκες δεν κατονομάζονται ποτέ, αλλά αντίθετα αναφέρονται ως η κόρη ή η σύζυγος κάποιου άνδρα. Η τραγωδία αλλάζει αυτά τα δεδομένα της αρχαίας κοινωνίας και φέρνει τις γυναίκες στο προσκήνιο αναδεικνύοντας τα χαρακτηριστικά τους εκείνα που μπορούν να τις καταστήσουν ηρωίδες.¹⁰⁷

Στη συνέχεια η υπηρέτρια ενημερώνει τον χορό για την κατάσταση στην οποία βρίσκεται η Άλκηστις λίγο πριν το θάνατό της. Στο σημείο αυτό ο Ευριπίδης καταφέρνει να σκιαγραφήσει σε πρώτο επίπεδο τον ψυχισμό της ηρωίδας του χωρίς καν να την έχει παρουσιάσει ακόμα στους θεατές. Έτσι προΐδεάζει κατά κάποιον τρόπο το κοινό για τη γενναία ψυχή της ηρωίδας βάζοντας την υπηρέτρια να μεταφέρει τα τελευταία της λόγια. Παρατηρούμε λοιπόν ότι η Άλκηστις δεν φοβάται για το θάνατο της. Δεν μετανιώνει για τη γενναία απόφασή της να σώσει τη ζωή του συζύγου της. Όμως δεν παύει να ανησυχεί για τους ανθρώπους που πρόκειται να αφήσει πίσω. Ανησυχεί για τα παιδιά της που θα μείνουν ορφανά και γι' αυτό προσεύχεται στους θεούς και τους ζητά να νοιαστούν για τα παιδιά της αφού εκείνη δεν θα μπορεί να είναι πλέον κοντά τους και να τα φροντίζει. Ζητά από τους θεούς να δώσουν καλοτυχία στα παιδιά της, να μην τα αφήσουν να πεθάνουν νέα όπως εκείνη και να τους δώσουν σωστούς συντρόφους.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Blondell R., Gamel M., Rabinowitz N. S., Zweig B. (1999): 51.

¹⁰⁸ Ευρ. Άλκ.: στ.163-169.

Β΄ Επεισόδιο (238-434)

Στο δεύτερο επεισόδιο του έργου εμφανίζεται στη σκηνή για πρώτη φορά η Άλκηστις η οποία συνομιλεί με τον σύζυγό της, τον Άδμητο. Η Άλκηστις τις τελευταίες αυτές στιγμές της ζωής της αποχαιρετά το φως του ήλιου και το σπίτι της ενώ ο Άδμητος φαίνεται απαρηγόρητος που πρόκειται να χάσει τη γυναίκα του. Η Άλκηστις ζητά να τη βοηθήσουν να ξεπλώσει καθώς πλησιάζει η στιγμή του θανάτου και δεν μπορεί πια να στέκεται και αποχαιρετά για τελευταία φορά τα δύο παιδιά της. Ο Άδμητος συγκινείται από τα λόγια της και της λέει ότι αν πεθάνει θα χαθεί και εκείνος μαζί της. Η Άλκηστις καταφέρνει να συνέλθει από την συναισθηματική φόρτιση και απευθυνόμενη στον Άδμητο κάνει μία αναδρομή για τα όσα έχουν συμβεί μέχρι τώρα. Του λέει ότι θα μπορούσε να μην δεχτεί να πεθάνει στη θέση του και να είχε παντρευτεί κάποιον άλλον αλλά προτίμησε να μείνει δίπλα του και να τον τιμήσει σαν σωστή και ενάρετη σύζυγος. Συνεχίζει λέγοντας ότι δεν θα άντεχε να ήταν εκείνος στη θέση της και να κατέληγε να μεγαλώσει μόνη της τα δύο μικρά παιδιά τους. Στη συνέχεια αναφέρεται στους γονείς του Άδμητου και λέει ότι πρόδωσαν τον γιο τους αρνούμενοι να θυσιαστούν στη θέση του φεύγοντας από τη ζωή δοξασμένοι για την πράξη τους και προτίμησαν να ζήσουν όσο καιρό τους είχε απομείνει παρόλο που ήταν ήδη ηλικιωμένοι. Στο τέλος του λόγου της η Άλκηστις ζητά από τον Άδμητο μία μεγάλη χάρη. Τον ικετεύει να μην παντρευτεί άλλη γυναίκα γιατί δεν θέλει τα παιδιά της να έχουν μία μητριά που θα τους φέρετε άσχημα. Ο Άδμητος τότε υπόσχεται ότι δεν πρόκειται να βρει άλλη γυναίκα και ότι θα πενθεί για όλη την υπόλοιπη ζωή του. Τότε η Άλκηστις μετά τις διαβεβαιώσεις του συζύγου της του δίνει τα παιδιά και τον αποχαιρετά λέγοντάς του να γίνει από εδώ και στο εξής εκείνος και μάνα για τα παιδιά τους. Η Άλκηστις πεθαίνει και ο Άδμητος μένει στη σκηνή θρηνώντας μαζί με τον γιο του, τον Εύμηλο.¹⁰⁹

Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο να αναλυθεί διεξοδικά ο χαρακτήρας και ο ψυχισμός της τραγικής ηρωίδας του Ευριπίδη, της Αλκήστιδος. Η Άλκηστις στο ομώνυμο δράμα επαινείται διαρκώς και παρουσιάζεται ως η ιδανική, αψεγάδιαστη γυναίκα και σύζυγος. Είναι στοργική, αφοσιωμένη στον σύζυγό της και ενάρετη και καταφέρνει να εξασφαλίσει έναν φαινομενικά δοξασμένο θάνατο. Ωστόσο ο χαρακτήρας αυτός που προβάλλει η Άλκηστις ανταποκρίνεται ξεκάθαρα σε μία

¹⁰⁹ Ευρ. Άλκ.: στ.238-434.

ανδρική συμπεριφορά. Τον ωραίο θάνατο στην αρχαία ελληνική κοινωνία μπορούσε να εξασφαλίσει μόνο ένας άνδρας. Η Άλκηστις εδώ με τη γενναία της απόφαση να θυσιαστεί στη θέση του συζύγου της στην ουσία παίρνει τη θέση του άνδρα και αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη διαστρέβλωση των ρόλων των δύο φύλων και τον εκθηλυσμό του Άδμητου. Ο Άδμητος θα είναι καταδικασμένος στο εξής να ζήσει σαν γυναίκα κλεισμένος μέσα στο σπίτι του και φροντίζοντας τα ανήλικα παιδιά του καθώς αρνούμενος να πεθάνει και δίνοντας τη θέση του σε μία γυναίκα έπαψε να ανταποκρίνεται στην ανδρική του φύση.¹¹⁰ Οι χαρακτήρες των δύο τραγικών ηρώων είναι προβληματικοί καθώς δεν ανταποκρίνονται στα τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά που όρισε ο Αριστοτέλης ότι πρέπει να έχουν οι χαρακτήρες των τραγικών ηρώων ώστε να είναι άρτιοι. Πιο συγκεκριμένα οι χαρακτήρες της Αλκήστιδος και του Άδμητου είναι προβληματικοί καθώς δεν μπορούν να ανταποκριθούν στο αρμόζον. Αυτό σημαίνει ότι στις τραγωδίες οι γυναίκες οφείλουν να συμπεριφέρονται με βάση τα χαρακτηριστικά στοιχεία που ταιριάζουν στη γυναικεία συμπεριφορά και να μην προβάλλουν ανδροπρεπή στοιχεία στον χαρακτήρα τους. Αντίστοιχα το ίδιο πρέπει να ισχύει και για τους άνδρες.¹¹¹

Πιο συγκεκριμένα στους στίχους 280-327 όπου η Άλκηστις απευθύνει τα τελευταία της λόγια στον σύζυγό της διαφαίνονται πολλά στοιχεία του ψυχισμού και της προσωπικότητάς της που όμως δεν ανταποκρίνονται στη γυναικεία φύση της. Δεν φαίνεται καθόλου φοβισμένη για το τέλος που πλησιάζει ούτε δείχνει να μετάνιωσε για την γενναία απόφασή της να θυσιαστεί εκείνη στη θέση του συζύγου της. Αντίθετα καταφέρνει να διατηρήσει την ψυχραιμία της και τις τελευταίες αυτές στιγμές τις αφιερώνει στο να συμβουλέψει τον σύζυγό της για πρακτικά ζητήματα στα οποία πρέπει να ανταποκριθεί μετά τον θάνατό της. Οι δύο τελευταίες επιθυμίες της Αλκήστιδος έχουν να κάνουν με τα παιδιά της και στο σημείο αυτό μόνο η Άλκηστις ανταποκρίνεται στη γυναικεία φύση της καθώς κάθε γυναίκα που είναι μάνα έχει ως προτεραιότητά της τα παιδιά της. Ζητά λοιπόν από τον Άδμητο πρώτον να αγαπά και να φροντίζει τα παιδιά τους και να τα αναθρέψει όπως θα έκανε εκείνη (στ. 302-304: τούσδε γὰρ φιλεῖς οὐχ ἦσσαν ἢ γὼ παῖδας, εἴπερ εὖ φρονεῖς· τούτους ἀνάσχου δεσπότης ἐμῶν δόμων) και δεύτερον να μην παντρευτεί άλλη γυναίκα γιατί συνήθως οι μητριές συμπεριφέρονται άσχημα στα παιδιά που έχει αποκτήσει ο

¹¹⁰ Loraux N. (1995): 76-77.

¹¹¹ Αριστ. *Ποιητ.* 1454a.

σύζυγός τους από προηγούμενο γάμο (στ. 305-307: και μὴ ἴπιγῆμης τοῖσδε μητριῶν τέκνοις, ἦτις κακίων οὔσ' ἐμοῦ γυνὴ φθόνῳ τοῖς σοῖσι κάμοις παισὶ χεῖρα προσβαλεῖ).¹¹²

Αντίθετα ο Ἄδμητος παρουσιάζεται να θρηνεῖ ἀπαρηγόρητος για το χαμό της συζύγου του και η συμπεριφορά αὐτὴ δεν ανταποκρίνεται σε καμία περίπτωση στο ἀνδρικό πρότυπο συμπεριφοράς. Ο Ἄδμητος μάλιστα υποστηρίζει πως μετὰ τον θάνατο της συζύγου του θα πενθεῖ για το υπόλοιπο της ζωῆς του μένοντας κλεισμένος μέσα στο σπίτι του. Οι δηλώσεις αὐτές του Ἄδμητου θα ταίριαζαν περισσότερο σε μία χήρα παρά σε ἕναν ἄνδρα.¹¹³

Τη στιγμή κατὰ την οποία ο Ἄδμητος ἔρχεται ἀντιμέτωπος με τη θυσία της συζύγου του σκέφτεται ὅτι θα βρεῖ τη χαρὰ ἔχοντας ἕνα ομοίωμα της Ἀλκήστιδος στο κρεβάτι του.¹¹⁴ Η παράξενη ιδέα του Ἄδμητου να τοποθετῆσει ἕνα ομοίωμα στο κρεβάτι του πιθανῶς προέρχεται ἀπὸ την ἀρχαϊκή ιδέα ὅτι τα ομοιώματα ἢ οὐ φηγούρες ἀναπαριστοῦν το πραγματικό πρόσωπο, την ψυχὴ του. Γενικά, ο Ἄδμητος ἀντιλαμβάνεται το σπίτι του σαν ἕνα μέρος ἀπὸ το οποίο η Ἄλκηστις δεν μπορεί να ἀπουσιάζει. Συνεπῶς το σπίτι μετὰ τον θάνατό της θα θυμίζει ἕνα μέρος στο οποίο μόνιμα θα επικρατεῖ πένθος. Η Ἄλκηστις θα συνεχίσει να βρίσκεται στο σπίτι της ὁμως στη μοναδική μορφή που της ἐπιτρέπεται ἀπὸ τον θάνατο.¹¹⁵

¹¹² Ευρ. Ἀλκ.: στ.300-325.

¹¹³ Ευρ. Ἀλκ.: στ.328-347.

¹¹⁴ Ευρ. Ἀλκ.: στ.348-356.

¹¹⁵ Pucci P. (1977): 181.

Γ' Επεισόδιο (476-567)

Στο τρίτο επεισόδιο η ατμόσφαιρα που επικρατούσε στο δεύτερο επεισόδιο με τους θρήνους για το χαμό της Αλκήστιδος αλλάζει ριζικά καθώς στη σκηνή εμφανίζεται ο Ηρακλής. Στο επεισόδιο αυτό δεν γίνεται καμία ουσιαστική αναφορά στην Άλκηστη, ωστόσο είναι σκόπιμο να αναφερθεί έστω και περιληπτικά καθώς η άφιξη του Ηρακλή στις Φερές θα συνδεθεί με τη σωτηρία της Αλκήστιδος όπως θα φανεί παρακάτω. Σύμφωνα με τη μυθολογία όταν ο Ηρακλής είχε ολοκληρώσει με επιτυχία τον έβδομο άθλο του στην Κρήτη, έπειτα σειρά είχε ο όγδοος άθλος ο οποίος θα πραγματοποιούνταν στη Θράκη όπου ο Ηρακλής έπρεπε να αρπάξει τα άγρια άλογα του Διομήδη. Πριν φτάσει λοιπόν στη Θράκη ο Ηρακλής αποφάσισε να κάνει μία στάση στη Θεσσαλία και συγκεκριμένα στις Φερές όπου αναζήτησε τον Άδμητο με σκοπό να του ζητήσει να τον φιλοξενήσει. Ο Ηρακλής αντικρίζει τον Άδμητο μαυροφορεμένο και με ξυρισμένο κεφάλι και ο Ηρακλής τον ρωτάει αν έχει πένθος. Ο Άδμητος του απαντά ότι έχει να κάνει μία κηδεία αλλά δεν του αποκαλύπτει την ταυτότητα του νεκρού παρόλο που ο Ηρακλής του λέει ότι έχει ακούσει για την αυτοθυσία της Αλκήστιδος αλλά δεν γνωρίζει αν έχει πεθάνει ήδη. Ο Άδμητος επιμένει να φιλοξενήσει τον Ηρακλή παρόλο που έχει πένθος και διατάζει τους δούλους να του προσφέρουν ότι ζητήσει. Στο σημείο αυτό παρατηρούνται στοιχεία διακειμενικότητας ανάμεσα στο μύθο της Αλκήστιδος και τον μύθο του Ηρακλή. Ο ρόλος του Ηρακλή στη συγκεκριμένη τραγωδία όπως θα φανεί παρακάτω είναι καιρός για την σωτηρία της τραγικής ηρωίδας.¹¹⁶

¹¹⁶ Eur. *Άλκ.*: στ.476-567.

Δ΄ Επεισόδιο (606-961)

Το τέταρτο επεισόδιο ξεκινά με τη νεκρώσιμη τελετή. Στη σκηνή εμφανίζονται ο Άδμητος να βγαίνει από το παλάτι μαζί με υπηρέτες οι οποίοι μεταφέρουν τη νεκρή Άλκηστη στον τάφο. Ξαφνικά εμφανίζεται ο πατέρας του Άδμητου, ο Φέρης, με ακολουθία δούλων. Ο Φέρης ήρθε με σκοπό να θρηνήσει μαζί με τον γιο του και να αποχαιρετήσει τη νύφη του αποδίδοντάς της ταφικά δώρα. Ο Άδμητος όμως τον διώχνει θυμωμένος κατηγορώντας τον για δειλία που δεν θέλησε εκείνος να πεθάνει στη θέση του γιου του παρόλο που βρίσκεται ήδη σε βαθιά γεράματα. Επιπλέον ο Άδμητος απαρνιέται τους γονείς του λέγοντας στον πατέρα του να βρει άλλα παιδιά να τον φροντίσουν στα γεράματά του και να τον κηδέψουν. Ο Φέρης αντικρούει τις κατηγορίες του γιου του λέγοντας ότι ως γονιός πέρα από την ανατροφή του γιου του δεν είχε καμία υποχρέωση να πεθάνει στη θέση του. Συνεχίζει λέγοντας στον γιο του ότι η κατηγορία της δειλίας ταιριάζει περισσότερο σε αυτόν που οδήγησε άδικα στο θάνατο μία γυναίκα προσφέροντας της τη θέση του και υπερβαίνοντας με αυτόν τον τρόπο τη μοίρα του. Ο Φέρης ολοκληρώνει τις κατηγορίες του προς τον Άδμητο λέγοντάς του ότι αν αγαπάει εκείνος στη ζωή του υπάρχουν και άλλοι που την αγαπούν. Έπειτα από τη λογομαχία τους ο Φέρης αποφασίζει να φύγει από τον τόπο της κηδείας και ξεκινάει η νεκρική πομπή.

Μετά το σκηνικό αλλάζει και η δράση μεταφέρεται στο παλάτι όπου βρισκόταν ο Ηρακλής ως φιλοξενούμενος του Άδμητου. Στη σκηνή εμφανίζεται ο υπηρέτης που είχε οδηγήσει τον Ηρακλή στο παλάτι. Σε έναν μονόλογο ο υπηρέτης αποδίδει κατηγορίες προς τον φιλοξενούμενο Ηρακλή για τη συμπεριφορά του. Τον κατηγορεί ότι παρόλο που είδε τον Άδμητο σε πένθος δεν δίστασε να δεχτεί τη φιλοξενία και να μπει μέσα στο παλάτι. Για τον υπηρέτη η συμπεριφορά του Ηρακλή ήταν απαράδεκτη καθώς όπως αναφέρει απολάμβανε μόνος του τη φιλοξενία τραγουδώντας και πίνοντας μέσα σε ένα σπίτι που ήταν βυθισμένο στο πένθος. Ο υπηρέτης είναι βαθιά πικραμένος γιατί έχοντας την υποχρέωση να φροντίσει στον φιλοξενούμενο δεν κατάφερε να πάει στην κηδεία της Αλκήστιδος και για αυτό τον καταλαμβάνουν αισθήματα μίσους για τον Ηρακλή. Στη συνέχεια ο Ηρακλής εμφανίζεται κρατώντας στο χέρι του ένα μεγάλο κρασοπότηρο και εκθέτει τα παράπονά του στον υπηρέτη καθώς όπως υποστηρίζει οι δούλοι πρέπει να είναι ευγενικοί με τους ξένους και όχι σκυθρωποί. Μάλιστα τον προτρέπει πει μαζί του και

να περάσει όμορφα καθώς όπως υποστηρίζει είναι γραφτό όλων των θνητών μία μέρα να πεθάνουν.

Τότε ο υπηρέτης αποκαλύπτει στον Ηρακλή όλη την αλήθεια. Του λέει ότι η γυναίκα που έχει πεθάνει δεν είναι μία ξένη, αλλά η γυναίκα του Άδμητου, η Άλκηστις, και ότι ο Άδμητος δεν θέλησε να του αποκαλύψει την αλήθεια γιατί ντρεπόταν να τον διώξει από το σπίτι. Ο Ηρακλής τότε συνειδητοποιεί τη συμφορά που έχει πέσει στο σπίτι του Άδμητου και αισθάνεται ενοχές για την απρεπή συμπεριφορά του, καθώς γλεντούσε μέσα σε ένα σπίτι που το έχει χτυπήσει βαρύ πένθος. Ακόμα επιρρίπτει ευθύνες και στον ίδιο τον υπηρέτη που δεν του μίλησε και τον ρωτάει σε ποιο σημείο γίνεται η κηδεία για να πάει να βρει τον Άδμητο. Ο υπηρέτης του υποδεικνύει το σημείο της κηδείας και αποσύρεται μέσα στο παλάτι. Ακολουθεί ένας μονόλογος του Ηρακλή στον οποίο λέει ότι οφείλει να σώσει την Άλκηστη και να τη φέρει πίσω στο παλάτι για να ανταποδώσει με αυτόν τον τρόπο τη φιλοξενία στον Άδμητο που παρόλο που πενθούσε για το χαμό του πιο πολύτιμου ανθρώπου στη ζωή του, δέχτηκε να τον φιλοξενήσει δείχνοντας σεβασμό και γενναιοδωρία αποκρύπτοντας του μάλιστα την αλήθεια.

Ο Ηρακλής φεύγει από το παλάτι για να βρει τον τάφο της Αλκήστιδος, ενώ ο Άδμητος και ο χορός επιστρέφουν στο παλάτι χωρίς να συναντηθούν όμως με τον Ηρακλή. Ο Άδμητος θρηνεί για τον χαμό της συζύγου του ενώ ο χορός προσπαθεί μάταια να τον παρηγορήσει. Το επεισόδιο κλείνει με έναν τραγικό μονόλογο του Άδμητου. Ο Άδμητος είναι τόσο πικραμένος που αισθάνεται ότι η τύχη της γυναίκας του ήταν καλύτερη από τη δική του καθώς εκείνη πέθανε με δοξασμένο θάνατο ενώ αυτός που υπερέβη τη μοίρα του θα συνεχίσει να ζει μία θλιβερή ζωή. Επιπλέον σκέφτεται την κατακραυγή του κόσμου ο οποίος από δω και στο εξής θα τον μισεί που τόλμησε να προσφέρει η γυναίκα του στο θάνατο επειδή ο ίδιος ήταν άνανδρος και δειλός αφού δεν είχε το θάρρος να πεθάνει.¹¹⁷

Στους στίχους 675-705 ο πατέρας του Άδμητου, ο Φέρης αντικρούει τα επιχειρήματα του γιου του ο οποίος υποστήριξε ότι όφειλε να θυσιαστεί εκείνος στη θέση του ως σωστός πατέρας κάνοντας έτσι μία πράξη που για τον συγκεκριμένο άνθρωπο δεν θα ήταν ιδιαίτερα δύσκολη εφόσον είχε διανύσει ήδη το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του. Ο Φέρης λοιπόν υποστηρίζει ότι το χρέος του ως σωστός

¹¹⁷ Ευρ. Άλκ.: στ.606-961.

πατέρας ήταν να αναθρέψει το παιδί του και κανείς δεν ορίζει ότι ένας πατέρας είναι υποχρεωμένος να θυσιάσει τη ζωή του για χάρη του παιδιού του. Επομένως από τη στιγμή που κατάφερε να αναθρέψει το γιο του θεωρεί πως έκανε σωστά το χρέος του και δεν έχει καμία άλλη υποχρέωση απέναντί του. Του λέει ότι η ζωή είναι μικρή αλλά γλυκιά και όπως εκείνος χαίρεται που αντικρίζει το φως του ήλιου έτσι και αυτός δεν θέλει να χάσει τη ζωή του παρόλο που είναι ηλικιωμένος. Επιπλέον τον κατηγορεί ότι πήγε κόντρα στη μοίρα του αγωνιζόμενος να μην πεθάνει και μάλιστα έφτασε στο σημείο να θυσιάσει την ίδια του τη σύζυγο για να συνεχίσει εκείνος να ζει. Πριν από αυτά τα λόγια του Φέρητα το δράμα παρουσίαζε το παραδοσιακό μοτίβο της ανταλλαγής μιας ζωής με μία άλλη με έναν τέτοιο τρόπο ώστε η αξιοποίηση της χάρης του Απόλλωνα στον Άδμητο να φαντάζει σαν κάτι αυτονόητο και κατ' επέκταση η θυσία της Αλκίσιτιδος να είναι μονόδρομος από τη στιγμή που οι γονείς του Άδμητου αρνήθηκαν κατηγορηματικά να θυσιάσουν τη ζωή τους για τον γιο τους. Όμως στο σημείο αυτό τα σκληρά λόγια του Φέρητα ανατρέπουν την ιστορία. Ο παραδεδομένος μύθος του Άδμητου ανατρέπεται με την εισαγωγή του ερωτήματος αν ο Άδμητος μπορούσε να απαιτήσει από κάποιο άλλο πρόσωπο να θυσιαστεί στη θέση του. Ο Φέρης καταφέρνει να ντροπιάσει και να ταπεινώσει τον γιο του κατηγορώντας τον για δειλία καθώς έκανε ότι περνούσε από το χέρι του για να αποφύγει τον θάνατο θυσιάζοντας μάλιστα κάποιον άλλον στη θέση του ο οποίος όμως αποδεικνύεται ότι ήταν ο πραγματικά άξιος της ιστορίας καθώς κέρδισε έναν δοξασμένο θάνατο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση τα πράγματα είναι ακόμα χειρότερα για τον Άδμητο καθώς το πρόσωπο που δέχτηκε να θυσιαστεί και κέρδισε τον ένδοξο θάνατο ήταν μία γυναίκα, η σύζυγός του. Ο Άδμητος λοιπόν εξευτελίζεται στον ύψιστο βαθμό καθώς άφησε μία γυναίκα να αποδείξει πως είναι πιο άξια από αυτόν ντροπιάζοντας έτσι την ανδρική του φύση.¹¹⁸

Αργότερα στους στίχους 935-961 παρατηρείται η πλήρης συνειδητοποίηση της κατάστασης από τον Άδμητο. Η έννοια του πάθει μάθος αποτυπώνεται στα λόγια του Άδμητου στην πιο αντιπροσωπευτική της μορφή. Ο Άδμητος λοιπόν μόνο όταν ένοιωσε τον προσωπικό πόνο συνειδητοποίησε (940: ἄρτι μανθάνω) ότι τελικά η ζωή δεν είναι το σημαντικότερο αγαθό αν για να την κερδίσει πρέπει να χάσει τον πιο πολύτιμο άνθρωπο στη ζωή του. Μέχρι να γυρίσει σπίτι του δεν είχε συνειδητοποιήσει το μέγεθος της συμφοράς του. Όταν όμως άρχισε να σκέφτεται

¹¹⁸ Hose M. (2011): 76.

πόσο αισθητή θα είναι η απουσία της γυναίκας του στο σπίτι και στη ζωή του και πόσο άχαρο θα είναι το μέλλον του μετά το θλιβερό γεγονός του θανάτου της κατάλαβε το τραγικό του λάθους. Μόνο η εμπειρία της απώλειας και η θλίψη που αυτή δημιουργεί θα μπορούσε να οδηγήσει έναν άνθρωπο στη γνώση-συνειδητοποίηση.¹¹⁹

Επιπλέον μαζί με την πλήρη συνειδητοποίηση του θανάτου του αγαπημένου του προσώπου ο Άδμητος συνειδητοποιεί ότι πέρα από τη δυστυχία που θα τον ακολουθεί στην υπόλοιπη ζωή του πρέπει να έρθει αντιμέτωπος και με την κατακραυγή του κόσμου. Είναι σκόπιμο να αναφερθεί ότι κατά την αρχαϊκή και κλασική εποχή ο άνθρωπος προσδιορίζεται από το κοινωνικό πλαίσιο το οποίο τον περιβάλλει. Η ζωή του καθορίζεται από την άποψη που έχει ο κόσμος γι' αυτόν και γι' αυτό όλοι προσπαθούν να κερδίσουν τον σεβασμό των γύρω τους επιδεικνύοντας τις καλύτερες πτυχές του εαυτού τους. Όταν ένας άνθρωπος περιφρονείται από τους γύρω του είναι καταδικασμένος να ζει μέσα στην ντροπή και κατ' επέκταση χάνει την αξιοπρέπειά του. Ο Άδμητος επομένως στο σημείο αυτό συνειδητοποιεί ότι από εδώ και στο εξής ο κόσμος θα έχει άσχημη γνώμη για αυτόν και η σκέψη αυτή προστίθεται στη συμφορά του. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η πραγματική καταστροφή για τον Άδμητο δεν είναι τόσο ο θάνατος της συζύγου του αλλά οι τύψεις που δέχτηκε να θυσιαστεί εκείνη στη θέση του και η καταστροφή της κοινωνικής του καταξίωσης. Βλέπουμε λοιπόν ότι το δώρο του Απόλλωνα αποκτά αρνητικό νόημα καθώς αντί να αυξήσει τη διάρκεια της ζωής του Άδμητου με το προνόμιο της ανταλλαγής της ζωής του με τη ζωή της γυναίκας του, κατάφερε να τον σκοτώσει ηθικά καταδικάζοντάς τον να ζει μέσα στην ντροπή χάνοντας την αξιοπρέπειά του.¹²⁰

¹¹⁹ Μαρκαντωνάτος Α. & Τσαγγάλης Χ. (2008): 556.

¹²⁰ Hose M. (2011): 78.

Ἐξοδος (1006-1163)

Στην Ἐξοδο του ἔργου ο Ηρακλῆς ἔρχεται στο παλάτι συνοδευόμενος μία γυναίκα που εἶναι καλυμμένη με πέπλα. Ο Ηρακλῆς απευθυνόμενος στον Ἄδμητο του λέει ὅτι τη γυναίκα αὐτή την κέρδισε ως ἑπαθλο σε ἕναν δύσκολο αγώνα και του ζητά να τη φιλοξενήσει στο παλάτι μέχρι ο Ηρακλῆς να ολοκληρώσει τον ὄγδοο ἄθλο του και να επιστρέψει μαζί με τα ἄλογα της Θράκης. Στην περίπτωση ὅμως που δεν καταφέρει να ολοκληρώσει τον ἄθλο και σκοτωθεῖ του λέει ὅτι μπορεί να την κρατήσει στο παλάτι του. Ο Ἄδμητος ὅμως αρνεῖται ευγενικά την προσφορά του Ηρακλή και του προτείνει να αναθέσει τη φύλαξή της σε κάποιον ἄλλο καθώς ὅπως υποστηρίζει μία νέα γυναίκα δεν ταιριάζει σε ἕνα σπίτι που πενθεῖ. Ο Ἄδμητος βρίσκεται σε τόσο τραγική κατάσταση που κοιτάζοντας τη νεαρή γυναίκα νομίζει πως βλέπει τη γυναίκα του και καταρρέει ἀπὸ τη θλίψη.

Στη συνέχεια ακολουθεῖ μία στιχομυθία ἀνάμεσα στον Ἄδμητο και τον Ηρακλή. Ο Ηρακλῆς πιέζει επανειλημμένα τον Ἄδμητο να δεχθεῖ τη γυναίκα ἀλλὰ ο Ἄδμητος αρνεῖται κατηγορηματικά. Ωστόσο στο τέλος ο Ηρακλῆς καταφέρνει να τον πείσει και του ζητά να ἀπλώσει το χέρι του και να αγγίξει τη γυναίκα. Ο Ἄδμητος τότε ἀπλώνει το χέρι του και αγγίζει τη γυναίκα ἀλλὰ δεν ἀντέχει να την ἀντικρίσει και για αὐτό στρέφει το πρόσωπό του ἀλλοῦ. Ο Ηρακλῆς τότε ξεσκεπάζει την Ἄλκηστη ἀποκαλύπτοντας ἔτσι στον Ἄδμητο την ἀγαπημένη του σύζυγο. Ο Ἄδμητος τότε τρισευτυχισμένος ἀγκαλιάζει τη γυναίκα του και ευχαριστεῖ τον Ηρακλή για την ὀμορφὴ πράξη του. Τον ρωτᾷ πῶς κατάφερε να τη φέρει πίσω και ο Ηρακλῆς του ἀποκαλύπτει πως πάλεψε με τον Θάνατο και τον νίκησε. Ο Ηρακλῆς ἔχοντας ἀνταποδώσει με τον καλύτερο τρόπο τη φιλοξενία που του πρόσφερε ο Ἄδμητος φεύγει και το ευτυχισμένο ζευγάρι μπαίνει μέσα στο παλάτι.¹²¹

Στη στιχομυθία ἀνάμεσα στον Ηρακλή και στον Ἄδμητο παρατηρεῖται ὅτι ο Ἄδμητος αρνεῖται πεισματικά να δεχθεῖ τη γυναίκα που του προσφέρει ο Ηρακλῆς παρά τις συνεχεῖς πιέσεις του. Η κατηγορηματικὴ ἀρνήση του Ἄδμητου να δεχθεῖ τη γυναίκα οφείλεται πέρα ἀπὸ το ὅτι γνωρίζει ὅτι δεν πρόκειται να ξεπεράσει ποτέ τον χαμό της συζύγου του, στο γεγονός ὅτι λίγο πριν πεθάνει ἡ Ἄλκηστις της ἔδωσε ὄρκο ὅτι ποτέ δεν θα μπει ἄλλη γυναίκα στο σπίτι (στ. 328-347). Ο Ἄδμητος μένει πιστός στον ὄρκο που εἶχε δώσει στη σύζυγό του ἀποδεικνύοντας την ἀφοσίωσή του και την

¹²¹ Ευρ. Ἀγκ.: στ.1006-1163.

αγάπη του προς την Άλκηστη και το γεγονός αυτό ενδεχομένως τον κάνει πιο συμπαθή στους θεατές.¹²²

Στο τέλος της Εξόδου, στους στίχους 1123-1158 ο Ηρακλής καταφέρνει να πείσει τον Άδμητο να δεχτεί τη γυναίκα και ο Άδμητος επιβραβεύεται για τη φιλοξενία που προσέφερε στον Ηρακλή (όπως είχε συμβεί και με τη φιλοξενία που προσέφερε στον θεό Απόλλωνα την οποία ο θεός του ανταπέδωσε πείθοντας τις Μοίρες να θυσιαστεί κάποιος άλλος στη θέση του) παρά το γεγονός ότι πενθούσε. Ωστόσο ο Ευριπίδης ολοκληρώνει το δράμα δημιουργώντας στους θεατές έναν μεγάλο προβληματισμό. Ο Άδμητος κατάφερε να έχει ξανά κοντά του την Άλκηστη μην τηρώντας την υπόσχεση που της είχε δώσει πριν πεθάνει. Υποκύπτοντας στις πιέσεις που του άσκησε ο Ηρακλής δέχτηκε τη γυναίκα προτού καταλάβει ότι είναι η σύζυγός του, νομίζοντας δηλαδή ότι είναι μία ξένη. Ωστόσο αν τηρούσε την υπόσχεσή του ενδέχεται η Άλκηστις να μην επέστρεφε ποτέ ξανά στο σπίτι της.¹²³

¹²² Ευρ. Άλκ.: στ.1072-1122.

¹²³ Hose M. (2011): 80.

6. Σύγκριση των έργων *Ιφιγένεια ή εν Αύλιδι* και *Άλκηστις*

Ομοιότητες

Μία από τις σημαντικότερες ομοιότητες είναι ότι και στα δύο έργα εμπλέκεται κάποιος θεός ο οποίος κυριευμένος από τα ίδια πάθη που κυριεύουν και τους ανθρώπους, όπως ο φθόνος και η εκδικητικότητα που απορρέει από την προσβολή που δέχθηκε, επηρεάζει τη μοίρα των ανθρώπων. Και στα δύο έργα λοιπόν η θεά που εμπλέκεται και καθορίζει τις ζωές των ηρώων είναι η Άρτεμις, η κυρία των αιματηρών θυσιών. Στην τραγωδία *Ιφιγένεια ή εν Αύλιδι* η θεά Άρτεμις εμποδίζει το στρατό των Ελλήνων να αποπλεύσει στην Τροία για να εκδικηθεί τον Αγαμέμνονα επειδή καυχόταν ότι ήταν καλύτερος στο κυνήγι από εκείνη και μάλιστα τόλμησε να σκοτώσει ένα ελάφι που βρισκόταν στο άλσος της Αρτέμιδος. Σύμφωνα με το χρησμό του μάντη Κάλχα ο Αγαμέμνων έπρεπε να θυσιάσει την κόρη του την Ιφιγένεια προκειμένου να φυσήξει ευνοϊκός άνεμος και να καταφέρει ο ελληνικός στρατός να αποπλεύσει στην Τροία.¹²⁴ Στην *Άλκηστη* η θεά Άρτεμις δεν αναφέρεται σε κανένα σημείο του έργου. Ωστόσο μας είναι γνωστό από μία παραλλαγή του μύθου ότι η θεά οργίστηκε επειδή ο Άδμητος κατά τον εορτασμό του γάμου του με την Άλκηστη πρόσφερε γαμήλιες θυσίες σε όλους τους θεούς του Ολύμπου εκτός από εκείνη. Σύμφωνα με αυτή την παραλλαγή λοιπόν μπορεί να δικαιολογηθεί και το γεγονός ότι ο Άδμητος ήταν καταδικασμένος να πεθάνει νέος αφού σε κανένα σημείο του έργου δεν αναφέρεται ο λόγος για τον οποίο πρέπει να πεθάνει.¹²⁵

Και οι δύο ηρωίδες του Ευριπίδη δεν διαθέτουν και τα τέσσερα βασικά στοιχεία που οφείλει να έχει κάθε τραγικός ήρωας όπως αναφέρει ο Αριστοτέλης στην *Ποιητική* του. Η Ιφιγένεια αποτελεί το χαρακτηριστικότερο δείγμα ασυνεπούς χαρακτήρα διότι ενώ όταν έμαθε ότι ο πατέρας της είχε σκοπό να τη θυσιάσει τον ικέτευε να μην το κάνει αλλά στη συνέχεια ο χαρακτήρας της παρουσιάζει μία ριζική μεταστροφή καθώς η Ιφιγένεια παίρνει τη γενναία απόφαση να θυσιαστεί με τη θέλησή της για το καλό των Ελλήνων. Με τη μεταστροφή της αυτή η Ιφιγένεια παύει να ανταποκρίνεται και σε ένα άλλο χαρακτηριστικό στοιχείο που έχει ορίσει ο Αριστοτέλης, το αρμόζον. Η γενναία της απόφαση να θυσιαστεί για το καλό όλων

¹²⁴ Μιμίδου Ε. Κ. (2013): 252.

¹²⁵ Κακριδής Ι. Θ. (1986): 135.

των Ελλήνων και έτσι να πεθάνει έχοντας έναν δοξασμένο θάνατο είναι κάτι που θα ταίριαζε περισσότερο σε έναν άνδρα παρά σε μία γυναίκα. Η Άλκηστις από την άλλη αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα χαρακτήρα που δεν ανταποκρίνεται στο αρμόζον. Η ηρωίδα δεν συμπεριφέρεται με βάση τα χαρακτηριστικά που ανταποκρίνονται στη γυναικεία φύση της, αλλά αντίθετα παρουσιάζει ανδροπρεπή στοιχεία στο χαρακτήρα της.¹²⁶

Μία ακόμη ομοιότητα των δύο έργων είναι ότι και η Ιφιγένεια και η Άλκηστις αποφασίζουν με τη θέλησή τους να θυσιάσουν τη ζωή τους για το καλό δύο πολύ σημαντικών θεσμών της αρχαίας ελληνικής κοινωνίας, τον θεσμό της πόλης και τον θεσμό της οικογένειας. Η Ιφιγένεια παίρνει τη γενναία απόφαση να θυσιαστεί για το καλό όλων των Ελλήνων, παρόλο που όπως ανέφερε πριν το αποφασίσει δεν έφταγε η ίδια για τίποτα αφού όλες τις συμφορές της είχε προκαλέσει η Ελένη. Θεωρεί ότι η πατρίδα της είναι πιο σημαντική από τη ζωή της και δέχεται να θυσιαστεί προκειμένου να ξεκινήσει η εκστρατεία στην Τροία ώστε να είναι η πατρίδα της ελεύθερη και να μην καταφέρουν ποτέ οι βάρβαροι να αρπάξουν τις γυναίκες των Ελλήνων. Από την άλλη μεριά η Άλκηστις θυσιάζεται για το θεσμό της οικογένειας, και πιο συγκεκριμένα για να σώσει τη ζωή του αγαπημένου της συζύγου, του Άδμητου, αποδεικνύοντας έτσι την ανιδιοτελή αγάπη της.¹²⁷ Και οι δύο γυναίκες με την απόφασή τους να θυσιαστούν καταφέρνουν να κερδίσουν έναν ένδοξο θάνατο κερδίζοντας έτσι το κλέος που σχετικά με το θάνατο ήταν προνόμιο μόνο των ανδρών στην αρχαία ελληνική κοινωνία αλλά στον Ευριπίδη οι γυναίκες επαινούνται θυσιάζοντας τη ζωή τους για τους άνδρες. Οι πρωταγωνίστριες των δύο έργων παρουσιάζονται πιο γενναίες και δυναμικές από τους άνδρες και ο Ευριπίδης τις καθιστά πρότυπα ηρωικής συμπεριφοράς.¹²⁸

Τέλος και οι δύο ηρωίδες σώζονται την τελευταία στιγμή από κάποιον θεό-ημίθεο. Η Ιφιγένεια, όπως μας ενημερώνει ο αγγελιαφόρος που εμφανίζεται στο τέλος του έργου, σώζεται από τη θεά Άρτεμη η οποία τοποθετεί την τελευταία στιγμή στη θέση της ένα θηλυκό ελάφι. Η κοπέλα ωστόσο δεν επιστρέφει στην οικογένειά της αλλά η Άρτεμις τη μετέφερε στη χώρα των Ταύρων και την έκανε η ιέρεια στον βωμό

¹²⁶ Αριστ. *Ποιητ.*: 1454a.

¹²⁷ Μαρκαντωνάτος Α. & Τσαγγάλης Χ. (2008): 161.

¹²⁸ Blondell R., Gamel M., Rabinowitz N. S., Zweig B. (1999): 51.

της.¹²⁹ Στο έργο *Άλκηστις* η ομώνυμη ηρώίδα σώζεται από τον Ηρακλή ο οποίος την επαναφέρει στη ζωή για να ανταποδώσει στον Άδμητο τη φιλοξενία που του προσέφερε παρά το γεγονός ότι πενθούσε για τον θάνατο του πιο αγαπημένου του ανθρώπου.¹³⁰

¹²⁹ Ευρ. *Ίφ. ή εν Αύλ.*: στ. 1540-1612.

¹³⁰ Ευρ. *Άλκ.*: στ. 1006-1163.

Διαφορές

Η πρώτη διαφορά ανάμεσα στα δύο έργα έχει να κάνει με τη διαφορά της ιδιότητας των δύο γυναικών που θυσιάζονται. Η Άλκηστις όπως πληροφορούμαστε από το ομώνυμο έργο είναι μία παντρεμένη γυναίκα η οποία έχει αποκτήσει με τον άνδρα της δύο παιδιά. Αντίθετα η Ιφιγένεια είναι μία νέα κοπέλα ανύπαντρη και κατά πάσα πιθανότητα ανήλικη.

Μία από τις σημαντικότερες διαφορές των δύο έργων είναι ο σκοπός για τον οποίο πρέπει να πραγματοποιηθεί η θυσία των γυναικών. Η Άλκηστις προσφέρεται να θυσιαστεί στη θέση του συζύγου της έπειτα από μία συμφωνία που έκανε ο Απόλλωνας με τις τρεις Μοίρες οι οποίες δέχτηκαν την πρόταση του θεού να μην κόψουν το νήμα της ζωής του Άδμητου αν προσφερθεί κάποιος άλλος να θυσιαστεί στη θέση του. Η Άλκηστις λοιπόν προσφέρεται να θυσιάσει τη ζωή της με σκοπό να σώσει τη ζωή του συζύγου της. Όπως αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας η ανθρωποθυσία δεν ήταν κατά κανόνα προσφορά σε κάποιον θεό παρόλο που σύμφωνα με την παραλλαγή του μύθου θα μπορούσε η εν λόγω θυσία να ήταν μία προσφορά στη θεά Άρτεμη αλλά αυτό δεν αναφέρεται σε κανένα σημείο του έργου.¹³¹ Αντιθέτως ο σκοπός της θυσίας της Ιφιγένειας ήταν να μπορέσουν οι Έλληνες να αποπλεύσουν στην Τροία και κατ' επέκταση να ξεκινήσει η εκστρατεία. Επομένως θα μπορούσε η θυσία της Ιφιγένειας να συνδεθεί με τις θυσίες που συνήθιζαν να κάνουν στην Άρτεμι Αγροτέρα πριν από τις μάχες.¹³²

Ακόμα μία διαφορά ανάμεσα στα δύο έργα είναι ότι την Άλκηστη δεν την υποχρεώνει κανένας να θυσιαστεί. Αντίθετα προσφέρεται με δική της απόφαση ήδη από την αρχή του έργου (αυτοθυσία). Η Ιφιγένεια από την άλλη έφτασε στην Αυλίδα πιστεύοντας ότι πρόκειται να παντρευτεί τον Αχιλλέα και όχι να θυσιαστεί. Όταν αποκαλύπτονται τα σχέδια του πατέρα της να τη θυσιάσει η νεαρή ηρωίδα τον ικετεύει να μην τη σκοτώσει. Στο τέλος όμως η απόφαση της αλλάζει και δέχεται να προσφέρει τον εαυτό της ηρωικά για το καλό όλων των Ελλήνων.¹³³

Τέλος υπάρχει μία διαφορά ως προς την έκβαση των δύο έργων. Και οι δύο ηρωίδες σώζονται την τελευταία στιγμή αλλά η διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι η

¹³¹ Hughes D. (1991): 3-4.

¹³² Burkert W. (1993): 322.

¹³³ Blondell R., Gamel M., Rabinowitz N. S., Zweig B. (1999): 397.

Άλκηστις επανέρχεται στη ζωή και συνεχίζει μαζί με την οικογένειά της ευτυχισμένη. Αντίθετα η Ιφιγένεια σώζεται την τελευταία στιγμή από τη θεά Άρτεμη αλλά δεν επιστρέφει ποτέ ξανά στην οικογένειά της καθώς η θεά την μεταφέρει στην Ταυρίδα όπου θα ζήσει στο εξής ως ιέρεια της Αρτέμιδος.¹³⁴

¹³⁴ Loraux N. (1995): 67.

7. Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, βλέπουμε ότι η θυσία στην ουσία έχει τις ρίζες της στην προϊστορία. Οι άνθρωποι στράφηκαν προς το κυνήγι άγριων ζώων για να εξασφαλίσουν την τροφή τους αλλά με αυτόν τον τρόπο αναδύθηκαν τα άγρια ένστικτά τους και εξοικειώθηκαν με την δολοφονία αν και σε πρώτο επίπεδο αυτή γινόταν μόνο για να εξασφαλιστεί η τροφή.

Η δολοφονία αποκτά τελετουργική μορφή όταν έρχεται στο προσκήνιο η θρησκεία. Οι άνθρωποι έκαναν θυσίες στους θεούς για να κερδίσουν την εύνοιά τους δωροδοκώντας τους με αυτόν τον τρόπο. Οι θυσίες που προσέφεραν οι αρχαίοι Έλληνες στους θεούς διακρίνονταν σε δύο μεγάλες κατηγορίες: τις θυσίες των απαρχών (προσέφεραν δηλαδή τους πρώτους καρπούς) και τις θυσίες ζώων.

Οι αρχαίοι Έλληνες όμως δεν αρκέστηκαν στη θυσία των ζώων και προχώρησαν σε πιο βάρβαρες και φριχτές διαδικασίες όπως είναι οι ανθρωποθυσίες. Ανθρωποθυσίες ήταν οι τελετουργικές δολοφονίες ανθρώπων που γίνονται είτε για να προσφερθούν σε κάποιον θεό είτε όχι. Υπάρχουν μαρτυρίες που αποδεικνύουν ότι οι αρχαίοι Έλληνες όντως προέβησαν σε τέτοιες τελετουργίες όπως πληροφορούμαστε από τον Πλούταρχο, τον Πausανία και άλλους. Οι κύριοι αποδέκτες ανθρωποθυσιών ήταν σύμφωνα με τις μαρτυρίες η Άρτεμις και ο Διόνυσος. Οι θυσίες αυτές είχαν είτε αποτροπαϊκό χαρακτήρα, γίνονταν δηλαδή με σκοπό να αποτρέψουν κάποια συμφορά στην πόλη, είτε γίνονταν πριν την έναρξη κάποιας πολεμικής σύγκρουσης με σκοπό να πάρουν τους θεούς με το μέρος τους. Αυτοί που θυσιάζονταν συνήθως ήταν νέοι άνθρωποι και κυρίως κοπέλες.

Το θέμα της θυσίας, και πιο συγκεκριμένα της ανθρωποθυσίας, απασχόλησε πολύ τους αρχαίους συγγραφείς και επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τη λογοτεχνική τους παραγωγή. Αυτός που ενδεχομένως επηρεάστηκε σε μεγαλύτερο βαθμό ήταν ο τραγικός ποιητής Ευριπίδης. Ο Ευριπίδης λοιπόν σε πολλά από τα έργα του χρησιμοποιεί το μοτίβο της αυτοθυσίας για το καλό της οικογένειας ή της πόλης. Σε όλα τα έργα του Ευριπίδη που χρησιμοποιείται αυτό το μοτίβο πρόκειται για θυσίες νεαρών κοριτσιών με μοναδική εξαίρεση την τραγωδία *Φοίνισσαι* στην οποία θυσιάζεται ο Μενοικεύς. Το γεγονός ότι τα άτομα που προορίζονταν για θυσία ήταν

νεαρές και αθώες κοπέλες αξιοποιήθηκε από τον Ευριπίδη στον μεγαλύτερο βαθμό καθώς κατάφερε να διεισδύσει στον ψυχισμό των ηρωίδων του και να αποδώσει με τον καλύτερο τρόπο τη γενναιότητά της ψυχής τους.

Στην τραγωδία *Ιφιγένεια ή εν Αόλιδι* η ομώνυμη ηρωίδα αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα ανθρωποθυσίας που γίνεται προς όφελος της πατρίδας. Ο Ευριπίδης καταφέρνει να διεισδύσει στον ψυχισμό της τραγικής ηρωίδας καθώς ολόκληρη η πλοκή του έργου στηρίζεται στην ξαφνική αλλαγή της απόφασης της Ιφιγένειας. Η Ιφιγένεια όταν έμαθε τα σχέδια του πατέρα της να τη θυσιάσει προκειμένου να αποπλεύσουν οι Έλληνες στην Τροία και να ξεκινήσει η εκστρατεία φοβήθηκε να πεθάνει και ικέτευε τον πατέρα της να μην τη σκοτώσει λέγοντάς του ότι δεν φέρει καμία ευθύνη για τις συμφορές των Ελλήνων. Παρόλα αυτά η Ιφιγένεια παίρνει τη γενναία απόφαση να θυσιαστεί με τη θέλησή της για το καλό όλων των Ελλήνων και κατ' επέκταση της πατρίδας της.

Η *Άλκηστις* από την άλλη αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα ανθρωποθυσίας που γίνεται για χάρη της οικογένειας. Η ομώνυμη ηρωίδα αποδεικνύει έμπρακτα την ανιδιοτελή αγάπη της στον σύζυγό της παίρνοντας τη γενναία απόφαση να θυσιαστεί εκείνη προκειμένου να συνεχίσει ο άντρας της να ζει.

Και οι δύο ηρωίδες στο τέλος επιβραβεύονται για το θάρρος και τη γενναιότητα τους. Η Ιφιγένεια σώζεται την τελευταία στιγμή από τη θεά Άρτεμη η οποία τοποθετεί στη θέση της ένα θηλυκό ελάφι και μεταφέρει την κοπέλα στην Ταυρίδα, ενώ στην *Άλκηστι* ο Ηρακλής επαναφέρει στη ζωή την ηρωίδα και τη φέρνει πίσω στο σπίτι της για να ανταποδώσει στον Άδμητο τη φιλοξενία του.

Βιβλιογραφία

- Blondell, R. & Gamel, M. & Rabinowitz, N.S. & Zweig, B., (1999): *Women on the edge: Four Plays by Euripides*, Routledge, New York – London
- Burkert, W., (1966): *Greek Tragedy and Sacrificial Ritual* Greek, Roman and Byzantine Studies 7
- Burkert, W., (1993): *Αρχαία ελληνική θρησκεία: Αρχαϊκή και κλασική εποχή*, μτφ. Μπεζαντάκος, Ν.Π. & Αβαγιανού, Α., Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Burkert, W., (1997²): *Ελληνική μυθολογία και τελετουργία*, μτφ. Ανδρεάδη, Η., Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα.
- Burkert, W., (2011): *Homo Necans: Ανθρωπολογική προσέγγιση στη θυσιαστήρια τελετουργία και τους μύθους της αρχαίας Ελλάδας*, μτφ. Λιαπής, Β, Μ.Ι.Ε.Τ., Αθήνα.
- Conacher, D.J., (1988): *Euripides Alcestis*, Aris & Phillips Ltd, England.
- Detienne, M. & Vernant, J.P. (2007): *Θυσία και μαγείρική στην αρχαία Ελλάδα*, μτφ., Σκαρσούλη, Π., Δαίδαλος Ι. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα.
- Easterling, P.E. & Knox, B.M.W., (2005⁷): *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, μτφ. Κονομή, Ν. & Γρίμπα, Χρ. & Κονομή, Μ., Παπαδήμα, Αθήνα.
- Hose, M., (2011): *Ευριπίδης, ο ποιητής των παθών*, μτφ. Ταραντίλη, Μ., Καρδαμίτσα, Αθήνα.
- Hughes, D., (1991): *Human sacrifice in ancient Greece*, Routledge, London
- Lesky, A., (2006⁵): *Ιστορία της Αρχαίας Ελληνική Λογοτεχνίας*, μτφ. Τσοπανάκης, Α., Αφοί Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.
- Loraux, N., (1995): *Βίαιοι θάνατοι γυναικών στην τραγωδία*, μτφ. Ροβάτσου, Α., Αλεξάνδρεια, Αθήνα
- Montanari, F., (2010): *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής λογοτεχνίας*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη.
- O'Connor-Visser, E.A.M.E., (1987): *Aspects of Human Sacrifice in the Tragedies of Euripides*, B.R. Grüner Publishing Company, Amsterdam.
- Pesthy-Simon, M., (2017): *Isaac, Iphigeneia, Ignatius: Martyrdom and Human Sacrifice*, Central European University Press, Budapest–New York.

- Κακριδής, Ι.Θ., (1986): *Ελληνική Μυθολογία: Οι ήρωες*, Εκδοτική Αθηνών.
- Μαρκαντωνάτος, Α. & Τσαγγάλης, Χ., (2008): *Αρχαία Ελληνική Τραγωδία: Θεωρία και Πράξη*, Gutenberg, Αθήνα.
- Μιμίδου, Ε.Κ., (2013): *Ευριπίδης: Η εικονογραφία των έργων του*, Παπαζήση, Αθήνα.
- Pucci, P., (1977): Euripides: the monument and the sacrifice, *Classical Literature and Contemporary Literary Theory*, 10.1, 165-195.
- Siegel, H., (1981): Agamemnon in Euripides' 'Iphigenia at Aulis', *Hermes*, 109.3, 257-265.
- Σολομός, Α., (1995): *Ευριπίδης: Ευφύης και Μανικός*, Κέδρος, Αθήνα.
- Χριστοδούλου, Γ., (2008): *Ευριπίδου Άλκηστις*, Στιγμή, Αθήνα.